

**UCHWAŁA NR XXXIX/427/2018
RADY MIEJSKIEJ W STARGARDZIE**

z dnia 27 lutego 2018 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Stargard na lata 2017-2021"

Na podstawie art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r., o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2017 r., poz. 2187 z późn. zm) uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny program opieki nad zabytkami Miasta Stargard na lata 2017-2021", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Stargard.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej

Marcin Przepióra

Załącznik do uchwały Nr XXXIX/427/2018
Rady Miejskiej w Stargardzie
z dnia 27 lutego 2018 r.

M I A S T O
STARGARD
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
na lata 2017 – 2021

M I A S T O
STARGARD
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
na lata 2017-2021
(II EDYCJA)

SZCZECIN 2016

SPIS TREŚCI

Wstęp	
1. Podstawa prawna i cele opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	
2. Uwarunkowania prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w Polsce	
3. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego Miasta STARGARD	
4. Charakterystyka krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Miasta STARGARD	
5. Ochrona krajobrazu i dziedzictwa kulturowego Miasta STARGARD ustanowienia prawne	
6. Polityka w zakresie opieki i ochrony nad zabytkami w świetle działań Miasta STARGARD	
7. Ocena stanu zachowania i funkcjonowania dziedzictwa kulturowego Miasta STARGARD	
8. Cele i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Miasta STARGARD	
9. Instrumentarium realizacji Programu Opieki nad Zabytkami	
10. Kryteria oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	
11. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	
12. Załączniki (wykazy)	

WSTĘP

Podstawowym zadaniem gminnych programów opieki nad zabytkami jest określenie kierunków działań i zadań służących poprawie kondycji dziedzictwa kulturowego - zarówno stanu zachowania zabytków, jak i udziału zabytków w kształtowaniu rozwoju i wizerunku gminy.

Programy opieki nad zabytkami służyć mogą rozwojowi gminy poprzez określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Głównym celem sformułowania dokumentu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zasobów lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego Gminy Miasta Stargard poprzez określenie podstawowych uwarunkowań oraz rozwiązań, które temu służą. Z uwagi na zmianę nazwy miasta od 01.01.2016 roku jest to **STARGARD** (bez przymiotnika Szczeciński), stąd też w niniejszym opracowaniu pojawiają się obie nazwy.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego może w istotny sposób przyczynić się do rozwoju społeczno-gospodarczego, a tym samym do poprawy jakości życia jej mieszkańców.

Dokument pn. **Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Stargard na lata 2017 – 2021** opracowano w oparciu o odpowiednie przepisy, akty prawa miejscowego przyjęte przez Radę Miejską w Stargardzie, krajowe, wojewódzkie i powiatowe dokumenty typu strategicznego, sprawozdania (monitoringi) z realizacji Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Stargard Szczeciński na lata 2012-2016; materiały i dokumentacje z zasobu Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Szczecinie oraz wiedzę i doświadczenie autorów.

Na wstępie opracowania przedstawiono skróconą (z uwagi na drugą już edycję gminnego programu opieki (...)) i zaktualizowaną informację nt. aktów prawa polskiego oraz europejskiego ustanawiających i regulujących zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. Odrębną część stanowi syntetyczna charakterystyka krajobrazu i dziedzictwa kulturowego miasta, które są przedmiotem Programu Opieki.

Gminna polityka w zakresie opieki nad zabytkami powinna być spójna ze strategiami rozwoju województwa i powiatu. Z tego względu omówiono (w zarysie) strategiczne dokumenty wojewódzkie, powiatowe i gminne, zwracając uwagę na założenia programowe dotyczące ochrony i opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego rewitalizacji i rewaloryzacji, służące procesom rozwojowym. Szczególnie istotnym dokumentem w tym zakresie jest Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego na lata 2013-2017.

W przygotowaniu niniejszego opracowania - programu korzystano z: „Poradnika metodycznego – gminny program opieki nad zabytkami”, opracowanego przez Zespół powołany przez Dyrektora Krajowego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie w 2008 roku¹.

¹ Od 2010 r. Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków nosi nazwę Narodowy Instytut Dziedzictwa.

1. PODSTAWA PRAWNA I CELE OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Przygotowanie i realizacja programu opieki nad zabytkami, będącego istotnym instrumentem opieki nad zabytkami i ochrony zabytków, należy do ustawowych obowiązków samorządu gminnego, nałożonych ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 84 - 87, tj. Dz.U.2014 poz. 1446 z późn. zm.), w której określono tryb sporządzenia oraz cele gminnego programu opieki nad zabytkami.

- Gminny program sporządza Wójt / Burmistrz / Prezydent Miasta
- Gminny program opieki nad zabytkami sporządza się na okres 4 lat.
- Programy gminne przyjmowane są uchwałą Rady Gminy / Rady Miasta.
- Przed uchwaleniem Program przedstawia się Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków do zaopiniowania.
- Wójt/Burmistrz obowiązany jest do sporządzania, co 2 lata sprawozdania z realizacji Programu².
- Uchwalony program podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Zachodniopomorskiego.

• **Cele gminnego programu opieki nad zabytkami** zdefiniowano w art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w której stwierdza się, że programy opieki mają na celu w szczególności:

- **włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych (wojewódzkich, powiatowych, gminnych) wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;**
- **uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;**
- **zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenia do poprawy stanu ich zachowania;**
- **wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;**
- **podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych;**
- **wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;**
- **określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem zabytków;**
- **podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.**

Podsumowując - podstawowym celem sporządzania i realizacji gminnych programów opieki nad zabytkami jest utrzymanie walorów krajobrazu kulturowego i zabytków na terenie władania samorządu, poprzez różnorodne działania służące utrzymaniu i poprawie stanu materialnej substancji zabytków, ich zagospodarowaniu w sposób odpowiadający wartościom zabytkowym oraz działania zmierzające do podniesienia wiedzy o zabytkach i świadomości potrzeby utrzymania dziedzictwa kulturowego.

² Np. w formie uchwały podejmowanej przez Radę Miasta/Radę Gminy, tak jak ma to miejsce w przypadku Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami, gdzie sprawozdanie dotyczyło czterech cykli dwuletnich uchwalanych przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego.

2. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek Państwa i każdego obywatela (*art. 5, art. 6 ust. 1 i art. 86 Konstytucji RP*).

Podstawowym aktem prawa regulującym ochronę i opiekę nad zabytkami jest **ustawa z 23 lipca 2003 r. - o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwana dalej „ustawa oOZiOnZ 2003”** (Dz.U. 2014 poz. 1446 ze zm.)³ wraz z aktami wykonawczymi, w której określono przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi.

Przedmiotem ochrony i opieki jest z a b y t e k, którego definicja według art. 3 „ustawy oOZiOnZ 2003” brzmi:

- **zabytek** - *nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły*, będące dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- **zabytek nieruchomy** – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek ruchomy** – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, posiadających cechy j.w.;
- **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- **historyczny zespół budowlany** - powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcje, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- **krajobraz kulturowy** - przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze;
- **otoczenie zabytku** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

³ Dz.U. 2014 Poz. 1446, Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 września 2014 r. dla ustawy Dz.U. 2003 Nr 162 poz. 1568 w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Przedmiot ochrony doprecyzowany został w art. 6, ust. 1 „ustawy oOZiOnZ 2003”, który wskazuje że opiece i ochronie podlegają bez względu na stan zachowania:

- **zabytki nieruchome** będące w szczególności:
 - krajobrazami kulturowymi,
 - układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - dziełami architektury i budownictwa,
 - dziełami budownictwa obronnego,
 - obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - cmentarzami,
 - parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- **zabytki ruchome** będące w szczególności:
 - dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 roku o bibliotekach (Dz.U. z 2012 r. poz. 642 i 908 oraz z 2013 r. poz. 829),
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

- **zabytki archeologiczne** będące, w szczególności:
 - pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać także zabytki niematerialne – nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są (art. 7 „ustawy oOZiOnZ 2003”)⁴:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 3) uznanie za pomnik historii;
- 4) utworzenie parku kulturowego;
- 5) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego⁵.

Wpis do rejestru zabytków należy do kompetencji wojewódzkich konserwatorów zabytków (decyzje o wpisie podejmowana są z urzędu lub na wniosek posiadacza zabytku położonego na terenie województwa).

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

Pomnik historii ustanawia Prezydent RP, na wniosek ministra właściwego ds. kultury, w drodze rozporządzenia. Pomnikiem historii można uznać zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury – określa to art. 15 ustawy ust.1, ust.2 precyzuje, iż wniosek może zostać złożony po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Zgodnie z ust. 4 istnieje możliwość przedstawienia Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosku o wpis pomnika historii na „Listę dziedzictwa światowego” w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, przyjętej w Paryżu w dniu 16 listopada 1972 roku.

Utworzenie **parku kulturowego** oraz sporządzanie **miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego** z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.) leży w kompetencjach samorządu gminy.

Ochrona zabytków realizowana jest przez organy administracji publicznej, co określa art. 4 „ustawy oOZiOnZ 2003”.

Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

⁴ Ustawa z dn. 18 marca 2010 r. „O zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw”. Niniejszą ustawą zmieniono następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1966 r. „O postępowaniu egzekucyjnym w administracji”, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. „Prawo budowlane”, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. „O planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym”.

⁵ Forma ochrony dodana w nowelizacji ustawy „oOZiOnZ” z 2010 r.

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie działań ochronnych w planowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Opieka nad zabytkami sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza wg art. 5 „ustawy oOZiOnZ 2003” polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Według art. 18 ust. 1. „ustawy oOZiOnZ 2003”ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy:

- sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw;
- planowaniu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej;
- analizie i studium z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy;
- decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej;
- decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Według ust. 2. w dokumentach strategicznych i planistycznych województwa, powiatu, gminy:

- uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków;
- zapewnia się ochronę zabytków przy realizacji inwestycji;

- ustala się rozwiązania mające na celu przywracanie zabytków do jak najlepszego stanu;
- ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Szczegółowe zasady ochrony poszczególnych zabytków i obszarów zapisywane są, zgodnie z art. 19.1. i 1a („ustawy oOZiOnZ 2003”) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (m.p.z.p.), a także w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy.

Zgodnie z **art. 21 („ustawy oOZiOnZ 2003”)** ewidencja zabytków jest podstawą sporządzania programów opieki przez gminy, powiaty, województwa. Opracowanie wszelkiego rodzaju koncepcji, wytycznych, projektów rewaloryzacji czy też planów adaptacji i przekształceń obiektów zabytkowych, a także studiów zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opiera się na wiedzy o zasobie zabytkowym, stąd działania te powinny poprzedzać działania ewidencyjne. Zgodnie z art. 22 ust. 4 wójt (burmistrz, **prezydent miasta**) prowadzi gminną ewidencję zabytków, zaś zgodnie z ust. 2 wojewódzką ewidencję zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.

Gminna ewidencja zabytków (GEZ) nie jest ustawową formą ochrony zabytków, ale faktycznie funkcjonuje jako taka poprzez inne przepisy:

- art. 7 pkt 4 „ustawy oOZiOnZ” łącznie z przepisami ustawy Prawo budowlane (art. 36 ust. 3) i ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- obowiązek uwzględniania GEZ w programach opieki wojewódzkich, powiatowych i gminnych, które z kolei uwzględnia się przy sporządzaniu planów zagospodarowania przestrzennego (art. 21);
- obowiązek uwzględniania GEZ w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 19.1);
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Podział kompetencji i organizacja organów ochrony zabytków określone są w art. 89-101 „ustawy oOZiOnZ 2003”.

Ustawowo organami ochrony zabytków są:

- a. minister właściwy do spraw kultury dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.
Do kompetencji GKZ należy m.in. opracowywanie krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, podejmowanie działań związanych z wspieraniem rozwoju regionalnego i realizacja kontraktów wojewódzkich w sprawach opieki nad zabytkami, sprawowanie nadzoru nad działalnością wojewódzkich konserwatorów zabytków, prowadzenie krajowej ewidencji

zabytków, promowanie badań naukowych w zakresie konserwacji zabytków. Przy ministrze ds. kultury działa Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotawczo-doradczy. Przy Generalnym Konserwatorze Zabytków działa Główna Komisja Konserwatorska, jako organ opiniotawczy.

- b. wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje w tym zakresie wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

Do zadań wojewódzkiego konserwatora zabytków należy m.in.: realizacja zadań wynikających z krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, sporządzanie, w ramach przyznanego środków budżetowych, planów finansowania ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, prowadzenie rejestru i wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz gromadzenie dokumentacji w tym zakresie; wydawanie decyzji, postanowień i zaświadczeń w sprawach określonych w ustawie oraz w przepisach odrębnych; sprawowanie nadzoru nad prawidłowością prowadzonych badań konserwatorskich, architektonicznych, prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i innych działań przy zabytkach oraz badań archeologicznych; organizowanie i prowadzenie kontroli w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; opracowywanie wojewódzkich planów ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych; upowszechnianie wiedzy o zabytkach; współpraca z innymi organami administracji publicznej w sprawach ochrony zabytków. Przy WKZ działa Wojewódzka Rada Ochrony Zabytków, jako organ opiniotawczy.

USTAWA z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym⁶

Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami należy do zadań własnych gminy. Art. 7 ust. 1 pkt. 9 ustawy określa zadania własne gminy: „*zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy*”. W szczególności zadania własne obejmują m.in. zagadnienia:

- ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej;
- gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego;
- wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych; wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz;
- gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- targowisk i hal targowych;
- zieleni gminnej i zadrzewień;
- cmentarzy gminnych;

⁶ Dz.U. z 2016 r., poz. 446, 1579, 1948.

- utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- promocji gminy.

Nie bez powodu wymieniono wyżej zadania gminy. Kolejne z nich mogą być związane bezpośrednio lub pośrednio z dziedzictwem kulturowym. W gminnych planach, bowiem nie sposób pominąć zabytków w sprawach dotyczących budownictwa mieszkaniowego (np. pierzeje z kamienicami o wartościach zabytkowych), przy rozwiązywaniu problemów dotyczących utrzymania dróg i mostów oraz organizacji ruchu czy też zieleni gminnej i zadrzewień (obsadzenia traktów, zieleni cmentarzy, parków) lub promocji gminy.

USTAWA z 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych

(Dz.U. z 2000 r. Nr 23, poz. 295 tj. z późn. zm.) definiuje, że wszelkie planowane prace na terenie cmentarza wpisanego do rejestru zabytków wymagają uzyskania zezwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków. Chodzi tu zarówno o prace konserwatorskie przy zabytkowych nagrobkach, prace porządkujące zieleni, małą architekturę, a także lokalizacje nowych grobów. Nadzór nad przestrzeganiem przepisów ustawy sprawują starostowie, wójtowie i burmistrzowie (prezydenci miast) oraz właściwi miejscowo inspektorzy sanitarni.

UMOWA między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Federacji Rosyjskiej o grobach i miejscach pamięci ofiar wojen i represji

(sporządzona w Krakowie dnia 22 lutego 1994 roku).

„Umowa reguluje współpracę Stron w zakresie rozwiązywania wszelkich spraw związanych z ustaleniami, rejestracją, urządzeniem i należywym utrzymaniem miejsc pamięci i spoczynku – polskich w Federacji Rosyjskiej i rosyjskich w Rzeczypospolitej Polskiej – żołnierzy i osób cywilnych poległych w wyniku wojen i represji, zwanych dalej „miejscami pamięci i spoczynku” (art. 1 Umowy (...)).

INNE uregulowania prawne dotyczące zabytków znajdują się także w następujących ustawach :

- ✓ ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. 2016 poz. 778 z późn. zm.) z aktami wykonawczymi;
- ✓ ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz.U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z p. zm.);
- ✓ ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity Dz.U. z 2016 r., poz. 672, 831, 903, 1250, 1427, 1933) z aktami wykonawczymi, z której wynika obowiązek wykonania opracowania ekofizjograficznego do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (art. 72 ust. 4 i 5) z uwzględnieniem walorów zabytkowych;
- ✓ ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2016 r., poz. 2134, 2249, 2260, z 2017 r. poz. 60, 132), uwzględnia się w niej ochronę krajobrazów (zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu), a wśród walorów chronionych wymienia się wartości kulturowe. Jedną z form

ochrony wg tej ustawy są parki krajobrazowe – obszary chronione ze względu na wartości przyrodnicze, ale także walory historyczne i kulturowe;

- ✓ ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity Dz.U. z 2016 r. poz. 2147);
- ✓ ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity Dz.U. z 2012 r., poz. 406, 2014 poz. 423, 2015 r., poz. 337, 2016 r., poz. 1020);
- ✓ ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz.U. 2014 r., poz. 1118, 1138, 1146, 2015 r., poz. 1255, 1333, 1339);
- ✓ ustawa z 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dz. U. Nr 199, poz. 1227) . Na mocy w/w ustawy ochrona „obszarów o krajobrazie mającym znaczenie historyczne, kulturowe lub archeologiczne, zabytków i krajobrazu kulturowego, objęte istniejącą dokumentacją, w szczególności rejestrem lub ewidencją zabytków” otrzymuje dodatkowe umocowanie prawne.
- ✓ ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, *tzw. ustawa krajobrazowa* (Dz.U. 2015, poz. 774). Nowa ustawa nakłada na władze samorządowe nowe obowiązki w m. in w zakresie krajobrazu kulturowego i sporządzenia np. audytu krajobrazowego.

3. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY MIASTO STARGARD

3.1. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W USTALENIACH MIĘDZYNARODOWYCH

Ustalenia międzynarodowe - najistotniejsze dla dziedzictwa kulturowego zostały obszernie opisane w 1. edycji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2016. Autorzy niniejszego opracowania przywołują tym samym tylko ich nazwy:

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 16 listopada 1972 r. przyjęta na sesji w Paryżu** (Dz.U. z 1976 r. nr 32, poz. 190, załącznik)
- **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) – 16 stycznia 1992 r. - La Valetta** (Dz.U. z 1996 r., Nr 120, poz. 564)
- **Europejska konwencja krajobrazowa – 22 października 2000 r. – Florencja** (Dz.U. z 2006 r., Nr 14, poz. 98)
- **Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r.** (Dz.U. z 2007 r., Nr 215, poz. 1585).

Założenia programowe UNESCO sformułowane zostały w dokumencie Strategia średnioterminowa 2014 - 2021. Został on przyjęty na 37. sesji Konferencji Generalnej w listopadzie 2013 roku. W ciągu najbliższych ośmiu lat działalność UNESCO będzie podporządkowana dziewięciu celom strategicznym. Są to m.in.:

- **wspieranie włączającego rozwoju społecznego oraz promowanie dialogu międzykulturowego, służącego zbliżeniu kultur;**
- **ochrona, promowanie i przekazywanie dziedzictwa;**
- **sprzysianie twórczości i różnorodności form wyrazu kulturowego;**

Na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO znajduje się 14 polskich obiektów/zespołów/obszarów - stan na 2016 rok:

Stare Miasto w Krakowie, Królewskie kopalnie soli w Wieliczce i Bochni, Auschwitz-Birkenau. Niemiecki nazistowski obóz koncentracyjny i zagłady (1940-1945), Puszcza Białowieska, Stare Miasto w Warszawie, Stare Miasto w Zamościu, Średniowieczny zespół miejski w Toruniu, Zamek krzyżacki w Malborku, Kalwaria Zebrzydowska: manierystyczny zespół architektury i krajobrazu oraz park pielgrzymkowy, Kościoły Pokoju w Jaworze i Świdnicy, Park Mużakowski (obiekt transgraniczny), Hala Stulecia we Wrocławiu, Drewniane cerkwie w polskim i ukraińskim rejonie Karpat (16 polskich i 8 ukraińskich), kościoły drewniane południowej Małopolski.

Kandydatury miejsc kwalifikujących się do ewentualnego wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa powinny być w Polsce zgłaszane **Narodowemu Instytutowi Dziedzictwa**. W razie rekomendacji instytucji opiniujących i ostatecznej decyzji podjętej przez Generalnego Konserwatora Zabytków, Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego kandydatura może się znaleźć na

tw. Liście informacyjnej zgłaszanej do Centrum Światowego Dziedzictwa przez poszczególne państwa.

Lista informacyjna obejmuje miejsca, które państwo zamierza zaproponować do wpisu w perspektywie czasowej do 10 lat. Kandydatura może być przedłożona Centrum Światowego Dziedzictwa, co najmniej na rok po wpisie na Listę informacyjną. Najkrótszy termin od momentu wysłania dokumentacji wniosku o wpis do Centrum Światowego Dziedzictwa wynosi półtora roku.

Komitet Światowego Dziedzictwa podejmuje decyzje o wpisie na dorocznej sesji (czerwiec/lipiec) na podstawie rekomendacji organów doradczych. W przypadku dóbr kultury jest to Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków (ICOMOS), w przypadku obiektów naturalnych – Światowa Unia Ochrony Przyrody (IUCN). Eksperti tych organizacji zapoznają się ze stanem obiektu na miejscu mniej więcej na rok przed terminem sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa, na której ma zapadnąć decyzja o przyjęciu, odroczeniu lub odrzuceniu kandydatury.

Niezależnie od tego, że obiekt powinien spełniać określone kryteria i warunki, dokumentacja wniosku o wpis powinna zawierać **Plan zarządzania**. Miejsca, które w momencie wpisu nie musiały przedkładać „Planu zarządzania” mają taki dokument przygotować. Sprawy właściwego zarządzania mają szczególne znaczenie dla Komitetu Światowego Dziedzictwa, który podejmując decyzję o wpisie pragnie mieć gwarancje, że miejsce będzie należycie chronione również w przyszłości, zgodnie z założeniami Konwencji w sprawie ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego.

(patrz Polski Komitet ds. UNESCO)

- **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego**, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 roku przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji. (Dz.U. z dnia 30 września 1976 r.)

W rozumieniu Konwencji za "dziedzictwo kulturalne" uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Dokument określa zadania Państw-Stron konwencji, w tym m.in.:

- zapewnienie odpowiedniej pozycji dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu w życiu zbiorowym obywateli oraz włączenie ochrony dziedzictwa do programów planowania ogólnego;

- utworzenie odpowiednich służb konserwatorskich; ośrodków kształcenia specjalistów w zakresie ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Każde z Państw - Stron zobowiązuje się nie podejmować świadomie żadnych działań mogących wyrządzić bezpośrednio lub pośrednio szkodę dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu.

Tworzy się przy Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury Międzyrządowy Komitet Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego o Wyjątkowej Powszechnej Wartości, zwany "Komitetem Dziedzictwa Światowego".

Każde Państwo będące Stroną Konwencji przedstawia Komitetowi Dziedzictwa Światowego, (...) wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, znajdujących się na jego terytorium i zasługujących na wpisanie na listę.

Wpisanie dobra na listę dziedzictwa światowego może nastąpić tylko za zgodą zainteresowanego Państwa.

Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia (...) pod mianem "Listy dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie" wykaz dóbr znajdujących się na liście dziedzictwa światowego, dla których ocalenia konieczne jest podjęcie wielkich robót i co do których wniesiono prośbę o pomoc.

Komitet współdziała z organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, rządowymi i pozarządowymi, mającymi cele podobne do celów niniejszej Konwencji.

Tworzy się fundusz ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego pod nazwą "Fundusz Dziedzictwa Światowego".

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji współdziałają w akcjach zbiorów międzynarodowych, organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na rzecz Funduszu Dziedzictwa Światowego.

- **Znak Europejskiego Dziedzictwa**

(decyzja Parlamentu Europejskiego i Rady Europy nr 1194/2011 z dnia 16 listopada 2011 r. ustanawiająca działania Unii Europejskiej na rzecz ZDE)

Unia Europejska (UE) ustanawia Znak Dziedzictwa Europejskiego przyznawany znajdującym się na terytorium Unii obiektom odgrywającym istotną rolę w historii, kulturze oraz w budowaniu Unii. Jego zadaniem jest zwrócenie uwagi na **wspólne dziedzictwo kulturowe** w celu wzmocnienia poczucia przynależności do Unii wśród obywateli oraz wzmocnienia dialogu między kulturami. Ponadto, w szczególności przez turystykę kulturalną, dziedzictwo odgrywa ważną rolę w rozwoju gospodarczym regionów europejskich, które skorzystałyby z nadania mu odpowiedniej rangi.

Nacisk został położony na **europejską wartość symboliczną** obiektów i ich **wymiar pedagogiczny**; odróżnia znak dziedzictwa europejskiego od inicjatyw w zakresie dziedzictwa realizowanych przez UNESCO i Radę Europy.

Obiekty kandydujące do znaku muszą wykazać, że spełniają co najmniej jedno z następujących kryteriów:

- **charakter ponadnarodowy lub paneuropejski**, przy czym muszą też pokazać, w jaki sposób ich wpływ i atrakcyjność wykraczają poza granice kraju,

- ważne miejsce i rola w **historii integracji europejskiej** oraz związek z wydarzeniami, osobami i ruchami kluczowymi dla Europy,
- ważne miejsce i rola w **rozwijaniu i promowaniu wspólnych wartości**, na których opiera się UE.

Ponadto kandydaci muszą **przedstawić projekt**, w którym zobowiązują się do podnoszenia świadomości obywateli w zakresie europejskiego wymiaru obiektu oraz do organizowania działalności edukacyjnej, promowania wielojęzyczności, uczestniczenia w działalności sieci obiektów, którym przyznano znak i promowania obiektu w skali europejskiej.

3.2. STRATEGICZNE CELE POLITYKI PAŃSTWA W ZAKRESIE OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI

- **STRATEGIA ROZWOJU KRAJU 2020 („SRK”)**

(Uchwała Rady Ministrów z 25.09.2012)

Strategia Rozwoju Kraju 2020 to główna strategia rozwojowa Polski do 2020 r. Wskazuje najważniejsze zadania państwa, które należy zrealizować w najbliższych latach, by przyspieszyć rozwój. Strategia proponuje podejście dwukierunkowe, polegające na usuwaniu barier i słabości polskiej gospodarki oraz wykorzystaniu jej mocnych stron. „SRK” wyznacza trzy obszary, na których powinny zostać skoncentrowane fundusze na politykę rozwoju:

- konkurencyjna gospodarka,
- spójność społeczna i terytorialna,
- sprawne i efektywne państwo.

Główne zadania w obszarze „konkurencyjna gospodarka” to polepszenie sytuacji finansów publicznych oraz wypracowanie nowych przewag konkurencyjnych polskiej gospodarki, opartych na wiedzy, kapitale intelektualnym, kapitale społecznym i rezultatach cyfryzacji, rozwój Polski, orientacyjny harmonogram oraz sposób finansowania zaplanowanych działań.

Spójność społeczna i terytorialna to przede wszystkim równomierny rozwój kraju i wyrównywanie szans jego mieszkańców. Do 2020 roku należy tak inwestować środki, aby zwiększyć aktywność i zmniejszyć ubóstwo grup wykluczonych oraz zagrożonych wykluczeniem (np. poprzez promocję aktywności zawodowej seniorów). Trzeba także stale podnosić jakość usług publicznych.

Samorządy powinny być gospodarzami na swoim terytorium i realnie odpowiadać za jego rozwój. „SRK” w tym obszarze wskazuje także, że konieczne jest przygotowanie i realizacja polityki miejskiej oraz ukierunkowanie wsparcia tak, by żaden z obszarów Polski nie był zagrożony marginalizacją.

- **KRAJOWA POLITYKA MIEJSKA („KPM”)**

(Uchwała Rady Ministrów z 20.10.2015 r.)

Dokument Krajowa Polityka Miejska określa planowane działania administracji rządowej dotyczące polityki miejskiej i uwzględnia cele i kierunki określone w średniookresowej strategii rozwoju kraju i krajowej strategii rozwoju regionalnego. „KPM” wskazuje, w jaki sposób poszczególne polityki realizowane przez różne resorty i instytucje rządowe powinny być dopasowywane

i kierunkowane do zróżnicowanych potrzeb polskich miast – od największych po najmniejsze. Równocześnie polityki publiczne powinny umożliwiać jak najlepsze wykorzystanie unikalnych potencjałów i przewag konkurencyjnych polskich miast dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju, a przez to – co jest w centrum polityki miejskiej – dla poprawy jakości życia mieszkańców miast.

Cel strategiczny „**KPM**” to wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania zrównoważonego rozwoju i tworzenia miejsc pracy oraz poprawy jakości życia mieszkańców⁷.

Poprawa jakości życia dotyczy także mieszkańców miast zabytkowych, tj. o staromiejskich układach urbanistycznych wpisanych do rejestru zabytków.

Istotną rolę wskazano rewitalizacji zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich. Odnowa i rewitalizacja obszarów najbardziej problemowych powinna stanowić element całościowej polityki miasta.

KPM koncentruje się na najistotniejszych obszarach funkcjonowania miasta, które podzielono na dziesięć wątków tematycznych, wśród których znalazły się m.in.:

- kształtowanie przestrzeni
- rewitalizacja

- **KONTRAKT TERYTORIALNY DLA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIO-POMORSKIEGO** (podpisany 12.11.2014 roku)

Kontrakty Terytorialne to nowe narzędzie polityki rozwoju. Jego zadaniem jest zwiększenie skuteczności tej polityki. W kontraktach rząd i władze poszczególnych województw uzgadniają cele rozwojowe i inwestycje, które są dla obu stron kluczowe. Kontrakty wskazują, jakie działania podejmie rząd, a jakie będą wspierane z poziomu samorządowego (przez województwo, powiat, gminę). Inwestycje zapisane w Kontraktach będą finansowane ze środków unijnych i krajowych.

Kontrakt Terytorialny dla Województwa Zachodniopomorskiego to gwarancja realizacji ważnych dla regionu inwestycji z zakresu infrastruktury drogowej, kolejowej oraz ochrony zdrowia. Do Pomorza Zachodniego trafi ok. 17,5 miliarda zł oraz środki z Regionalnego Programu Operacyjnego (6,7 mld zł)⁸. W Kontrakcie terytorialnym znalazły się inwestycje, usprawniające komunikację w regionie i zwiększające dostęp do Pomorza Zachodniego.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 („NSRK”) z Uzupełnieniem Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020** (przyjęta przez RM w 2005 r.)⁹

Ochrona i rewaloryzacja zabytków została uznana za jeden z podstawowych celów strategicznych, a za cele cząstkowe uznano m.in.:

⁷ <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/polityka-rozwoju-kraju/polityka-miejska/>

⁸ <http://www.wzp.pl/biuro-prasowe/aktualnosci/kontrakt-terytorialny-dla-pomorza-zachodniego-podpisany>

⁹ „NSRK” na lata 2004-2020, w: <http://bip.mkidn.gov.pl/media/docs/050617nsrk-uzupelnienie.pdf>.

- kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na funkcje kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne;
- zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych;
- podnoszenie świadomości społecznej w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego.

W uzupełnieniu „**NSRK**” na lata 2004 – 2020 wprowadzono programy wdrożeniowe jako system realizacyjny NSRK, powiązane z finansowaniem działalności kulturalnej ze środkami znajdującymi się w dyspozycji Ministra Kultury w tym m.in. poprzez program „Dziedzictwo kulturowe”. Program realizowany jest w ramach dwóch komplementarnych priorytetów:

1. rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych
2. rozwój kolekcji muzealnych.

W dokumentach strategicznych i planistycznych, województwa, powiatu, gminy uwzględnia się:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami („KPOnZ”)**
(przyjęty uchwałą Nr 125 Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2014 r.)
Okres realizacji ustalono na lata 2014-2017.

„**KPOnZ**” realizują państwowe instytucje kultury: Narodowy Instytut Dziedzictwa, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz Narodowe Muzeum Morskie w Gdańsku. Realizację programu i nadzór sprawuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

„**KPOnZ**” zawiera m.in.: informacje o systemie ochrony zabytków w Polsce (inaczej podstawy prawne, organy ochrony zabytków – zadania i kompetencje); odnosi się także do roli samorządów wszystkich szczebli (programy opieki: wojewódzkie, powiatowe i gminne)¹⁰.

Dziedzictwo kulturowe traktowane jest jako „potencjał rozwoju społecznego”, a „wielkość zasobu zabytków umożliwia budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości”. Podkreślono konieczność ułatwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego i znaczenie partycypacji społecznej.

„Program...” zawiera kierunki rozwoju – cele, kierunki działania i zadania. Cel główny to „terytorializacja”:

Krajowy program ma kształtować politykę władz państwowych w sferze władczej – realizacji konstytucyjnych i ustawowych obowiązków ochrony dziedzictwa, a także stymulować wsparcie działań właścicieli i dysponentów obszarów i obiektów zabytkowych w ich działaniach opieki nad dziedzictwem.

Zróżnicowane nasycenie obszaru kraju obszarami i obiektami zabytkowymi wynika z wielowiekowych uwarunkowań historycznych, jest efektem aktywności społecznej w wielu sferach – ekonomicznej, kulturowej, religijnej itp.

Stąd też działania założone do realizacji w projekcie Krajowego programu obejmą terytorium całego kraju, z nasileniem zróżnicowanym w zależności od nasycenia

¹⁰ Tym samym te same ustawowe podstawy prawne mają zastosowanie zarówno w Krajowym Programie Ochrony i Opieki nad zabytkami jak i w znacznej mierze w gminnych.

regionów obszarami i obiektami zabytkowymi, w pełni przy tym respektując opisane wyżej uwarunkowania historyczne.

Wśród celów szczegółowych zwrócono uwagę na konieczność porządkowania rejestru zabytków nieruchomych (A i C). „Prowadzone obecnie rozpoznanie zasobów rejestru zabytków nieruchomych uzasadnia podjęcie prac porządkujących polegających na skreśleniu z rejestru obiektów fizycznie nieistniejących, a także skreśleniu z rejestru obiektów, które utraciły wartości artystyczne, historyczne lub naukowe leżące u podstaw wcześniejszego wpisu do rejestru.

Wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych.

W „**KPONZ**” wskazuje się na konieczność:

- „podniesienie jakości procesów decyzyjnych w organach ochrony zabytków”
- „wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną”
- „merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków”
- „wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych”

• **Ochrona dziedzictwa niematerialnego**

16.08.2011 roku w Polsce weszła w życie Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. (Polska ratyfikowała Konwencję 22.10.2010 r.)

Narodowy Instytut Dziedzictwa (instytucja MKiDN) opracował Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego w odniesieniu do Konwencji UNESCO z 2003 roku (www.zabytek.pl, www.nid.pl).

Elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego obejmowane ochroną na terenie Polski powinny:

- być żywe, odzwierciedlające zarówno tradycyjne, jak i współczesne praktyki, w których wyraża się tożsamość grup kulturowych;
- mieć charakter (...) włączający, nie służący przypisywaniu wyłączności na określone praktyki danej grupie lecz wzmacnianiu spójności społecznej (...),
- ponieważ niematerialne dziedzictwo jest zakorzenione we wspólnotach, oznacza to, iż może zostać uznane za element tożsamości i tradycji określonych wspólnot tylko i wyłącznie przez nie same i za ich zgodą;
- elementy wpisane na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą być następnie wpisane na listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa ludzkości - prowadzoną przez UNESCO.

Dziedzictwo niematerialne to m.in.:

- tradycje i przekazy ustne (np. bajki, przysłowia, pieśni, oracje, opowieści wspomnieniowe i wierzeniowe, historie, przemowy, lamentsy pogrzebowe, zawołania pasterskie i handlowe), w tym w języku jako nośniku niematerialnego dziedzictwa kulturowego;

- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne (np. tradycje wokalne, instrumentalne i taneczne; widowiska religijne, karnawałowe i doroczne);
- praktyki społeczno-kulturowe (np. zwyczaje, rytuały i obrzędy doroczne, sytuacyjne i rodzinne: chrzciny, wesela, pogrzeby; ceremonie lokalne i środowiskowe; zwyczaje odpustowe i pielgrzymki; gry i zabawy; folklor dziecięcy; sposoby świętowania; praktyki służące nawiązywaniu kontaktów międzyludzkich (...));
- wiedza i praktyka dotycząca przyrody i wszechświata (np. tradycyjne wyobrażenia o wszechświecie; meteorologia ludowa, tradycyjne sposoby gospodarowania, tradycyjne sposoby leczenia; zamawiania: miłosne, medyczne);
- wiedza i umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

Krajowa lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis dokonywany jest na wniosek: grup, wspólnot oraz organizacji pozarządowych. W uzasadnionych przypadkach, tj. jeżeli dany element dziedzictwa niematerialnego kulturowego jest jedynie przez pojedyncze osoby, również na wniosek jednostek.

3.3. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

- **Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020, zwana dalej „SRWZ 2020”**

(przyjęta przez Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego uchwałą Nr XXVI/303/05 z dnia 19 grudnia 2005 r.)

W „SRWZ 2020”, w diagnozie stanu województwa przedstawiono charakterystykę krajobrazu kulturowego ze wskazaniem najcenniejszych zespołów zabytków oraz identyfikację kluczowych problemów, do których zaliczono:

- zły stan zabytków,
- zbyt małe nakłady na rewitalizację i renowację zasobów środowiska kulturowego,
- słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska kulturowego,
- problemy rozwojowe na obszarach założeń staromiejskich,
- brak środków i mechanizmów wsparcia rewitalizacji starej zabudowy mieszkaniowej, zabudowy przemysłowej i powojennej.

Charakteryzując w „SRWZ 2020” stan i możliwości rozwoju turystyki stwierdzono duże potencjalne możliwości turystyki, której sprzyjają m.in. zabytki architektury i obiekty świadczące o bogatym dziedzictwie kulturowym regionu. Jednak w analizie SWOT zwrócono uwagę na niski poziom mechanizmów wsparcia rozwoju kultury i dziedzictwa kulturowego, małe wydatki jednostek samorządu terytorialnego na ochronę dziedzictwa kulturowego, słabo rozwinięte produkty turystyczne związane z wykorzystaniem zasobów środowiska naturalnego i kulturowego.

Wśród sześciu zdefiniowanych w SRWZ celów strategicznych problematyka ochrony zabytków i opieki nad zabytkami została wskazana w:

- ✓ celu nr 1
Wzrost innowacyjności i efektywności gospodarowania (w zadaniu – rozwój i promocja produktów turystycznych).
- ✓ celu nr 3
Zwiększenie przestrzennej konkurencyjności regionu (w zadaniu – Rozwój małych miast, rewitalizacja i rozwój obszarów wiejskich).
- ✓ celu nr 4
Zachowanie i ochrona wartości przyrodniczych, racjonalna gospodarka rolna (w zadaniu nr 4- Rewitalizacja obszarów zurbanizowanych).
- ✓ celu nr 6
Wzrost tożsamości i spójności społecznej regionu (w działaniu – Wzmacnianie tożsamości społeczności lokalnej i Wspieranie działań aktywizujących rynek pracy)¹¹.

W dokumencie uzupełniającym „**SRWZ 2020**” p.t. „**Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego**” wysoko oceniono rozwój kulturalny i znaczenie sztuki w kondycji społeczności lokalnej oraz znaczenie dziedzictwa historycznego w budowie tożsamości społecznej. Także w priorytecie dotyczącym kształtowania i utrzymania ładu przestrzennego wspomniano o zachowaniu wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego. Problematyka została rozwinięta w celach operacyjnych:

- ✓ Przeciwdziałanie degradacji przestrzeni przez nieskoordynowaną działalność inwestycyjną.
- ✓ Ochrona krajobrazu naturalnego i kulturowego (priorytet 3).
- ✓ Dbłość o utrzymanie historycznego kształtu wartościowych zespołów urbanistycznych i architektonicznych (priorytet 5)¹².

Podobnie w celu operacyjnym *Racjonalizacja wykorzystania przestrzeni zagospodarowanej i przekształcanej* jako pierwszy znalazł się priorytet: Rewaloryzacja i rewitalizacja centrów miejskich. W celu operacyjnym *Integracja społeczności regionu* jako priorytet nr 2 zapisano „Badanie i dokumentowanie historii oraz teraźniejszości regionu”¹³.

- **Zachodniopomorski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020**
(przyjęty Uchwałą Nr 2247/14 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 18 grudnia 2014 roku).

Szczególne znaczenie dla sfery opieki nad dziedzictwem kulturowym posiada IV Oś priorytetowa - naturalne otoczenie człowieka, cel tematyczny:

Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami

Cele szczegółowe osi priorytetowej:

¹¹ Porównaj *Strategia Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego do roku 2020*, s. 86.

¹² *Priorytety Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego*, s. 39-41.

¹³ Tamże, s. 52.

1. **Zwiększona atrakcyjność zasobów kultury regionu,**
2. Wzmocnione mechanizmy ochrony przyrody,
3. Zwiększony zasób informacji o stanie środowiska przyrodniczego,
4. Rozwój lokalnego rynku pracy opartego o endogeniczny potencjał.

Syntetyczny opis osi priorytetowej

Działania w ramach osi to wieloaspektowa ochrona naturalnego środowiska człowieka oraz rozwój potencjałów kulturalnych i endogenicznych regionu. Wsparcie w ramach osi ukierunkowane jest również na inwestycje mające na celu zwiększenie wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego oraz udziału mieszkańców w wydarzeniach kulturalnych.

Cel tematyczny: zwiększona atrakcyjność zasobów kultury regionu:

Realizacja prac konserwatorskich i restauratorskich, które poprzez zachowanie historycznej substancji zabytkowej przyczynią się do dostosowania obiektów do celów użytkowych oraz do ich udostępnienia mieszkańcom regionu i turystom. Działanie skierowane jest na ochronę rodzimego dziedzictwa Pomorza Zachodniego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową a zarazem na zwiększenie potencjału turystycznego regionu.

Ponadto projekty w ramach działania będą przyczyniać się pośrednio do rozwoju społeczno - gospodarczego regionu.

Renowacja/adaptacja obiektów zabytkowych będzie mogła być wsparta, jeśli projekt będzie stanowił część szerszej strategii rozwoju gospodarczego dla danego terytorium lub będzie się wpisywał się w cele i założenia Programu Strategicznego Przemysły Kreatywne i Przemysły Czasu Wolnego przyjętego uchwałą ZWZ nr 1281/12 z dnia 7 września 2012 roku.

Wnioskodawcy będą musieli wykazać w projektach trwałość ich finansowania w okresie eksploatacyjnym, z uwzględnieniem prognoz dotyczących popytu oraz przychodów generowanych przez bezpośrednich użytkowników, a także z uwzględnieniem środków własnych beneficjenta oraz subwencji ze strony właściwych podmiotów.

Projekty muszą wykazać wkład w rozwój poniższych priorytetów kulturowych:

- zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) dla przyszlých pokoleń,

- podniesienie atrakcyjności turystycznej kraju lub regionu.

Każdy projekt musi mieć przeprowadzoną analizę zapotrzebowania na daną inwestycję, w tym szacowaną liczbę odwiedzających, użytkowników.

Promowane będą rozwiązania wpływające na poprawę efektywności funkcjonowania obiektów (instytucji) w długim okresie (...).

W ramach RPO WZ 2014-2020 wsparcie będą mogły uzyskać jedynie projekty, które będą zgodne z demarkacją przeprowadzoną pomiędzy poszczególnymi programami operacyjnymi. Ponadto w ramach priorytetu możliwe jest jedynie wsparcie dla projektów z zakresu kultury o maksymalnej wartości 5 mln euro kosztów całkowitych.

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego** - przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego Nr XLV/530/2010 z dnia 19.10.2010 roku

Jest to opracowanie o charakterze regionalnym, stanowi integralny element szeroko pojętego planowania strategicznego w zakresie przestrzennej koordynacji działań; formułuje cele gospodarowania przestrzenią województwa i zasady jej kształtowania oraz określa kierunki polityki przestrzennej w długiej perspektywie.

Strategicznym celem zagospodarowania przestrzennego województwa jest zrównoważony rozwój służący integracji przestrzeni regionalnej z przestrzenią europejską i krajową; spójności wewnętrznej województwa; zwiększeniu jego konkurencyjności oraz podniesieniu poziomu i jakości życia mieszkańców do średniego poziomu w Unii Europejskiej.

Przez właściwe wykorzystanie przestrzeni należy rozumieć m.in.:

- ochronę i zachowanie jej niezbywalnych wartości jakimi są bioróżnorodność, walory przyrodnicze, krajobrazowe i **dziedzictwo kulturowe**;
- harmonizację działań wpływających lub mogących mieć wpływ na przekształcenia przestrzeni (w tym eliminacja konfliktów i zagrożeń)

Ustalenia „PZPWZ 2010” nie stanowią prawa miejscowego i tym samym nie naruszają autonomii gmin w zakresie gospodarki przestrzennej, umożliwiają jednak ubieganie się o środki finansowe regionalne, krajowe i unijne na realizację zadania celu publicznego.

W „PZPWZ 2010” wskazano kategorię obszarów kulturowo-krajobrazowych (OKK) z zaleceniem uwzględniania ich w polityce przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego. Na obszarze woj. zachodniopomorskiego wyodrębniono 30 OKK.

Dla Stargardu oznacza to znalezienie się w: Obszarze **Kulturowo-Krajobrazowym 6 „Dolina Iny”**¹⁴.

- **Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2013 – 2017 dla Województwa Zachodniopomorskiego, zwany dalej „WPOnZ 2013-2017”** (przyjęty uchwałą Nr XXIII/310/13 Sejmiku Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 26 marca 2013 roku)¹⁵.

„WPOnZ 2013-2017” zakłada, że Samorząd Województwa sprawując opiekę nad zabytkami będącymi jego własnością lub przez niego administrowanymi, poprzez swoje działania przyczynia się do ochrony zabytków leżących w granicach województwa zachodniopomorskiego. Posiadając ku temu instrumenty (finansowe i organizacyjne – Wydział Kultury, Nauki i Dziedzictwa Narodowego, Biuro Dokumentacji Zabytków) inicjuje, wspiera i koordynuje działania na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego województwa, a wobec właścicieli zabytków może pełnić także funkcję wspomagającą, doradczą, opiniodawczą.

Samorząd Województwa może tworzyć warunki w zakresie bieżących możliwości finansowych i organizacyjnych stymulowania i wspierania wybranych

¹⁴ Szczegółowy opis OKK zawiera GPOnZ dla Miasta Stargard Szczeciński na lata 2012-2016

¹⁵ Opracowany został kolejny WPOnZ na lata 2017-2020, jego uchwalenie planowane jest na 27 kwietnia 2017 roku (wraz z monitoringiem za lata 2015-2016)

działań, uznanych za istotne dla zachowania dziedzictwa kulturowego i tym samym dla realizacji zadań Programu Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa określa politykę zagospodarowania przestrzennego województwa (m.in. poprzez Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego) i strategię rozwoju województwa w poszczególnych dziedzinach (m.in. poprzez Strategię Rozwoju Województwa Zachodniopomorskiego, Regionalny Program Operacyjny), w tym w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, zdefiniowaną w Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami. Ponieważ dziedzictwo kulturowe jest przedmiotem ustaleń wielu wojewódzkich dokumentów planistyczno-strategicznych naturalnym jest dążenie do kompatybilności i komplementarności kierunków i zadań obejmujących dziedzictwo kulturowe we wszystkich dokumentach.

„WPOnZ 2013-2017” uwzględnia:

- cele perspektywiczne i operacyjne ustalone w pierwszym Wojewódzkim Programie Opieki nad Zabytkami na lata 2008-2012 dla Województwa Zachodniopomorskiego;
- weryfikację i kwalifikację zadań do realizacji w latach 2013-2017 na podstawie:
 - oceny realizacji zadań „WPOnZ 2008-2012”, w tym Sprawozdania z realizacji programu na lata 2008-2010 i 2010-2012,
 - aktualnego stanu zachowania dziedzictwa kulturowego, jego percepcji i popularyzacji,
 - obowiązujących przepisów, dokumentów strategicznych i planistycznych krajowych i wojewódzkich,
 - możliwości realizacji zadań w okresie 2013-2017,
 - wzajemnej komplementarności zadań Programu oraz ich związku z zadaniami przyjętymi w innych dokumentach strategicznych województwa.

Stąd też **„WPOnZ 2013-2017”**, w rozdziale III: „Waloryzacja i ochrona dziedzictwa kulturowego województwa” zawarto Obszary Kulturowo-Krajobrazowe (OKK) wpisane do Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego.

W osiągnięciu celów „WPOnZ 2013-2017” nadrzędną kwestią jest wypracowanie programu finansowania długofalowych działań, ukierunkowanych na osiągnięcie określonego celu, np. poprawa materialnego stanu zachowania zasobów dziedzictwa kulturowego, m.in. poprzez ustalenie pierwszeństwa w przyznawaniu środków na rzecz określonej grupy zabytków, na określony okres, czy poprzez uwzględnienie w priorytetach Regionalnych Programów Operacyjnych Województwa Zachodniopomorskiego.

Samorząd Województwa nie ma kompetencji do stanowienia ochrony zabytków, a jedynie do opieki nad zabytkami. Jego kompetencje i działania mają charakter wspierający zarówno ochronę (poprzez plan zagospodarowania przestrzennego województwa), jak i opiekę (poprzez uchwalanie Regionalnego

Programu Operacyjnego, przy pomocy którego otwierają się przed właścicielami zabytków możliwości uzyskania środków finansowych).

W kompetencjach samorządu gminy jest stanowienie prawnej ochrony poprzez utworzenie parku kulturowego oraz sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania z odpowiednimi zapisami dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego (obowiązek wynikający też z ustawy z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, z późn. zm.).

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Zachodniopomorskiego powinien stać się podstawą określania polityki w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami dla samorządów lokalnych.

Cele „WPOnZ 2013-2017” to:

- I. Utrzymanie zabytków budujących krajobraz kulturowy województwa zachodniopomorskiego.
- II. Funkcjonowanie zabytków w procesie aktywizacji ekonomicznej i społecznej województwa.
- III. Kształtowanie świadomości regionalnej w oparciu o dziedzictwo kulturowe i potrzebę jego zachowania dla przyszłych pokoleń

Dla wyznaczonych celów perspektywicznych określono cele operacyjne. Do poszczególnych celów operacyjnych przyporządkowano określone zadania szczegółowe.

- **POLITYKA KULTURALNA WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO** przyjęta uchwałą Nr 1394/16 Zarządu Województwa Zachodniopomorskiego z dnia 30 sierpnia 2016 roku

Dokument dotyczy **polityki samorządu województwa w zakresie kultury** i jest oparty na przekonaniu, że dziedzina ta stanowi ważny element łączący i scalający wspólnotę mieszkańców Pomorza Zachodniego, a także jest kluczowym obszarem wpływającym na rozwój i atrakcyjność regionu, a wszystkie nakłady na kulturę i dziedzictwo narodowe należy traktować jako długofalową inwestycję decydującą o popularności biznesowej i turystycznej Pomorza Zachodniego.

Działania samorządu województwa w zakresie polityki kulturalnej określone w dokumencie ukierunkowane są m. in. na:

- wzmocnienie pozycji Pomorza Zachodniego, jako istotnego regionu na mapie kulturalnej Polski,
- wykorzystanie unikalnego położenia geograficznego i kulturowego regionu, wykraczającego poza granice województwa (Euroregion Pomerania, region bałtycki),
- zachowanie i rozwijanie unikalnego środowiska kulturowego, wyznaczenie kierunków rozwoju sektora kultury w regionie,
- kreowanie/inicjowanie działań wychowujących przyszłych odbiorców oferty kulturalnej,
- pobudzanie i rozwijanie aktywnego udziału w kulturze.

Narzędzia wsparcia określone w „Polityce” to:

- Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego 2014 - 2020 – rozumiany jako instrument finansowej interwencji w celu zapewnienia środków na modernizację obiektów kultury.
- Kontrakt Terytorialny Województwa Zachodniopomorskiego – umowa zawarta pomiędzy Rządem a Samorządem Województwa, w której wskazano do realizacji przedsięwzięcia priorytetowe mające istotne znaczenie dla rozwoju kraju oraz Pomorza Zachodniego, wraz ze sposobem ich finansowania, koordynacji i realizacji.
- Budżet samorządu województwa.
- Wojewódzki Program Ochrony Zabytków, określający najważniejsze zadania i obszary wsparcia w zakresie ochrony zabytków.
- Instytucje Kultury jako ważny element w kształtowaniu polityki kulturalnej województwa oraz prowadzenia działalności w różnych dziedzinach sztuki, których oddziaływanie na region ze względu na sieć powiązań jest niezwykle istotne dla realizacji polityki województwa w zakresie kultury.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko.
- Programy Operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.
- Interreg VA, Programy Narodowego Centrum Kultury, Projekty w ramach programu UE - Creative Desk Polska, Programy Polskiego Instytutu Sztuki Filmowej.

3.4 POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W DOKUMENTACH POWIATU STARGARDZKIEGO

3.4.1. Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Stargardzkiego na lata 2015-2018 (Uchwała Nr IX/126/15 Rady Powiatu Stargardzkiego z dnia 30 września 2015 roku)

Powiat stargardzki opracował i przyjął do realizacji drugą edycję Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2015-2018.

Powiatowy Program Opieki nad Zabytkami został oparty metodologicznie na opracowaniu: „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie¹⁶, Warszawa 2008. Zawiera elementy niezbędne w tego typu opracowaniach: podstawy prawne, uwarunkowania opieki nad zabytkami, zewnętrzne, wewnętrzne (krajowe, wojewódzkie), analizę SWOT, cele i zadania, charakterystykę zasobów i analizę stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (...) z 2003 r. (z późn. zmianami) podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym na danym terenie odgrywają gminy. Organy powiatu mają prowadzić działania o charakterze ponadgminnym, a zakres kompetencji i zadań powiatu w tej kwestii jest stosunkowo skromny (patrz art. 103 ustawy). Tym samym organy powiatu powinny przede wszystkim inicjować działalność edukacyjną i popularyzatorską, skierowaną zarówno do społeczności lokalnej, jak i na zewnątrz. Powiat powinien

¹⁶ Obecnie Narodowy Instytut Dziedzictwa

wspierać gminy, na wniosek zainteresowanych podmiotów, w zagospodarowaniu miejsc atrakcyjnych turystycznie, m. in. infrastruktury, oznakowania historycznie udokumentowanych szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych itp. Powinien prowadzić również uzgodnienia w zakresie opieki nad zabytkami w poszczególnych gminach oraz podejmować współpracę z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz ochrony i promocji zasobów kulturowych powiatu.

Zabytkami o największym znaczeniu dla powiatu są:

Zespół kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne położone w Stargardzie Szczecińskim uznane za pomnik historii rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17.09.2010 r. zostały.

Obszar pomnika historii „Stargard Szczeciński, zespół kościoła pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne” obejmuje kościół pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata, budynki plebanii oraz zespół obwarowań miejskich, na który składają się odcinki murów oraz Brama Młyńska (Portowa), Brama Wałowa, Brama Pyrzycka, Baszta Białogłówa, Baszta Jeńców, Baszta Tkaczy (Lodowa), Baszta Morze Czerwone i trzy basteje.

Cel. 1 Świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego

to m.in.:

- ustanowienie społecznych opiekunów zabytków;
 - finasowanie prac konserwatorskich zabytków stanowiących własność powiatu¹⁷;
 - systematyczna kontrola stanu utrzymania obiektów zabytkowych;
- stworzenie oferty sprzedaży lub dzierżawy obiektów zabytkowych nabywcom zainteresowanym ich rewaloryzacją.

Cel. 2 Popularyzacja i promocja dziedzictwa kulturowego regionu i edukacja na temat dziedzictwa kulturowego regionu,

poprzez m.in.:

- wprowadzenie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do programu edukacji szkolnej, organizacja spotkań muzealnych, spacerów historycznych itp.;
- organizacja spotkań muzealnych, spacerów;
- inicjowanie (...) nowych szlaków tematycznych i kulturowych i włączanie ich w sieć istniejących szlaków o zasięgu ponadregionalnym.

Cel. 3 wspieranie działań społeczności lokalnej na rzecz ochrony środowiska kulturowego oraz uzgadnianie działań z zakresu opieki nad zabytkami na terenie powiatu poprzez m.in.:

- monitoring sporządzania gminnych ewidencji zabytków;
- wspieranie inicjatyw powstawania pozarządowych organizacji wspierających ochronę środowiska kulturowego.

„Na podstawie zebranych informacji będzie można opracować dla potrzeb: Starosty, Rady Powiatu i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków dwuletnie sprawozdania

¹⁷ „Prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będą wymagały zaangażowania środków prywatnych”, s. 60, Powiatowy Program

z realizacji programu oraz ocenę realizacji programu, sporządzaną w okresie czteroletnim”.

Powiat Stargardzki posiada opracowanie: Powiatowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, uzgodniony z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Szczecinie (dn. 17.VI.2008 r.) i Wojewodą Zachodniopomorskim (dn. 19.VI.2008 r.)¹⁸.

Rada Powiatu w Stargardzie Szczecińskim Uchwałą Nr XXXIV/393/09 z dnia 29 kwietnia 2009 roku określiła zasady udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków (zgodnie z Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 roku).

- 2008 r. dotacja wyniosła 150.000 zł;
- 2009 r. - 200.000 zł;
- 2010 r. - 237.000 zł;
- 2011 r. - 269.500 zł;
- 2012 r. - 91,500 zł;
- 2013 r. - 50,000 zł;
- 2014 r. - 75,000 zł;
- 2016 r. - 50,000 zł.

Powyższa statystyka wskazuje na wyraźną tendencję spadkową dotacji ze środków powiatu stargardzkiego.

Uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie podjęły także następujące gminy powiatu stargardzkiego: Chociwel, Dobrzany, Dolice, Stara Dąbrowa, Gmina Stargard Szczeciński, Miasto Stargard (Szczeciński).

Współpraca między Starostwem i Miastem Stargard Szczeciński znalazła odzwierciedlenie przy opracowaniu „**Katalogu zabytków Powiatu Stargardzkiego**”. Powstanie publikacji umożliwiła uchwała nr X/102/07 Rady Powiatu w Stargardzie Szczecińskim z dnia 29 sierpnia 2007 roku.

W efekcie trzech lat pracy powstała publikacja obejmująca dwa tomy: tekst oraz ilustracje (ikonografia, fotografie współczesne, rzuty budowli, plany miast), Katalog obejmuje wszystkie istniejące i wzmiankowane w źródłach historycznych miejscowości z terenu powiatu stargardzkiego (miasta i gminy: Chociwel, Dobrzany, Dolice, Ińsko, Kobylanka, Marianowo, Stara Dąbrowa, Stargard ~~Szczeciński~~ gm. wiejska, Suchań). W ramach poszczególnych haseł-miejscowości omówiono osadnictwo i historię; toponimie, historię podziałów administracyjnych i kościelnych, źródła archiwalne. Katalog stanowi swoistą ewidencję wszystkich najcenniejsze obiektów zabytkowych: pradziejowych, sakralnych wraz w wyposażeniem wewnątrz, cmentarzy, zespołów pałacowo-parkowych, zabytków architektury i budownictwa, zabytków techniki, pomników etc.

„Katalog Zabytków Powiatu Stargardzkiego” jest obecnie jedynym wydany drukiem inwentarzem na obszarze województwa zachodniopomorskiego (nie licząc publikacji wcześniejszych i mniej obszernych).

Katalog nie obejmuje miasta Stargard¹⁹.

¹⁸ Dokument nie został zaktualizowany w kolejnych latach.

¹⁹ Konieczne jest włączenie tego zadania do GPOnZ dla Miasta Stargard na lata 2017-2021.

4. CHARAKTERYSTYKA KRAJOBRAZU I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA STARGARD

4.1. POŁOŻENIE MIASTA W REGIONIE

Miasto Stargard to trzecie, co do wielkości i liczby mieszkańców, miasto województwa zachodniopomorskiego (powierzchnia ponad 4800 ha, ok. 70 tysięcy mieszkańców). Położone jest nad rzeką Iną, w odległości ok. 40 km na wschód od granicy państwa, 36 km na płd.-wschód od Szczecina. Przez Stargard przebiega 15. południk długości geograficznej wschodniej, który jest głównym południkiem środkowo-europejskiej strefy czasowej. Przebiegają tędy drogi nr 10 i 20; zlokalizowany jest tutaj także ważny węzeł kolejowy. Miasto jest siedzibą starostwa, posiada znaczenie ponadlokalne. Wchodzi w skład Stowarzyszenia Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego.

4.1a. Położenie geograficzne

Stargard leży na pograniczu Niziny Szczecińskiej i Pojezierza Szczecińskiego, na obszarze zróżnicowanym krajobrazowo, na pograniczu dwóch mezoregionów Pobrzeża Szczecińskiego: Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej i Równiny Nowogardzkiej. Granicę pomiędzy mezoregionami wyznacza Dolina Iny, urozmaicająca krajobraz miasta. Rozciąga się na szerokość od 1 km do 2,5 km, uchodzą do niej (w granicach miasta): Mała Ina i Krapiel. Ina jest największym dopływem Odry w województwie zachodniopomorskim, jej długość wynosi 129,1 km. Wzdłuż zachodniej granicy miasta (Kluczewo – tereny po lotnisku wojskowym) przepływa Gowienica uchodząca do jeziora Miedwie.

4.2. RYS HISTORYCZNY²⁰

Dzieje miasta Stargard od średniowiecza do czasów współczesnych

Stargard był jednym z najstarszych słowiańskich grodów na Pomorzu Zachodnim. Na VIII wiek datowane jest grodzisko Osetno zlokalizowane na płd.-wschód od obecnego założenia staromiejskiego. Powstało jako gród schronieniowy dla mieszkańców opola (na podmokłych, trudnodostępnych terenach)²¹. Grodzisko przestało funkcjonować w IX wieku.

W płn.-wschodniej części Starego Miasta, na wyspie utworzonej przez rozdzielony nurt Iny, znajdował się w IX wieku gród z rzemieślniczą osadą przyrodową. Pierwsze wzmianki źródłowe o mieście pojawiają się w 1140 roku. Było ono wówczas głównym grodem opolnym, a następnie siedzibą kasztelana. W 1243 roku (wg części źródeł 1253 r.) książę Barnim I nadał Stargardowi prawa miejskie. Prawo magdeburskie dawało mieszczanom osobną jurysdykcję, liczne nadania i przywileje. W 1292 roku zostało ono zamienione na korzystniejsze prawo lubeckie.

²⁰ Rys historyczny (uzupełniony i poprawiony) i zasadnicze elementy krajobrazu kulturowego Stargardu powstał w oparciu o zawartość merytoryczną GPOnZ dla Miasta Stargard Szczeciński na lata 2012-2014

²¹ Obecnie słabo czytelny w terenie, wym. ok. 150x200 m.

Wkrótce po tym Stargard przystąpił do Związku Hanzeatyckiego. Zapoczątkowało to okres rozkwitu i bogacenia się miasta. W XIII wieku Stargard odgrywał rolę swoistego szanca obronnego dla Pomorza przed Brandenburczykami, dlatego zaraz po nadaniu przez księcia Bogusława IV w 1295 roku prawa fortyfikowania Stargardu, przystąpiono do budowy umocnień. W średniowiecznych miastach mury obronne nie tylko ochraniały mieszkańców, ale stanowiły ważne granice pomiędzy terytoriami o zróżnicowanej sytuacji prawnej i ekonomicznej.

W lokalnych warunkach Pomorza Zachodniego, wobec słabej władzy książęcej i wyjątkowo dużej autonomii miast, siła ich umocnień odgrywała duże znaczenie podczas wzajemnych konfliktów lub nierzadkich zatargów z panującym. Wiek XIV był dla Stargardu okresem rozkwitu gospodarczego. W końcu XV w. łączny obszar gruntów należących do miasta i jego obywatele obejmował 1000 łanów pól, łąk i lasów. Istniejąca w Stargardzie już od XIII wieku mennica, w XIV w. przeszła na własność miasta.

W 1409 roku dzięki osłabieniu władzy książęcej mieszczenie uzyskali przywilej zniesienia urzędu wójta – w praktyce oznaczało to całkowite uwolnienie od bezpośredniej zwierzchności księcia. Pełna władza wraz z sądownictwem, przeszła w ręce rady miejskiej, która liczyła w końcu XIV wieku 24 rajców. Rada zatrudniała urzędników miejskich: pisarza, medyka, aptekarza oraz niższych rangą: posłańców, nadzorców targowisk, łąziebnych, leśników, strażników. Na wszystkich mieszkańcach spoczywał obowiązek obrony miasta (organizacyjnie odpowiadały za to cechy), udziału w gaszeniu pożarów, pełnieniu straży oraz udział w pracach publicznych.

Stargard był suwerenny – na wzór republiki kupieckiej – prowadził wtedy własną politykę wewnętrzną i zewnętrzną, w tym również zagraniczną. Mieszczenie bogacili się głównie na handlu zbożem, w mieście kwitło także rzemiosło. Średniowieczne dokumenty wymieniają około 30 rzemiosł, m.in. tkaczy, rzeźników, szewców, piekarzy, ludwisarzy, konwisarzy, kowali, kramarzy, powroźników. Szczególnie potężna była gildia żeglarzy.

Pierwsze stargardzkie szpitale wymieniane są w XIV wieku, a apteka w XV wieku. Sto lat później funkcjonowały już trzy apteki. Inną podstawą dobrobytu mieszczen był uprawa ziemi, którą nabywali poprzez kupno wsi.

Pomyślny rozwój Stargardu został zakłócony przez konflikt ze Szczecinem, który chciał bezwzględnie wyegzekwować prawo składu, stojące w sprzeczności z przywilejami Stargardu. W efekcie tego wieloletniego konfliktu, Stargard formalnie nie uległ naciskom, ale odniósł duże straty gospodarcze. Pomimo to w drugiej połowie XV wieku gród nad Iną był miastem bogatym, liczącym ponad 5000 mieszkańców.

W Stargardzie rozwijało się szkolnictwo od elementarnego do uniwersyteckiego. Największą rolę i wpływ na kształtowanie się szkolnictwa stargardzkiego w średniowieczu odegrał zakon św. Augustyna. Stworzył on międzyklasztorne *studium generale continuum*, które funkcjonowało w Stargardzie. W 1415 roku kilka pomorskich i pruskich klasztorów utworzyło taki uniwersytet, którego siedzibą był na zmianę jeden z uczestniczących w umowie klasztorów. W Stargardzie po raz pierwszy odbyły się zajęcia w latach 1420/1421.

Postacią pierwszoplanową był Angelus (Augustinus) de Stargardia, lektor zakonny i intelektualista pomorski, który w poł. XIV wieku napisał rozprawę zwaną

Protocollum, w której starał się dowieść niezależności biskupstwa kamieńskiego od metropolii gnieźnieńskiej i księstwa pomorskiego od Polski.

W średniowieczu w Stargardzie istniały dwie szkoły elementarne, jedna przy kościele p.w. św. Jana, a druga przy kościele Mariackim. W tych szkołach pobierali naukę chłopcy, przygotowujący się do sukcesji rzemiosła po swoich ojcach. Zlikwidowano je w I poł. XVI w. po wprowadzeniu protestantyzmu na Pomorzu. Założono wtedy Szkołę Miejską, a sto lat później Collegium Groeningianum, nazwane na cześć fundatora tej placówki Petera Gröninga burmistrza Stargardu, szkoła ta przez wiele stuleci wyznaczała kierunki rozwoju nie tylko nauki, ale i kultury.

W 1517 roku Marcin Luter ogłosił swoje 95 tez (w Wittenberdze), mających na celu zreformowanie Kościoła. Wkrótce nowe idee zdobyły wielu gorliwych zwolenników, a sam M. Luter zyskał nowych uczniów. Nowe reformatorskie prądy rozprzestrzeniły się powodując wiele zaburzeń w miastach. Nierzadko dochodziło do tumultów i starć pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami reformacji.

Do poważnego incydentu na tym tle doszło w Stargardzie, gdzie przybyłego do miasta na Synod biskupa kamieńskiego Erazma Manteuffla mieszczanie przywitani drwinami i obrzucili błotem, nazywając go wilkiem i obłudnikiem, nie obyło się bez rozruchów.

Do zatwierdzenia protestantyzmu jako religii panującej w kraju doszło w 1534 r. na sejmie stanów pomorskich w Trzebiatowie nad Regą. Organizacją zreformowanego Kościoła na Pomorzu zajął się Jan Bugenhagen. Ze Stargardem związani byli także dwaj inni reformatorzy Johann Knipstro, który jako pierwszy głosił w Stargardzie słowo Marcina Lutra, był on franciszkaninem, studiował teologię we Frankfurcie nad Odrą. Szerzył słowo Lutra w Pyrzycach, Szczecinie i Stralsundzie. Drugim był Jacob Runge, który urodził się w Stargardzie. Jego ojciec był płóciennikiem i podskarbnym Rady Miejskiej w Stargardzie.

Przyjęcie protestantyzmu na Pomorzu spowodowało konfiskatę dóbr kościelnych i klasztornych na rzecz państwa. W Stargardzie nastąpiła kasacja obu średniowiecznych zakonów, augustianów i joannitów; ich kościoły stały się świątyniami miejskimi, a zabudowania klasztorne zaadaptowano na cele użyteczności publicznej. W poaugustiańskich budynkach klasztornych umieszczono szkołę miejską powstałą z połączenia szkół przykościelnych. Po 1534 roku wyłączono z kultu kościoł św. Marcina, który wkrótce rozebrano.

Wiek XVI był dla miasta okresem dobrobytu, poważne problemy przyniósł pożar w 1584 roku, kiedy to spłonęło prawie 500 domów (około 50 % zabudowy), a na dodatek wybuchła zaraza.

Najpoważniejsze załamanie gospodarcze przyniosła wojna 30. – letnia (1618-1648) pustosząca całe Pomorze. Działania wojenne, przemarsze wojsk, kontrybucje, wreszcie pożar w 1635 roku, który według przekazów strawił niemal całe miasto, (uchowało się tylko 18 domów stojących najbliżej kościoła św. Jana).

W roku 1637 roku umarł ostatni Gryfita książę Bogusław XIV, a w roku 1648 Stargard przypadł Brandenburgii i w krótkim czasie stał się stolicą Pomorza Tylnego, co szybko ożywiło miasto. Rozpoczął się nie tylko rozkwit handlu i rzemiosła, ale także kultury. Ruszyła regularna poczta kurierska. Na przełomie XVII/XVIII w. rozkwitło drukarstwo, browarnictwo, mydlarstwo i włókiennictwo, zaczęły powstawać liczne manufaktury. W Stargardzie osiedliła się pierwsza gmina

francuska. Miasto również zamieszkiwała najliczniejsza na Pomorzu gmina żydowska. Bardzo ważną rolę odgrywał także garnizon.

W 1714 roku Collegium Groeningianum zostało przekształcone w uczelnię akademicką. Wykładowcom nadano tytuły profesorskie, np. *profesor iuris*, czy *profesor medicinae*. Wokół tej szkoły skupili się znani muzycy, historycy itd. Szkoła wytyczała kierunki rozwoju w różnych dziedzinach kultury.

Znane postaci to np.:

- Gothilf Samuel Falbe (1768-1849), który zajmował się głównie studiami nad filologią klasyczną i teorią wychowania;
- Carl Bischoff, dyrektor muzyczny Stargardu (kierownik Towarzystwa Śpiewaczego), Otto Carl Nicolai (1810-1849)²² światowej sławy kompozytor i dyrygent;
- Otto Knoop (1853-1931) – wybitny folklorysta;
- Carl Friedrich Blasendorff (1841-1901)²³ doktor historii, którego spuścizna naukowa poświęcona była głównie okresowi napoleońskiemu na Pomorzu;
- Martin Werhmann (1861-1937), wybitny pomorski historyk, który blisko 1000 prac napisał w Stargardzie.

Także wielki wpływ na kształt Stargardu, jego kultury, budownictwa i życia miały takie znamienite postaci jak: - Heinrich Brunsberg (należał do grona twórców gotyku ceglanego), David i Friedrich Gilly, Heinrich Deneke - wybitni architekci. Johannes Bartholomeus Trommsdorff- wybitny farmaceuta, autor ponad 700 prac naukowych, profesor medycyny Uniwersytetu w Erfurcie.

Na początku XIX wieku Stargard liczył niespełna siedem tysięcy mieszkańców. W połowie stulecia nastąpił intensywny rozwój miasta, głównie dzięki kolei żelaznej. Pierwsze połączenie ze Szczecinem i Poznaniem zostało uruchomione w latach 1846 – 1848, następnie do Koszalina w 1859 r., z przedłużeniem do Gdańska w 1870 r., do Pyrzyc 1883 r. i do Piły w 1895 r. (wówczas powstała także lokalna linia wąskotorowa). Powstawały liczne fabryki, warsztaty kolejowe, młyn parowy, czy fabryka maszyn rolniczych. W 1856 roku uruchomiono gazownię; w 1897 r. wodociągi z wieżą ciśnień, w 1899 r. miasto zyskało kanalizację i lokalną elektrownię.

Pod koniec XIX wieku miasto liczyło 27 000 mieszkańców, a w 1939 roku około 40 000. Wkrótce po wybuchu II wojny światowej powstał tutaj obóz dla jeńców wojennych Stalag II D. Natomiast w obecnej dzielnicy Kluczewo mieściła się filia obozu koncentracyjnego w Ravensbruck oraz lotnisko wojskowe, zaliczane do 10 największych w III Rzeszy.

Rok 1945 przyniósł ogromne straty dla miasta, przyjmuje się, że około 50 % zabudowy legło wtedy w gruzach, sam przemysł w 80 %, zabudowa staromiejska w 90 %. Po przejściu polskiej administracji w Stargardzie nastąpił okres odbudowy miasta. Pierwsze powojenne domy powstały w Stargardzie Szczecińskim²⁴ w 1957 roku, wkrótce przyłączono do miasta osiedle Kluczewo. Stargard Szczeciński stał się poważnym ośrodkiem przemysłowym i kolejowym. Tutaj działały zakłady

²² Jego najpopularniejsze dzieło to opera komiczna „Wesołe kumoszki z Windsoru”.

²³ Pod koniec życia poświęcił się badaniu folkloru pyrzyckiego.

²⁴ Od 1955 do 2015 roku obowiązywała urzędowa nazwa *Stargard Szczeciński*.

dziwiarskie „Luxpol”, oraz Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego, Cukrownia w Kluczewie (prosperująca nadal) i wiele pomniejszych zakładów.

W latach 90. XX wieku nastąpił okres załamania wielu gałęzi przemysłu i kolejnictwa, a także stagnacji budownictwa mieszkaniowego. Obecnie jednak miasto rozwija się, posiada dwa parki przemysłowe: Stargardzki Park Przemysłowy oraz Park Przemysłowy Nowoczesnych Technologii. Miasto jest ważnym ośrodkiem kulturalnym. Mieszczą się tutaj: Muzeum Archeologiczno-Historyczne, Stargardzkie Centrum Kultury, Książnica Stargardzka oraz Młodzieżowy Dom Kultury.

4.3. MIASTO STARGARD – ZASADNICZE ELEMENTY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Dziedzictwo archeologiczne – prace nad udokumentowaniem dziedzictwa archeologicznego w granicach administracyjnych Miasta Stargard zostały zapoczątkowane jeszcze przez badaczy niemieckich. W latach 80. XX wieku rozpoczęto realizację projektu Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Obejmowało ono systematyczne poszukiwania śladów stanowisk archeologicznych na obszarze całego kraju. Obecnie prowadzone są bieżące prace archeologiczne i ewidencyjne. Każde stanowisko stanowi zwarty, oddzielony od innych podobnych wycinek przestrzeni, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem.

Znaleziska nie posiadają wartości materialnej, stanowią zaś nieocenione źródło do badań i oceny prahistorii. Stąd też niezbędna jest ochrona potencjalnych reliktywów osadniczych przed zniszczeniem. Na obszarze miasta dwa stanowiska zostały objęte pełną ochroną konserwatorską (wpis do rejestru zabytków):

- Stargard-Osetno, osada wczesnośredniowieczna;
- gród z podgrodzem z okresu wczesnego średniowiecza i średniowiecza w płn.-wschodniej części Starego Miasta.

Rozwój układu przestrzennego

Stargard swój początek wywodzi od osady powstałej w IX wieku w okolicach Baszty Białogłówka. Tam wkrótce powstał duży gród o średnicy około 200-300 m z podgrodzem rzemieślniczym, który funkcjonował do 1295 r. Położona między grodem, a Małą Iną osada przejęła rolę podgrodzia.

Pod koniec XII w. na wzniesieniu przy trakcie szczecińskim osiedlili się joannici, którzy wybudowali kaplicę oraz dom zakonny (potwierdzony dopiero w 1229 r.). Te dwa skupiska osadnicze połączone były targiem, ulokowanym niedaleko klasztoru augustianów-eremitów oraz młyna miejskiego założonego w 1243 roku.

Napływ ludności niemieckojęzycznej jaki nastąpił po nadaniu praw miejskich Stargardowi wymusił - niejako - powiększenie się obszaru osadniczego w kierunku południowym, zdeterminowanym przez układ fizjograficzny. Wtedy też wytyczony został rynek, siatka ulic oraz parceli budowlanych. Przy placu targowym ulokowano halę targową zastąpioną w latach 1250-1280 ratuszem.

Ostateczne granice zostały wytyczone w 1295 roku, kiedy miasto otrzymało od księcia Bogusława IV przywilej wzniesienia murów miejskich. Zniesiono wtedy gród i rozebrano wały drewniano-ziemne zastępując je kamienno-ceglanymi

murami. Zapewne z tym faktem wiąże się zajęcie przez osadnictwo części wyspy zwanej Land Usedom (okolice obecnych ulic Szewskiej i Włosienniczej). Ten obszar położony był najniżej i musiał zostać odpowiednio przygotowany przed zasiedleniem. W XIV wieku istniała tam rzemieślnicza, zapewne drewniana zabudowa, która sto lat później została zastąpiona przez murowaną. Fragment ten charakteryzował się blokowym rozplanowaniem z gęstą zabudową, która zachowała się w zasadzie do II wojny światowej.

Mury obronne budowano w trzech etapach. W pierwszym etapie zbudowano mur z gładów narzutowych układanych warstwowo, zwieńczenie muru wykonano z kilkunastu warstw cegieł. Drugi etap fortyfikowania miasta, nastąpił w XIV wieku, wtedy też zamknięto pełnym pierścieniem obwarowań całe miasto. Mur z tej fazy wzniesiono z cegły, na kamiennym cokole o wysokości około 1 m. Trzeci etap budowy umocnień nastąpił na początku XVI wieku, wymieniono wtedy niektóre partie muru na nowy, ceglano-kamienny, z murowanym gankiem strzelniczym. Miejscami budowano wzdłuż murów drewniane hurdycje, do dzisiaj zachowały się u szczytu gniazda na belki. Głównymi miejscami oporu w ciągu murów z XIII i XIV wieku były czatownie. W połowie XV wieku wobec wprowadzenia do techniki oblężniczej broni artyleryjskiej, czatownie nie mogły już zapewnić miastu należytej ochrony. Dlatego przez cały wiek XV prace przy obwarowaniach skupione były na budowie wysokich, całkowicie zamkniętych baszt. Do czasów współczesnych zachowały się tylko cztery. Wraz z rozwojem sztuki militarnej mury obronne wzmacniano wałami i fosami. Podobnie jak mury budowano je etapami. Najstarszy wał z fosą powstał jeszcze w XV wieku przed zachodnim odcinkiem murów. Od XVI wieku wały przedłużono (o partię północną i wschodnią) i uzupełniając je o bastiony.

Średniowieczny Stargard liczył ok. 5000 mieszkańców, a w obrębie murów było ponad 900 parceli budowlanych. Najbogatsze kamienice zlokalizowane były wokół głównych kościołów: fary Mariackiej, św. Jana oraz w najbliższej okolicy targu. Były to ulice: Wielkomłyńska (ob. Kazimierza Wielkiego), Tkacka (ob. Bolesława Krzywoustego), Kierat (ob. ul. Bolesława Chrobrego), Pyrzycka (ob. ul. Mieszka I) i Rynek.

W średniowieczu istniały cztery przedmieścia usytuowane przed bramami miejskimi oraz Wik i Kępa, która była osadą rzemieślniczą ludności słowiańskiej. Posiadała własną kaplicę pw. św. Gertrudy. Najstarszym osiedlem była niezależna osada rolnicza, która od XIV wieku połączyła się ostatecznie z miastem. Wzniesiono tam szpital i kaplicę św. Jerzego. Tuż obok powstało przedmieście, które w czasach nowożytnych nazwano przedmieściem Świętego Ducha. Następne przedmieście rozwinęło się przy Bramie Świętojańskiej. W XV w. burmistrz Stargardu, Johann Warnow ufundował tam kaplicę św. Jobsta. Przedmieście to posiadało własne mury oraz tzw. Bramę Sowią. Czwarte Przedmieście usytuowane było przed Bramą Wałową. Tam w 1490 roku wybudowano kaplicę św. Jakuba²⁵. Układ urbanistyczny miasta z końca XV wieku, przetrwał bez większych zmian do pierwszej połowy XIX wieku.

²⁵ Z funkcjonowaniem kaplicy związany jest List Odpustowy z 1490 r., który obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Narodowego w Szczecinie.

W XVI wieku, w obrębie murów, wybrukowano wszystkie ważniejsze ulice oraz usprawniono sieć wodociągową. W architekturze mieszczańskiej Stargardu od XV do XVII wieku widać wpływy ośrodków hanzeatyckich południowych wybrzeży Bałtyku oraz miast Saksonii. Stargard także oddziaływał swoimi rozwiązaniami architektonicznymi, klasycznym już przykładem jest tzw. „blenda stargardzka”, widoczna w architekturze sakralnej i mieszczańskiej w samym Stargardzie, w jego otoczeniu, a także w Brandenburgii i Danii.

Wiek XVII przyniósł dalszą rozbudowę ziemnych umocnień. Duże zasługi położył tu wybitny dowódca wojsk cesarskich Ottavio Pieri Piccolomini. W czasie, gdy Stargard był stolicą Pomorza brandenburskiego (XVII/XVIII w.) istniały nie do końca zrealizowane plany utworzenia tu twierdzy. Wizji tej nie pozbyły się również władze wojskowe fryderycjańskich Prus. Jednak koncepcja ta upadła i na terenie ziemnych umocnień urządzono planty miejskie z ciągami spacerowymi. Do dzisiaj jest wyraźnie czytelny układ zespołu obronnego.

Rozwój miasta hamowały liczne pożary, jednym z najdotkliwszych była pożoga, która dotknęła 487 domów Stargardu w 1584 roku. Pomimo takich kataklizmów, miasto szybko się odbudowywało, już na początku XVII w. liczyło 909 budynków, w tym 381 mieszkalnych, 449 tzw. bud i 29 piwnic. Kolejne zniszczenia, zarazy i pożary spowodowały działania wojny 30.-letniej (1618-1648). Po 1648 roku odbudowa szła opieszale, pomimo wyznaczenia Stargardu na stolicę brandenburskiego Pomorza Tylnego. Część budynków zyskiwała nowe administracyjne przeznaczenie. Stargard posiadał stałą załogę wojskową, dla której w 1 ćw. XVIII wieku wzniesiono przy Rynku Odwach.

W połowie XVIII w. miasto liczyło 5300 mieszkańców. Pod koniec XVIII w. Dawid Gilly rozpoczął prace budowlane; jego zasługą jest uregulowanie rzeki Iny na Starym Mieście, budowa młyna miejskiego, mostów na Inie oraz kilkunastu domów mieszkalnych.

W tym też czasie mury obronne utraciły swoje znaczenie, dlatego zaczęto niwelację wałów oraz umocnień ziemnych. Zniesiono je m.in. po stronie zachodniej, południowej i północnej, a na ich miejscach pojawiły się ciągi spacerowe, ogrody oraz cmentarze.

Na początku XIX wieku wyburzono odcinek murów przy Baszcie Tkaczy (Lodowej), a w latach czterdziestych, obok Arsenału przebito przejazd w stronę Suchania. W tym czasie wzniesiono kilka budynków użyteczności publicznej, m.in. salę mieszczańską, nowy gmach Gimnazjum im. P. Groeninga, Prowincjonalną Szkołę Budowlaną. Powstały nowe obiekty sakralne: kościół św. Józefa, kaplica Zbawiciela i kościół Chrystusa (ob. św. Piotra i Pawła). W 1864 roku Stargard posiadał 65 ważniejszych budynków, w tym pięć kościołów, synagogę, 12 obiektów administracyjnych, 11 przytułków, 9 szkół, budynek korporacji, sześć obiektów wojskowych.

Pod koniec XIX wieku wybudowano nowe szpitale, a także Gimnazjum Żeńskie im. Królowej Luizy. W mieście powstały także budynki o bogatym wystroju secesyjnym.

Kierunek rozwoju osadniczego miasta wytyczyła kolej, wybudowana już w 1846 roku. W okolicach dworca początkowo powstawały jedynie obiekty przemysłowo-magazynowe. Wkrótce jednak zaczęto budować tam także domy mieszkalne. W końcu XIX wieku powstały zabudowania koszarowe grenadierów

(tzw. Czerwone Koszary), które do dzisiaj stanowią wyraźną dominantę architektoniczną tej części miasta.

W okresie międzywojennym nastąpił bardzo szybki rozwój przestrzenny miasta w kierunku zachodnim, przy drodze na Szczecin. W latach 20. XX wieku powstało nowe osiedle składające się z bliźniaczych domów mieszkalnych i szkoły, zaprojektowane przez inż. architekta Nitschego, ul. Moltkego (ob. ul. 11 Listopada), Niemiecka (ob. ul. Szkolna), Pomorska (ob. ul. Henryka Dąbrowskiego). Autorami innych realizacji byli architekci ze Szczecina – Nax i Brugmann: wille oficerskie przy ul. Moltkego (ob. Aleja Żołnierza), Szczecińskiej, domy przy ul. Karowów (ob. ul. Krasińskiego), Carla (ob. Ul. Okrzei). W latach 30. XX wieku powstało kilka budynków bankowych i mieszkalnych oraz Dom Partii (obecnie siedziba Sądu Rejonowego). Największymi inwestycjami były jednak 2 kompleksy – pływalnia miejska i koszary Wehrmachtu (tzw. Białe Koszary).

Rok 1945 przyniósł ogromne zniszczenia miastu, szacuje się, że 50 % całej zabudowy miasta legło w gruzach, przemysł ucierpiał w 80 %, a dzielnica staromiejska w 90 %. Wiele bardzo cennych zabytków legło w gruzach i zostało zniszczonych bezpowrotnie. Pierwsze powojenne domy powstały w Stargardzie w 1957 r., w okolicach dworca kolejowego. W 1961 przyłączono do miasta przemysłowe osiedle Kluczewo. W latach 70. XX rozpoczęto budowę osiedla „Zachód”, na południe od ulicy Szczecińskiej. W latach 80. XX wieku powstało osiedle „Letnie” położone na zachód od miasta. Na przełomie lat 80/90 XX wieku rozpoczęto budowę osiedla „Pyrzyckiego”, jego rozbudowa trwa do dzisiaj. Po opuszczeniu przez wojska radzieckie lotniska w Kluczewie, miasto przejęło również osiedle mieszkalne. Domy wyremontowano i oddano do zamieszkania. Osiedle to nosi nazwę „Osiedle Lotnisko”.

4.4. WARTOŚCI NIEMATERIALNE

Ziemia stargardzka, a zwłaszcza miasto Stargard, jest miejscem posiadającym swoisty klimat (*genius loci*), miejscem, w którym odczuwa się powiew historii, a burzliwie dzieje odzwierciedlały losy terenów pogranicznych.

O bogactwie miasta świadczą zarówno zabytki materialne jak i niematerialne, jakimi są nazwy, czy to samego miasta, czy też ulic. Takim dziedzictwem jest **słowiańska nazwa Stargard**²⁶, która w zasadzie nie zmieniała się od początku jej powstania. W źródłach pojawia się po raz pierwszy w 1140 roku jako „Prowincja Stargardiensis”, przy okazji opisu ziemi stargardzkiej, w latach następnych m.in. w 1186 r. – „Stargard”; 1188 r. – „Starogard”; 1217 r. – „Starigart”; 1229 r. – „Stargard”; 1238 r. – „Staregrad”. Wyraz Stargard w całej Słowiańszczyźnie oznaczał Stary Gród. Pierwszy człon nazwy w pomorsko - słowiańskim brzmieniu „star” lub „stari” oznacza w języku polskim „dawny”, czy też „stary”. Drugi człon nazwy w pomorskiej postaci „-gard” oznacza w ogólnopolskim nazewnictwie „gród”. Nazwy tego typu występują w całej w Polsce i krajach słowiańskich, jak również na obszarach między Odrą i Łabą. Forma niemiecka zachowała słowiański i pomorski trzon: „Stargard” z dodatkiem: „in Pommern” lub „an der Inna” - nad Iną.

²⁶ Od 1 stycznia 2016 roku miasto powróciło do historycznej nazwy *Stargard*

Przejsiowa nazwa powojenna miasta brzmiała: „Starogród”, „Starogard”, również z dodatkiem „nad Iną”.

Na obszarze Starego Miasta zachowała się, w zasadniczej części, historyczna siatka późnośredniowiecznego układu ulic. W związku ze zniszczeniem zabudowy w 1945 roku nie udało się zachować ulic wewnątrzkwartałowych, ani pomiędzy-parcelowych ścieżek, które były naturalnymi ciągami komunikacyjnymi powstałymi w miastach o metryce średniowiecznej.

Z pierwotnego nazewnictwa placów i ulic, zachowało się niewiele reliktyw toponimii, która została w większości zmieniona w okresie powojennym. Do historycznych nazw (w tłumaczeniu na język polski) należą: ul. Sukiennicza, Włosiennicza, Kuśnierzy, fragment ul. Świętojańskiej, Spichrzowa, Prządki, Mariacka, Kramarska, Rynek. W planach władz Stargardu jest odtworzenie nazwy Targ Drzewny dla zamkniętego odcinka ulicy, usytuowanej pomiędzy ul. Kazimierza Wielkiego a ul. Grodzką. Jest to obecnie ciąg pieszy – pierwotnie ulica - przyległy od południa do odbudowywanego kwartału staromiejskiego.

Niezwykle istotnym, niematerialnym świadectwem przeszłości jest herb miasta, ewoluujący na przestrzeni wieków. Pierwsze XIII-wieczne wyobrażenie (na pieczęci miejskiej) zawierało widok murów obronnych z basztami, oraz gryfa nad tarczą. Od XIV wieku było to wyobrażenie Bramy Młyńskiej z gryfem. W 1913 roku opracowany został nowy herb miasta (wg projektu berlińskiego heraldyka Hildebrandta); zachowano główne elementy: Bramę Młyńską z dwoma kartuszami poniżej z wyobrażeniem Gryfa i symbolu rzeki Iny. Od 1961 roku (po odbudowie ratusza) w herbie „Stargardu Szczecińskiego” umieszczono czerwonego gryfa na dwóch łapach, a w drugim polu błękitną wstęgę Iny.

Zmiany geopolityczne po zakończeniu II wojny światowej; włączenie do Polski „Ziem Odzyskanych”, niemalże całkowita wymiana ludności na tych terenach; skutkowałe dramatycznym przerwaniem ciągłości kulturowej. Budowa tożsamości, poczucia swojskości nowej ojczyzny, adaptacja do nowego środowiska i jego akceptacja to procesy długotrwałe, o niejednokrotnie dynamicznym przebiegu. Nowi mieszkańcy Stargardu przybyli z różnych stron dawnej Rzeczypospolitej, pochodzący z odmiennych środowisk zderzyli się z nową rzeczywistością. Dziesięciolecia, jakie upłynęły od 1945 roku, zmiany ustrojowe w Polsce po 1989 r., wejście w życie nowych pokoleń - dla których Stargard to „strony rodzinne” - stworzyły klimat sprzyjający pielęgnowaniu dziedzictwa historycznego miasta i regionu. Wpłynęły także na dostrzeżenie wartości wielokulturowości w najbliższym otoczeniu; wiele wydarzeń okolicznościowych odnoszących się do najnowszych dziejów miasta pozwala na szczególny wzrost poczucia swojskości i traktowanie historycznego dziedzictwa, w tym niematerialnego jako wspólnego, pomorskiego (a nie „poniemieckiego” jako pejoratyw). Szczególnie ważne w tej sferze jest wykorzystanie potencjału tkwiącego w stowarzyszeniach działających w mieście (w tym mniejszości niemieckiej i ukraińskiej).

Na szczególne uznanie zasługuje włączenie się Miasta Stargard w organizowane od lat Europejskie Dni Dziedzictwa; w 2008 roku to tutaj właśnie odbyła się wojewódzka inauguracja tego wydarzenia pod hasłem „Od ojcowizny do

ojczyzny”²⁷. Od tego momentu Miasto stanowi ważny filar Europejskich Dni Dziedzictwa w województwie, kiedy to zgodnie z ideą Rady Europy można zapoznać się z dziedzictwem na co dzień niedostępnym. W 2012 roku EDD to „Tajemnice codzienności” ze wskazaniem na dziedzictwo niematerialne, w 2016 roku zainaugurowano Zachodniopomorskie Dni Dziedzictwa pod hasłem „Pamięć miejsc i ludzi”, także przy aktywnym udziale Stargardu.

W uznaniu działań władz samorządowych Stargardu Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego RP wskazał miasto jako miejsce organizacji – w kwietniu 2012 roku - Międzynarodowego Dnia Ochrony Zabytków.

²⁷ Organizatorem EDD , a od 2016 r. ZDD w imieniu marszałka Województwa Zachodniopomorskiego jest Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie (województwa samorządowa instytucja kultury)

5. OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA STARGARD - USTANOWIENIA PRAWNIE

5.1. POMNIK HISTORII

Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 17 września 2010 r. za Pomnik Historii uznany został „Stargard Szczeciński – zespół kościoła pw. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata oraz średniowieczne mury obronne miasta (w tym: kościół, budynki plebanii; zespół obwarowań miejskich, na który składają się: odcinki murów, Brama Młyńska (Portowa), Brama Wałowa, Brama Pyrzycka, Baszta Białogłówna, Baszta Jeńców, Baszta Tkaczy (Lodowa), Baszta Morze Czerwone i trzy basteje). Dz. U. Nr 184, poz. 1236²⁸.

Pomnik Historii zlokalizowany jest w granicach administracyjnych Miasta Stargard Szczeciński; a prawo własności do jego poszczególnych komponentów posiadają: parafia rzymskokatolicka (kościół NMP Królowej Świata i budynki plebanii) i miasto (zespół obwarowań).

Jest to trzeci obok osiedla katedralnego w Kamieniu Pomorskim i zespołu pocysterskiego w Kołbaczu Pomnik Historii na terenie województwa zachodniopomorskiego.

Ścisłe ustalone kryteria stawiają wysokie wymagania. „Uznanie zabytku za Pomnik Historii jest szczególną formą nobilitacji. Do tego trudnego i niezwykłego uprzywilejowania można zgłaszać zabytek nieruchomy o znaczeniu ponadregionalnym, o dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, mający znaczenie dla polskiego dziedzictwa kulturalnego, utrwalony w świadomości społecznej i stanowiący źródło inspiracji dla kolejnych pokoleń.”

Ponadto muszą to być zabytki, które:

- zachowały pierwotną kompozycję przestrzenną lub uległy nieznacznym przekształceniom;
- są jednorodne stylowo lub o czytelnych i zharmonizowanych ze sobą nawarstwieniach;
- są należycie wyeksponowane w przestrzeni miejskiej lub krajobrazie i zachowały pierwotne relacje z otoczeniem;
- są dziełami wybitnych twórców, np.: architektów, planistów, architektów krajobrazu, ogrodników;
- są dobrze zachowane lub w stanie pozwalającym na ich rewaloryzację;
- są przedmiotem troski konserwatorskiej

Kościół p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata (Mariacki)

Świątynia powstawała w kilku etapach; budowę rozpoczęto w 1292 roku; dopiero w końcu XV wieku otrzymała ostateczną formę, która praktycznie w niezmiennym kształcie przetrwała do dzisiaj. Jest to obiekt o imponujących wymiarach i kubaturze, (co pośrednio świadczy też o bogactwie fundatorów). Wzniesiony z cegły, na kamiennym cokole. Do obramowania portali, okien i blend

²⁸ 06.10.2005 roku Rada Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury przyjęła i zarekomendowała do stosowania „Kryteria i procedury uznawania obiektu za Pomnik Historii”; ROZ będzie wydawać opinie w stosunku do zgłoszonego obiektu wg przyjętych kryteriów.

użyto ponad 650 różnego rodzaju kształtek ceramicznych. Wybitnym, bezcennym elementem wnętrza świątyni jest dekoracja elewacji chóru autorstwa mistrza Henryka Brunsberga.

Budowniczo świątyni zrealizowali ambitny program fary hanzeatyckiej, polegający na odtworzeniu w ceglany materiał klasycznego wzorca francuskiej katedry (rozwiązanie to realizowały w średniowieczu tylko najbogatsze i najpotężniejsze miasta południowego pobraża Bałtyku), zaś typ blendy z kościoła Mariackiego, określany jest przez historyków sztuki jako „blenda stargardzka”. Oddziaływanie kościoła odnajdujemy chociażby w architekturze sakralnej Chociwła, Gryfic, Drawska Pomorskiego, Szczecina, Nowogardu. Także w wielu kościołach wiejskich na Pomorzu Zachodnim, ale także w Greifswaldzie, Marburgu.

Średniowieczne mury obronne miasta²⁹

Stanowią obecnie jeden z najciekawszych zespołów gotyckiej architektury obronnej w Polsce; w średniowieczu uchodziły za najpotężniejsze na Pomorzu. Ich budowę rozpoczęto pod koniec XIII wieku, a zakończono w poł. XVI wieku. Do czasów współczesnych zachowały się trzy z czterech bram miejskich (o charakterze bram szczytowych): Brama Pyrzycka, Brama Wałowa, Brama Młyńska (Portowa). Ta ostatnia odznacza się szczególnymi walorami. Wzniesiona została na początku XV wieku jako brama wodna. *Była i jest unikatowym obiektem. Wpływające bowiem do miast odnogi rzeczne przeprowadzane były najczęściej przez przesklepiane łekami przepływy, bronione basztami lub półbasztami, a nie bramami.* Budowa bramy wodnej wiązała się z istniejącym od średniowiecza portem, a prócz funkcji obronnych pełniła ona też rolę komory celnej i giełdy.

Średniowieczne mury obronne wzmocnione były 9 basztami; do czasów współczesnych zachowały się 4: Morze Czerwone, Białogłówna, Jeńców, Tkaczy (Lodowa). Najwyższą z nich (także w Polsce) jest baszta Morze Czerwone (34 m. w Polsce). Jej architektura to wybitny przykład kształtowania średniowiecznych umocnień miejskich miast pomorskich; posiada ona także najbardziej okazałą i rozbudowaną bryłę.

Zachowały się także 3 basteje; w najlepszym stanie zlokalizowana jest przy Baszcie Tkaczy. System bastejowy stanowił formę przejściową do całkowicie nowej techniki walki opartej na bastionach.

5.2. REJESTR ZABYTKÓW

Formy ochrony krajobrazu kulturowego i zabytków reguluje art. 7 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity z 23 września 2016 r., poz 1330). Formą ochrony ustanawianą przez wojewódzkiego konserwatora zabytków jest wpisanie do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków archeologicznych:

W granicach administracyjnych Miasta Stargard Szczeciński zabytkiem archeologicznym, wpisanym do rejestru jest:

²⁹ Historycznie mury miejskie miały długość 2260 m. Obecnie, na podstawie dokumentacji konserwatorskiej (z 1988 r.) mają ok. 1040 m.

1. stanowisko nr 1 /AZP: 32-10/165/ - nr rejestru 585 (decyzja WKZ nr KL.I.6801/37/68 z dnia 16.12.1968 r.);
2. stanowisko nr 11 /AZP: 32-10/166/ - nr rejestru 594 (decyzja WKZ nr KL.I.6801/36/68 z dnia 16.12.1968 r.).

Oprócz powyższych stanowisk zabytkiem archeologicznym jest teren umocnień ziemnych (wały, fosy) wokół średniowiecznych murów obronnych, po zewnętrznej stronie murów, w granicach obszaru Starego Miasta wpisanego do rejestru zabytków (nieruchomych).

Rejestr zabytków nieruchomych zawiera 34 pozycje³⁰.

Są to zarówno obiekty jednostkowe jak i obszary (np. teren Starego Miasta mieszczący się w obrębie murów miejskich oraz przyległy obszar, jako miejsce fos i wałów obronnych; kościół parafialny p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata; spichlerz; ratusz; odwach; wodociągowa wieża ciśnień; linia kolei wąskotorowej z infrastrukturą). Oznacza to, że faktycznie liczba obiektów jest znacząco wyższa.

Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków - załącznik nr 1

Rejestr nie jest zbiorem zamkniętym. Wpisy dokonywane są na wniosek właściciela lub z urzędu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Na terenie Miasta Stargard występują obiekty o walorach historycznych i architektonicznych, które powinny zostać wpisane do rejestru zabytków³¹.

Rejestr zabytków ruchomych na terenie Miasta Stargard Szczeciński dotyczy w większości wyposażenia kościołów, wyposażenie wewnątrz pałacu przy ul. Portowej 3 (obecnie MDK), a także krzyż pokutny (jego otoczenia jest wpisane do rejestru zabytków nieruchomych).

Wykaz zabytków ruchomych jest dostępny w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków w Szczecinie

5.2. WOJEWÓDZKA EWIDENCJA ZABYTKÓW

Zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2010 roku w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem – **Wojewódzki Konserwator w Szczecinie** przygotował „wykaz zabytków nieruchomych z terenu Miasta Stargard Szczeciński ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków”.

Wykaz zabytków nieruchomych w wojewódzkiej ewidencji zabytków, stanowi integralną część gminnej ewidencji zabytków (zob. uwagi WEZ) - załącznik nr 2

W granicach administracyjnych miasta znajduje się **108 stanowisk archeologicznych³²** (stanowią one jednocześnie zasób ujęty w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków), tj. śladów materialnej działalności ludzkiej w przeszłości.

³⁰ Stan na dn. 08.12.2016 r. – wg WUOZ Szczecinie; <http://wkz.bip.alfatv.pl/strony/menu/9.dhtml>

³¹ SUiKZP z 2011 roku do wpisu proponuje aż 200 obiektów i obszarów.

³² Stan na dn. 05.12.2011 r. – wg danych z Wydziału ds. Inspekcji Zabytków Archeologicznych WUOZ.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 2011 r. wymieniono 140 stanowisk archeologicznych, przy czym tabela – wykaz obejmuje 98 pozycji .

Każde stanowisko stanowi zwarty, oddzielony od innych podobnych wycinek przestrzeni, w obrębie którego występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem. Dla ochrony stanowisk wyznaczono wokół każdego z nich strefę ochrony archeologiczno - konserwatorskiej: „W.II” lub „W.III”.

Wykaz zabytków archeologicznych - załącznik nr 3

6. POLITYKA W ZAKRESIE OPIEKI I OCHRONY NAD ZABYTKAMI W ŚWIETLE DZIAŁAŃ MIASTA STARGARD

(wybór dokumentów)

- **Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Stargard Szczeciński na lata 2012 – 2016**

(Uchwała Nr XX/233/2012 Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim z dnia 28 sierpnia 2012 roku)

Program ten – zgodnie w wymogami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z 2003 r. (tekst jednolity z 23 września 2016 r., poz. 1330) z późn. zmianami - określa kluczowe cele i zadania, których realizacja ma służyć m.in.: poprawie stanu zachowania zabytków i dziedzictwa kulturowego Miasta Stargard; przeciwdziałać ich degradacji; podnosić poziom wiedzy o znaczeniu dziedzictwa.

Co oczywiste, są to działania perspektywiczne i dalekosiężne, uzależnione przede wszystkim od możliwości finansowych samorządu, sprawności organizacyjnej; współpracy podmiotów odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań, harmonijnego osadzenia w strategiach i opracowaniach planistycznych. Realizacja roli opiekuńczej samorządu Stargardu w stosunku do wyjątkowo bogatego dziedzictwa kulturowego (w tym pomnik historii) winna służyć zarówno stargardzianom, jak i całemu społeczeństwu.

Dla każdego z celów perspektywicznych wskazano cele operacyjne i określono zadania.

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r. (tekst jednolity z 23 września 2016 r., poz. 1330) na Prezydencie Miasta (burmistrzu, wójcie) spoczywa obowiązek sporządzania, co 2 lata sprawozdań (monitoringów) z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go do akceptacji organowi stanowiącemu.

Miasto Stargard dopełniło tego obowiązku.

Pierwszy monitoring

Sprawozdanie z Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Stargard Szczeciński za okres 2 lat (2012-2014)

(Uchwała Nr III/24/2014 Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim z dnia 29 grudnia 2015 roku)

Dokument zawiera szczegółowe zestawienie tabelaryczne, a dzięki zastosowaniu odpowiednich mierników (podanych w Programie opieki (...)) możliwe jest precyzyjne określenie stopnia zaawansowania poszczególnych zadań.

Cel Perspektywiczny 1. Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Jednym, ze szczególnie ważnych zadań było opracowanie Gminnej Ewidencji Zabytków dla Miasta Stargard i przyjęcie jej Zarządzeniem Nr 371/2012 Prezydenta Miasta Stargard Szczeciński z 19 września 2012 r. Jest to zbiór otwarty zawierający obiekty znajdujące się w rejestrze zabytków, wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz wskazane do ewidencji przez Prezydenta Stargardu. Są tam zabytki architektury i budownictwa w tym przemysłu i techniki, układy przestrzenne (obszary), parki i cmentarze, zielen komponowana oraz archeologia.

Gminna Ewidencja Zabytków prowadzona jest w formie zbioru kart.

W latach 2012-2014 sporządzono 40 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów miejskich, w tym dla najcenniejszych wskazanych w Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Kontynuacja rewitalizacji śródmiejskiego kwartału „C” (pomiędzy ulicami J. Piłsudskiego, A. Mickiewicza i Wojska Polskiego w ramach Lokalnego Planu Rewitalizacji Miasta Stargard Szczeciński (zaktualizowana Uchwałą Nr XXII/247/2012 Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim z dnia 30 października 2012 roku).

Pracownicy Urzędu Miejskiego systematycznie podnoszą kwalifikacje i uczestniczą w specjalistycznych szkoleniach – np. w Europejskim Kongresie Informacji Renowacyjnej w Krakowie, brali udział w Spotkaniu Opiekunów Pomników Historii w Lublinie 2012 roku.

Realizowano z budżetu Miasta prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkach nie będących własnością gminy (Uchwała Nr XVI/1159/07 Rady Miejskiej z dnia 18 grudnia 2007 roku). Wartości dotacji wyniosła 1,453,000,00 zł; beneficjentami były wyłącznie związki wyznaniowe: parafie rzymskokatolickie i parafia prawosławna administrujące zabytkowymi obiektami sakralnymi.

W 2012 roku oznakowano zabytki uznane za pomnik historii.

Cel perspektywiczny 2. Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej.

W ramach tego celu realizowano m.in. zadania z Wieloletniego Planu Inwestycyjnego – w tym projekty RPO „Europejska współpraca terytorialna” współpraca transgraniczna krajów Meklemburgia-Pomorze Przednia/Brandenburgia i Rzeczpospolita Polska (WZ) 2007-2013 (...):

- „Bramy, które łączą” - odtworzenie zabytkowej bramy w Bernau, remont Bramy Wałowej w Stargardzie i przystosowanie jej do funkcji użytkowej. Obecnie Brama Wałowa została użyczona Stargardzkiemu Stowarzyszeniu Miłośników Sztuk Plastycznych BRAMA, działa tu też Centrum Informacji Turystycznej.

wartość zadania – 2.259,257 zł

wkład własny – 338.888,55 zł

- „Dwa miejsca z historią „– przebudowa, remont i rozbudowa obiektu Bastei w Stargardzie (...) oraz tworzenie funkcji muzealnych w Klasztorze Franciszkanów (840 m²) w Neubrandenburgu oraz Bastei (360 m²) w Stargardzie Szczecińskim.

Efektom zadania w Stargardzie było powstanie nowej powierzchni wystawienniczej wraz pomieszczeniami pomocniczymi (tym samym zrealizowano zadanie „rozbudowa sieci muzealnej”)

wartość zadania – 8.159,738,98 zł

wkład własny – 1.223,960,84

Inne realizacje:

- „Remont murów obronnych przyległych do Bramy Wałowej w Stargardzie Szczecińskim” – zachowanie w odpowiednim stanie części Pomnika Historii znajdującego się na szlaku „Stargard – Klejnot Pomorza”.

- wartość zadania – 503.306,17 zł
wkład własny – 125.826,55 zł
- „Stargard – Klejnot Pomorza” – rewitalizacja Ratusza Miejskiego w Stargardzie Szczecińskim”.
wartość zadania – 3.377,620,00 zł
wkład własny – 1.688,810,00 zł
 - „Przebudowa płyty Rynku Staromiejskiego (...) w celu podniesienia atrakcyjności turystycznej szlaku „Stargard – Klejnot Pomorza”.
Zmiany obejmowały m.in.; zmianę organizacji ruchu, rozmieszczenie elementów małej architektury, oświetlenia etc.
wartość zadania – 3.297,726,00 zł
wkład własny – 1.648,863,00 zł
 - „Zagospodarowanie skweru Ojca Św. Jana Pawła II oraz fragmentu Parku Bolesława Chrobrego (...) w celu podniesienia atrakcyjności turystycznej szlaku „Stargard – Klejnot Pomorza”.
Dofinansowanie uzyskano w ramach RPO WZ 2007-2013; podniesiono atrakcyjność otoczenia obiektów zabytkowych oraz poprawiono dostępność dla osób niepełnosprawnych. Zadanie realizowano w 2 etapach (2009-2010) i 2012 r.
wartość zadania – 1.455,666,85 zł
wkład własny – 727.833,42 zł
 - „Przebudowa i remont MDK im. Mariusza Zaruskiego wraz częściową zmianą zagospodarowania w Stargardzie (...)”.
Przebudowa obiektu wiązała się także z wykonaniem prac konserwatorskich w obrębie elewacji.
wartość zadania – 5.494,901,94 zł
wkład własny – 1.744,901,94 zł

rozpoczęcie realizacji projektu

- „Stargard - Klejnot Pomorza” – renowacja historycznej zabudowy miasta – remont murów obronnych przy. ul. Strażniczej i Sukienniczej w Stargardzie (...) stanowiących Pomnik Historii”
Dofinansowanie w ramach RPO (j.w.), projekt zgodny z założeniami na lata 2007-2013. Oś 5 – Rozwój funkcji Metropolitalnych, działanie 6.2 wzrost atrakcyjności kulturalnej na obszarze metropolitalnym, poddziałanie 6.2.2. zachowanie dziedzictwa kulturowego na obszarze metropolitalnym.
wartość zadania – 1.740,000,00 zł
wkład własny – 1.312,500,00 zł

Powyższe zestawienie potwierdza konsekwentne **budowanie przez samorząd produktu turystycznego „Stargard – Klejnot Pomorza”**. Informacje ukazują się w prasie branżowej oraz w np. materiałach Towarzystwa Przyjaciół Stargardu. Pokazuje zaangażowanie finansowe w polepszenie stanu zachowania zabytków architektury; wsparcie dla stowarzyszeń (TPS, PTTK, SSMSP BRAMA).

Rozbudowa systemu informacji turystycznej – poprzez wykorzystanie środków z UE: filia CIT w Bramie Wałowej, punkt IT w Ratuszu.

Cel perspektywiczny 3. Powstawanie świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania.

Wśród działań samorządu w Sprawozdaniu (...) za lata 2010-2012 zawiera się przede wszystkim działalność Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Stargardzie (lekcje muzealne, prelekcje, gry miejskie); także np. Dni Historyczne, konkursy. Placówka muzealna prowadzi prace badawcze i działalność wydawniczą. Ważną rolę odgrywa także współpraca ze środowiskiem naukowym (krajowym i międzynarodowym); w 2014 roku miasto współorganizowało XIX Powszechny Zjazd Historyków Polskich, Polska-Bałtyk-Europa”.

Stargard aktywnie uczestniczy w Dniach Dziedzictwa.

Aktywnie promowane jest znaczenie ziemi stargardzkiej, roli pomnika historii (wystawy), legendy o Stargardzie, jako element dziedzictwa niematerialnego; poszerzana jest wiedza o dziedzictwie archeologicznym.

Na szczególną uwagę zasługują np. „Słowiańskie Dziady a irlandzkie Halloween), Zwyczaje bożonarodzeniowe i miejsce św. Mikołaja w polskiej tradycji.

W 2012 roku Stargard wraz z Narodowym Instytutem Dziedzictwa był gospodarzem krajowej inauguracji Europejskich Dni Dziedzictwa.

Książnica Stargardzka wspiera merytorycznie partnerów gminnych (np. cykliczne konferencje regionalne w Chociwlu).

Już na przykładzie pierwszego sprawozdania (monitoringu) z realizacji Gminnego Programu Opieki nad zabytkami dla Miasta Stargard za lata 2012-2014 widać wyraźnie, że wszystkie cele perspektywiczne były w sferze zainteresowań władz. Konsekwentnie budowana jest marka Stargardu, miasta z pomnikiem historii, czytelną polityką dbałości o bogate dziedzictwo kulturowe; z sukcesem pozyskiwane są fundusze zewnętrzne (przy znaczącym zaangażowaniu środków własnych).

W latach 2012-2016 nie opracowano:

- programu zintegrowanej ochrony krajobrazu Miasta Stargard Szczeciński,
- programu opieki nad zespołami zieleni komponowanej

Stwierdzono, że opracowanie ww. programów nie jest w chwili obecnej niezbędne. Na bieżąco opracowywane są dokumentacje dotyczące poszczególnych parków pod kątem realizacji kompleksowych prac w terenie i możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na ich rewaloryzację i zagospodarowanie.

Sprawozdanie z Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Miasta Stargard Szczeciński za okres 2 lat (2015-2016) jest w trakcie opracowania. Autorzy niniejszego Programu korzystali z udostępnionej przez Wydział Kultury, Sportu i Turystyki wersji roboczej.

• DOFINANSOWANIA REMONTÓW ZABYTKÓW

(Uchwała Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim Nr XVI/159/07 z dnia 18 sierpnia 2007 roku)

Uchwała - w sprawie określenie zasad i trybu udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków nie stanowiącym własności gminy -

powstała w oparciu o zapisy Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 23 lipca 2003 r. (tekst jednolity z 23 września 2016 r., poz 1330), Art. 81.

Podstawowym wyznacznikiem dla tego systemu decyzyjnego jest uchwała budżetowa na dany rok, z której wynikać powinno, jak duże środki przeznaczone zostały na dofinansowanie tego rodzaju zadań z zakresu opieki nad zabytkami. Z uwagi na ilość stargardzkich zabytków, ich rangę oraz konieczność zapewnienia przejrzystości wydatkowania publicznych środków - sposób udzielania dotacji wymaga usystematyzowania w postaci przedłożonych zasad.

Wśród tych zasad wymieniono m.in.:

- dotacja może być udzielona do 100% nakładów koniecznych (...), może ona zostać podzielona na 2 części (w tym do 50% przed rozpoczęciem prac w oparciu o kosztorys inwestorski);
- wnioskodawca winien dołączyć wszelkie wymagane prawem pozwolenia (w tym Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków)

Szczególnie istotny wydaje się paragraf 6 wskazujący, jakie kryteria będą brane pod uwagę przy ocenie wniosku:

- 1) stan techniczny zabytku;
- 2) dostępność zabytku dla społeczności lokalnej i turystów;
- 3) promowanie kultury i historii;
- 4) wzbogacenie oferty turystycznej i kulturalnej Miasta;
- 5) wysokość zaangażowania środków własnych.

Uchwała mówi także o sposobie przekazania dotacji, jej rozliczenia lub ewentualnego zwrotu w przypadku niewłaściwego wykorzystania.

W 2012-2014 r. dotacje przyznano:

- Parafii rzymskokatolickiej p.w. NMP Królowej Świata – w wys. 444 tys. zł
- Parafii prawosławnej p.w. Św. Piotra i Pawła – w wys. 120 tys. zł
- Parafii rzymskokatolickiej p.w. Św. Ducha – w wys. 50 tys. zł
- Parafii rzymskokatolickiej p.w. Św. Józefa – w wys. 100 tys. zł
- Parafii rzymskokatolickiej p.w. Królowej Świata - w wysokości 444 tys. zł

Dotacje konserwatorskie w 2015 r. :

- Parafia Rzymskokatolicka p.w. NMP Królowej Świata w Stargardzie - wykonanie prac renowacyjno – konserwatorskich wieży kościoła od strony północnej (IV etap) - 300 tys. zł;
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. NMP Królowej Świata w Stargardzie - prace renowacyjno – konserwatorskie tarasu widokowego oraz awaryjne zabezpieczenie I – go poziomu trzonu wieży (część murowana), wykonanie prac renowacyjno – konserwatorskich wieży kościoła od strony północnej (IV etap)- 65 207,00 zł;
- Parafia p.w. Św. Krzyża wykonanie dokumentacji projektowej remontu elewacji kościoła parafialnego w Stargardzie - 15 tys. zł;
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. Świętego Ducha w Stargardzie realizacja prac związanych z wykonaniem prac renowacyjno - konserwatorskich murów i attyki nad wejściem do kościoła p.w. Ducha Świętego - 60 tys. zł;
- Parafia Prawosławna p.w. Św. App. Piotra i Pawła w Stargardzie –wymiana uszkodzonych elementów konstrukcyjnych dachów wieży małej i dużej (wewnątrz); wymianę elementów drewnianych podestów i schodów wieży

dzwonowej; wymianę zniszczonego wyposażenia wyłazowego w wieży dzwonowej – drabiny; docieplenie połaci dachu i stropodachu pomieszczeń wieży małej, dużej i stropów wieży dzwonowej oraz wieży małej - 80 tys. zł.

Łącznie: 520 207,00 zł

Dotacje konserwatorskie w 2016 r.:

- Parafia Rzymskokatolicka p.w. NMP Królowej Świata w Stargardzie - wykonanie prac renowacyjno – konserwatorskich elewacji wieży kościoła (V etap) - 321.600,00 zł;
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. NMP Królowej Świata w Stargardzie - wykonanie prac renowacyjno – konserwatorskich kaplicy pñ. kościoła i organistówki gotyckiej - 140.tys. zł;
- Parafia Rzymskokatolicka p.w. Świętego Ducha w Stargardzie Wykonanie dokumentacji technicznej na termomodernizację kościoła - 36 tys. zł

Łącznie 497.600, 00 zł

Jak wynika z powyższego zestawienia wysokość dotacji w latach 2015-2016 była nieznacznie zróżnicowana, natomiast wszyscy beneficjenci to kościoły rzymskokatolickie i cerkiew prawosławna. Do składania wniosków upoważnieni są wszyscy właściciele i użytkownicy obiektów wpisanych do rejestru zabytków nie- stanowiących własności gminy.

Działania Gminy Miasto Stargard w latach 2015-2016 na rzecz realizacji GPOnZ w 2. okresie sprawozdawczym (2015-2016)

2015

- Muzeum Archeologiczno-Historyczne: wystawa „Zainspirowani Stargardem. Malarstwo i grafika XIX i XX w. ze zbiorów MAH, „Stargardia” t. IX.
- MAH EDD, Festyn Historyczny „W krainie Gryfa” w ramach Dni Stargardu.
- Książnica Stargardzka: Europejskie Dni Dziedzictwa.
- Prezentacja walorów turystycznych Stargardu na targach ITB Berlin.
- W strukturze Wydziału powstał Referat ds. Ochrony zabytków, turystyki i współpracy ponadgminnej.
- Kontrola Najwyższej Izby Kontroli za okres od 2013 r. do 1 kw. 2015 r. w okresie 11.3.-13.4. Współdziałanie WKZ z jednostkami samorządu terytorialnego” (w tym: gminna ewidencja zabytków, realizacja Gminnego Programu opieki nad Zabytkami).
- Zabezpieczeniu muru obronnego przy ul. Klasztornej (podstemplowanie zagrożonego odcinka muru, ogrodzenie terenu).
- Rozbiórka murku przy ul. Spichrzowej, uporządkowanie terenu.
- Weryfikacja terenowa Gminnej Ewidencji Zabytków, uzgodnienie z Zachodniopomorskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
- Odświeżenie tablicy pamiątkowej na Kolegiacie NMP dot. ustanowienia Pomnika Historii Prezydenta RP przez Bronisława Komorowskiego.
- Udział w jury konkursu Stowarzyszenia Muzealników Polskich „Zachodniopomorskie Wydarzenie Muzealne Roku” (nagroda Marszałka Zachodniopomorskiego).

- Europejskie Dni Dziedzictwa: Perły Pomorza Zachodniego. Pomniki Historii Prezydenta RP. Organizacja objazdu studyjnego: Kolegiata NMP w Stargardzie – Osiedle Katedralne w Kamieniu Pomorskim.
- 8.10.2015 – otwarcie Młodzieżowego Domu Kultury po remoncie.
- Udział w konferencji: „Ochrona dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń – bezpieczeństwo użytkowania obiektów zabytkowych”. Organizator: Szkoła Aspirantów Straży Pożarnej w Krakowie. Kraków-Niepołomice.
- Udział w Chociwelskich Spotkaniach Historycznych.
- Udział w konferencji: „Zakony rycerskie na ziemiach pogranicza. Nowe badania ochrona zabytków”. Chwarszczany.

2016

- Prezentacja walorów turystycznych Stargardu na targach ITB Berlin.
- Muzeum Archeologiczno-Historyczne: EDD, Festyn Historyczny „W krainie Gryfa” w ramach Dni Stargardu.
- Książnica Stargardzka: EDD
- Film o stargardzkim Pomniku Historii Prezydenta RP. Narodowy Instytut Dziedzictwa, TVP Kultura.
- Konkurs o Stargardzie przygotowany dla Młodzieżowego Zespołu Doradczego Prezydenta Miasta.
- Udział w pracach Zespołu ds. Monitoringu Powiatowego Programu Opieki nad Zabytkami.
- Prezentacja stargardzkiego numeru „Renowacji i Zabytków” na Europejskim Kongresie Informacji Renowacyjnych w Krakowie.
- Organizacja konferencji dotyczącej turystyki szkolnej w regionie.
- Udział w jury konkursu Stowarzyszenia Muzealników Polskich „Zachodniopomorskie Wydarzenie Muzealne Roku” (nagroda Marszałka Województwa Zachodniopomorskiego).
- Udział w spotkaniach opiekunów Pomników Historii: Łañcut i Leżajsk oraz Żyrardów.
- Udzielanie wywiadów z zakresu tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w Radio Stargard 90.3 fm.
- Prezentacja dotycząca programu rejestrowania zabytków w powiecie stargardzkim na konferencji w Pęzinie: Służby w ochronie dziedzictwa kulturowego Europy Wschodniej (organizator: KW Policji w Szczecinie).
- Udział w konferencji: „Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami w województwie zachodniopomorskim. Kontrola NIK. Współdziałanie WKZ z jednostkami samorządu terytorialnego”. Organizatorzy: ZUW i Delegatura NIK w Szczecinie.
- Współpraca przy opracowaniu nowej strategii rozwoju turystyki w mieście Stargard (oprac. Biuro Strategii Miasta).
- Europejskie Dni Dziedzictwa: Perły Pomorza Zachodniego. Pomniki Historii Prezydenta RP. Organizacja objazdu studyjnego: Obwarowania miejskie Stargardu – opactwo pocysterskie w Kołbaczu.
- Referat nt. Parków dworskich w gminie Chociwel w ramach Chociwelskich Spotkaniach Historycznych (organizator Biblioteka Publiczna w Chociwlu).

PROJEKTY 2015-2016:

- Trasa muzealna Stargard-Neubrandenburg.
- Cyfrowe Centrum Dziedzictwa Kulturowego Pomorza (Książnica Stargardzka).

Stanowisko ds. OCHRONY ZABYTEKÓW /MIEJSKI KONSERWATOR ZABYTEKÓW

Obecnie stanowisko d.s. ochrony zabytków funkcjonuje w ramach Referatu ds. Ochrony Zabytków, Turystyki i Współpracy Ponadgminnej.

Do zadań pracownika ds. ochrony zabytków należy:

- 1) przyjmowanie zawiadomień o odkryciu przedmiotu, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem oraz dokonywanie oględzin w tym zakresie,
- 2) realizacja miejskiego Programu Opieki nad Zabytkami,
- 3) współdziałania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- 4) prowadzenie zadań związanych z upamiętnianiem miejsc pamięci, gromadzenie i popularyzacja dokumentów związanych z historią miasta,
- 5) opracowywanie projektów aktów prawnych oraz innych dokumentów kierowanych do Rady Miejskiej,
- 6) prowadzenie rejestru zabytków wpisanych do rejestru i ewidencji zabytków,
- 7) współpraca ze stowarzyszeniami, instytucjami, organizacjami prowadzącymi działalność w zakresie ochrony zabytków, ochrony dziedzictwa kulturowego,
- 8) planowanie i nadzór nad sposobami wykorzystania przyznawanych środków finansowych dla stowarzyszeń i organizacji pozarządowych na dofinansowanie prac konserwatorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru,
- 9) nadzór i kontrola wykorzystania środków budżetowych,
- 10) opracowywanie projektów wniosków i zaleceń pokontrolnych,
- 11) przyjmowanie i załatwianie interesantów oraz skarg i wniosków związanych z ochroną zabytków,
- 12) sporządzanie sprawozdań, analiz i informacji w powierzonym zakresie,
- 13) sprawy związane z „obrotem nieruchomościami” wpisanymi do rejestru zabytków.

Stargard to miasto o szczególnym znaczeniu dla Pomorza Zachodniego. Szczycące się niezwykle cennym dziedzictwem kulturowym z Pomnikiem Historii włącznie.

Powołanie miejskiego konserwatora zabytków lub utworzenie biura Miejskiego Konserwatora Zabytków w Stargardzie powinno stanowić priorytet dla władz miejskich. Takie rozwiązanie w znacznym stopniu usprawni postępowanie administracyjne dotyczące zarówno zabytków i obszarów wpisanych do rejestru zabytków jak i obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków³³.

Należy także rozważyć możliwość **utworzenie odrębnego stanowiska ds. zarządzania Pomnikiem Historii** (we współpracy ze stroną kościelną). W kompetencjach tego stanowiska/zespołu byłoby także przygotowanie aplikacji na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Procedury te wymagają czasu, stosownej wiedzy merytorycznej, zaangażowania środków finansowych. Miasto Stargard jest

³³ Miejscy (samorządowi) konserwatorzy zabytków działają już w Szczecinie, Szczecinku i Kołobrzegu.

szczególnie predestynowane w województwie zachodniopomorskim do podjęcia takich starań.

- **Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Stargardu Szczecińskiego** (Uchwała Nr IX/107/2011 Rady Miejskiej w Stargardzie Szczecińskim z dnia 30 sierpnia 2011 r., zmienione uchwałą Nr XXV/301/2013 z dnia 26 lutego 2013 r., uchwałą uchwałą Nr XV/182/2016 z dnia 23 lutego 2016 r.) Dokument został opracowany w 2011 roku³⁴.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego stanowi podstawowy dokument określający politykę gminy na całym jej obszarze i podstawowy element strategii rozwoju w dziedzinie zagospodarowania przestrzennego. Studium, nie będąc aktem prawa miejscowego, nie jest przepisem gminnym i nie stanowi podstawy do wydawania decyzji administracyjnych.

Ustalenia studium działają poprzez miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, dla których są wiążące.

Ustalenia planów miejscowych nie mogą naruszać ustaleń studium. W sytuacji konieczności uchwalenia planu miejscowego, którego ustalenia są sprzeczne z ustaleniami Studium, należy przeprowadzić zmianę Studium w zakresie niezbędnym, uwzględniającym wpływ planowanego zagospodarowania i zabudowy na teren ich lokalizacji i tereny sąsiednie.

Studium (...) zawiera także – istotny z punktu widzenia niniejszego Programu Opieki (...) dział: „Ochrona i kształtowania środowiska kulturowego”; wskazuje m.in.:

- obszary oraz zasady ochrony środowiska i jego zasobów, ochrony przyrody, krajobrazu kulturowego;
- obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej;

W rozdziale poświęconym „Środowisku przyrodniczemu” zwraca się szczególna uwagę na konieczność przywrócenia rzece Inie zarówno wartości przyrodniczych jak i kulturowych³⁵. Poprzez właściwe zagospodarowanie należy stworzyć w oparciu o oś rzeki pełnowartościowy ciąg terenów przyrodniczo czynnych, powiązanych z miejskim systemem zieleni. Do chronionego obszaru doliny Iny włączono również teren Starego Miasta, gdyż jest ono krajobrazowo i kulturowo związane z doliną.

Ponad połowa obiektów zabytkowych Stargardu Szczecińskiego znajduje się w granicach terenów objętych aktualnymi miejscowymi planami zagospodarowania. Opracowanie zawiera także wykaz obiektów proponowanych do wpisu do rejestru, obiekty wskazane do ochrony poprzez m.p.z.p lub decyzje o warunkach zabudowy.

Szczególnie precyzyjnie ustosunkowano się do ochrony układów przestrzennych – w tym obszarze Starego Miasta (uznany za dobro kultury wpisany do rej. pod nr 40 22.04.1955 r.).

Rewitalizacja obszarów zaniedbanych i rewaloryzacja zespołów historycznej zabudowy będą miały największy wpływ na poprawę wizerunku miasta. Dotyczy to

³⁴ Opracowanie: Stowarzyszenie Pracowni Autorskich „AFIX” w Szczecinie.

³⁵ Porównaj Obszar Kulturowo-Krajobrazowy „Dolina Iny” w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa (2010 r.).

również problemu standardu kształtowania przestrzeni publicznej miasta i zachowania jego tożsamości kulturowej.

- **STRATEGIA ROZWOJU TURYSTYKI DLA MIASTA STARGARD do roku 2020 z perspektywą do 2023 roku**

Strategia Rozwoju Turystyki dla Miasta Stargard została stworzona na użytek i zapotrzebowanie Władz Miasta Stargard. Aktualizacja tego dokumentu polegała w głównej mierze na aktualizacji danych statystycznych za rok 2015 oraz treści merytorycznych i wpisaniu nowych zadań w wytyczonych już kierunkach rozwoju turystyki w Stargardzie w latach 2014-2020. Tak więc zaktualizowany dokument będzie obowiązywał do roku 2020 z perspektywą do roku 2023. W swoich założeniach ma to być dokument otwarty, przystępny, umożliwiający konieczne zmiany.

Podstawą rozwoju turystyki na danym obszarze jest tzw. produkt turystyczny. Wiąże się to oczywiście z poszukiwaniem wartości unikatowych, będących wyróżnikiem danego terenu. „Atrakcyjne produkty turystyczne to te, które wykorzystują zasoby obszaru zakorzenione w jego specyfice, historii, kulturze, folklorze, obyczajowości, a zarazem zagospodarowujące istniejącą infrastrukturę oraz odpowiadające na potrzeby odbiorców”.

Stargard posiada warunki i predyspozycje do rozwoju turystyki miejskiej i tranzytowej, co zbadano w Audycie Turystycznym Województwa Zachodniopomorskiego. Od lat trwają intensywne prace nad wykreowaniem **submarki** turystycznej „Stargard – Gwiazdozbiór Gotyku”. W opracowaniu autorzy podkreślają bogaty zasób zabytków architektonicznych oraz żywe zainteresowanie stargardzian własną historią. Ogromną rolę odgrywają stowarzyszenia, organizacje pozarządowe promujące dziedzictwo kulturowe, Muzeum, liczne publikacje historyczne.

W ankiecie przeprowadzonej na potrzeby aktualizacji Strategii 75% ankietowanych wskazało, jako główną atrakcję miasta Starówkę i jej zabytki (m.in.: Rynek Staromiejski, ratusz, odwach, kamienice, mury obronne, baszty, basteje, bramy, obiekty sakralne).

Jako wiodące organizacje wymienia promujące dziedzictwo miasta wymienia się:

Towarzystwo Przyjaciół Stargardu (TPS) - statutowo zajmuje się pobudzaniem i wspieraniem wszelkich inicjatyw kulturalnych i turystyczno-krajoznawczych zmierzających do rozwoju i promocji Stargardu. Z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Stargardu zostało uruchomione Centrum Informacji Turystycznej. Członkowie TPS opracowali koncepcję szlaku turystycznego „Stargard – Klejnot Pomorza”, eksponującego walory zabytkowe i krajobrazowe Miasta, w szczególności terenu Starego Miasta.

TPS prowadzi działalność wydawniczą (książki, foldery, W ostatnich latach to m.in.: dwie edycje „Stargardzkiego ABC”, przewodnik po atrakcjach Powiatu Stargardzkiego „Ziemia Stargardzka z bliska”, monografia zabytku „Kościół św. Jana”, mapki szlaku turystycznego „Stargard Klejnot Pomorza” (w języku polskim, niemieckim i angielskim), a także historyczne: „Dzieje Kolei Stargardzkiej”, „Stargard –1945.” (w języku polskim i niemieckim), „Przewodnik po Stargardzie”,

oraz wydany przez Wydawnictwo Walkowska na podstawie opracowań TPS po raz pierwszy w 2013 roku „Stargard. Praktyczny Przewodnik Turystyczny”, autorstwa J. Zenknera, ponadto "Stargard nie tylko dla dzieci".

TPS było inicjatorem zmiany nazwy Miasta Stargard Szczeciński na Stargard uwieńczony sukcesem po ponad 10 latach starań; zmiana obowiązuje od 1 stycznia 2016 roku.

Atrakcje turystyczne Stargardu i oferta turystyczna prezentowana są też na stronie www.cit.stargard.com.pl; www.tps-stargard.pl.

PTTK Oddział w Stargardzie, którego statutowym obowiązkiem jest gromadzenie i opieka nad dokumentami, publikowanie i upowszechnianie wiadomości o ziemi stargardzkiej i historii Stargardu. Stargardzki Oddział PTTK, opiekuje się wyznaczonymi szlakami rowerowymi i pieszymi w okolicach Stargardu oraz organizuje i promuje: rajdy piesze, rowerowe oraz wycieczki autokarowe. Funkcjonuje także Oddział Kolejowy Towarzystwa.

Stargardzka Organizacja Turystyczna - Stowarzyszenie istnieje od 2010 roku. Swoją działalnością obejmuje obszar Powiatu Stargardzkiego ze wszystkimi jego gminami i miastem Stargard. W chwili obecnej SOT skupia 50 członków - przedstawicieli stargardzkiego biznesu turystycznego, stowarzyszeń, jednostek samorządu terytorialnego i osób fizycznych - pasjonatów tych ziem. Zadaniem SOT-u powinien być spójny marketing i promocja wszystkich Gmin Powiatu Stargardzkiego, oraz stworzenie wspólnej oferty turystycznej.

Bogate dziedzictwo kulturowe miasta wpisuje się jako element szlaków turystycznych:

Okres Prasłowiański:

- Szlak Kamiennych Kręgów Megalitycznych

Okresu średniowiecza:

- Szlak I misji chrystianizacyjnej Ottona z Bambergu na terenie Stargardu;
- Szlak Sydonii von Borck – Stargard, Krępcowo, Marianowo;
- Szlak Templariuszy;
- Szlak Cysterski;
- Szlak Joannitów;
- Szlak Hanzeatyckich Kupców

Okresy późniejsze:

- Szlak Spichlerzy Pomorskich

Inne szlaki turystyczne (piesze i rowerowe) gdzie jednym z etapów jest miasto Stargard Szczeciński:

- **Szlak Anny Jagiellonki** – (niebieski, ok. 35 km) szlak został nazwany dla uczczenia Anny Jagiellonki, która w dniu 2 lutego 1491 wraz z orszakiem wyruszyła ze Stargardu do Szczecina w celu poślubienia Bogusława X.
- **Szlak im. Hetmana Stefana Czarnieckiego** - (czerwony ok. 62 km) nazwa szlaku upamiętniająca pobyt wojsk polskich pod dowództwem hetmana, w tej okolicy.
- **Trasa rowerowa czerwona:** 30 kilometrów; Stargard – Grzędzice – Morzyczyn – Wierzchłąd – Koszewo – Skalin – Stargard

- **Trasa rowerowa niebieska:** 29 kilometrów; Stargard – Ulikowo – Pęczino – Trzebiatów – Strachocin – Stargard
- **Trasa rowerowa zielona:** 28 kilometrów; Stargard – Morzyczyn – Jęczydół – Bielkowo – Kołbacz – Kobyłanka – Morzyczyn – Stargard
- **Projekt 15 południk**

Stargard jest jednym z miast, przez które przebiega 15 południk długości geograficznej wschodniej. W pobliżu tego miejsca znajduje się, ustawiony tam w okresie międzywojennym kamienny obelisk. W celu prowadzenia działań promocyjnych Gminy leżące na tej długości geograficznej: Gmina Rewal, Gmina Pyrzyce, Gmina Golczewo, Gmina Osina i Gmina Miasto Stargard podpisały list intencyjny dotyczący współpracy.

Szlak nawiązujący do wspólnej kultury europejskiej:

Europejski Szlak Gotyku Ceglanego - prezentuje dziedzictwo architektury gotyku ceglanego w miastach położonych w basenie Morza Bałtyckiego. Szlak powstał w ramach programu Interreg III B. Członkami projektu są 34 miasta z 7 krajów: Danii, Estonii, Litwy, Łotwy, Niemiec, Polski i Szwecji, w tym od 19 lipca 2006 r. również Miasto Stargard³⁶. Obecnie jest to szlak najbardziej rozpoznawalny, z szansami jako najbardziej indentyfikowalny produkt turystyczny.

Nowa Hanza

Hanza Nowożytna zwana inaczej Nową Hanzą, założona w 1980 roku jest największym międzynarodowym dobrowolnym związkiem miast. Należy do niej pod przewodnictwem Lubeki ponad 200 miast w 16 państwach, w tym od 2001 roku również Stargard.

W roku 2004 podczas posiedzenia Prezydium Międzynarodowego Związku Hanzy ustalono, że Święto Hanzy (Dzień Hanzy) będzie odbywało się w maju. Dnia 20 lutego 2004 roku została podpisana w Gdańsku *Deklaracja o Współpracy Polskich Miast Hanzeatycznych*. Polskie Miasta Hanzeatyczne zobowiązały się do rozszerzania i pogłębiania wzajemnej współpracy na terenie Polski i poza jej granicami w dziedzinach kultury, gospodarki, spraw socjalnych, polityki i ochrony środowiska. W 2026 roku Stargard będzie gospodarzem Dni Hanzy.

Związek Miast Polskich

Stargard jest członkiem tego związku od 1999 roku. Związek Miast Polskich zajmuje się promocją miast (targi krajowe i zagraniczne, konferencje, seminaria, warsztaty, wystawy, konkursy) oraz prowadzi działalność informacyjną i wydawniczą. Związek Miast Polskich jest członkiem Rady Gmin i Regionów Europy (CEMR), w skład której wchodzi 45 organizacji gmin, powiatów i regionów z 31 krajów Europy. Związek ma podpisaną umowę o współpracy z Niemiecką Sekcją CEMR, Estońskim Związkiem Miast oraz z Ukraińskim Związkiem Miast.

Strategia (...) przybliży działalność **miejskich instytucji kultury**, w tym:

- Stargardzkiego Centrum Kultury (działające od 1983 r.);
- Młodzieżowego Domu Kultury (działającego w zabytkowej siedzibie od 1963 roku);

³⁶ Koordynator projektu to Niemieckie Stowarzyszenie Budownictwa Mieszkaniowego, Urbanistyki i Planowania Przestrzennego z Berlina; cel to promowanie miast, w których znajdują się zabytki gotyku ceglanego

- Książnicy Stargardzkiej (jest ona m.in. organizatorem Jarmarku na Ulicy Magicznej).

Szczególne znaczenie na kulturalnej mapie Stargardu posiada **Muzeum Archeologiczno-Historyczne (MAH)**, działające od 1960 roku. Instytucja ta funkcjonuje w zabytkowych obiektach: Odwachu, dwóch kamienicach przy Rynku oraz Bastei. W 2013 roku zakończono modernizację Bastei z ramach środków UE Interreg IVA w ramach projektu „Dwa miejsca z historią (...)”³⁷. Obecnie stargardzkie muzeum posiada jedną z najnowocześniejszych multimedialnych ekspozycji w województwie. Instytucja ta może się poszczycić bogatą ofertą edukacyjną. MAH jest dla miasta ośrodkiem badawczym o zasięgu ponadregionalnym z bogatymi publikacjami. Szczególnym wydarzeniem w latach 2014, 2015 i 2016 była inscenizacja historyczna dotycząca Wojny Trzydziestoletniej 1618-1648 (obejrzało ją ok. 10 tys. widzów).

Problematyka rozwoju produktów turystycznych, to wg autorów Strategii (...) konieczność rozwijania szlaku turystycznego „Stargard – Klejnot Pomorza”, powinien to być najbardziej rozpoznawalny produkt turystyczny miasta, służący zarówno turystom jak i mieszkańcom.

W zakresie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na szczególną uwagę zasługuje:

Działanie I: Zagospodarowanie parków na potrzeby „turystyki ogrodowej”.

Zaproponowano do realizacji koncepcję „Stargardens”. Jest to idea stworzenia w Stargardzie wielofunkcyjnej przestrzeni parkowo-ogrodowej o programie adresowanym do zróżnicowanej grupy odbiorców (pod względem wieku, sposobu aktywności, zainteresowań).

Działanie 2: Poprawa infrastruktury technicznej na terenie Starego Miasta

a) Należy dążyć do przeprowadzenia lub dokończenia rozpoczętych kompleksowych remontów i konserwacji wszystkich obiektów zabytkowych na szlaku. Poprzez podjęcie działań zmierzających do pozyskania środków z Interreg Va na realizację partnerskiego projektu pn. „Trasa muzealna Neubrandenburg – Stargard”. Projekt zakłada kontynuację współpracy między oboma miastami. W Stargardzie przewidziano m.in. rewitalizację historycznego systemu umocnień obronnych, badania archeologiczne, przystosowanie części obiektów do celów wystawienniczych.

c) Intensyfikacja działań na rzecz powstania „Interaktywnego Centrum Dziedzictwa Kulturowego Pomorza - remont i rozbudowa Książnicy Stargardzkiej, Pałacyku pod Lwami w Gryfinie i wyposażenie Archiwum i Miejskiego Muzeum w Stralsundzie”. Program Europejska Współpraca Terytorialna (...) na lata 2014-2020 (Interreg VA)

e) Zagospodarowanie terenu wokół Krzyża Pokutnego (drogi dojazdowe, ścieżki dojścia).

h) Zakończenie prac przy iluminacji wszystkich zabytków.

Działanie 6: Organizacja imprez kulturalno-artystycznych

Zwrócono uwagę na konieczność wypromowania kilku imprez masowych odbywających się w obrębie Starego Miasta, z uwzględnieniem organizowanej przez

³⁷ Patrz wcześniej Sprawozdania (...) z realizacji GPOnZ na lata 2012-2016.

Muzeum Archeologiczno-Historyczne inscenizacji historycznej (Wojna Trzydziestoletnia). Bardzo ciekawą propozycją stanowi wypromowanie festiwalu lub przeglądu filmowego o sprecyzowanej tematyce – np. kultura mieszkańców pogranicza lub „Ziem Odzyskanych”.

W Rozwoju turystyki specjalnej w:

Działaniu 1. zaproponowano zagospodarowanie części dawnej bazy lotniczej w Kluczewie. Jako miejsca „opowiadającego” o historii lotnictwa, z ekspozycjami muzealnymi. Proponuje się także widowiska historyczno-wojskowe, angażujące stowarzyszenia, grupy rekonstruktorskie.

Podkreśla się konieczność wzmocnienia współpracy z Zachodniopomorską Regionalną Organizacją Turystyczną; promowanie Stargardu w ramach Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego.

Na szczególną uwagę w kontekście niniejszego Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (...) zasługuje

Działanie 4: Wpisanie Kolegiaty Najświętszej Marii Panny Królowej Świata na listę zabytków UNESCO

Kolegiata NMP Królowej Świata jest obiektem o dużej wartości historycznej – jej walory architektoniczne stanowią wartość, dzięki której może pretendować do miana obiektu wpisanego na listę zabytków UNESCO. Istnienie na terenie Stargardu obiektu tej rangi znacznie podwyższa jego wartość turystyczną. Jest to związane również z promocją budowli i Stargardu na całym świecie, a także daje szansę na dodatkowe źródła finansowania w ramach programów skierowanych wyłącznie na renowację i rewitalizację obiektów znajdujących się na liście UNESCO. Pierwszy krok na drodze wpisania na listę UNESCO został osiągnięty, kiedy – „Kościół pod wezwaniem Najświętszej Marii Panny Królowej Świata, budynku plebanii oraz zespół obwarowań miejskich, na który składają się odcinki murów oraz Brama Młyńska (Portowa), Brama Wałowa, Brama Pyrzycka, Baszta Białogłówa, Baszta Jeńców, Baszta Tkaczy (Lodowa), Baszta Morze Czerwone i trzy basteje, zostały uznane za Pomnik Historii Prezydenta RP.

To zadanie niezwykle ambitne, wymagające wzmoczonych wysiłków władarzy Stargardu z utworzeniem powołaniem zespołu lub stanowiska ds. wpisania Kolegiaty na listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.

Podsumowując Strategię rozwoju turystyki (...) należy podkreślić docenienie przez autorów opracowania wybitnych walorów dziedzictwa kulturowego Stargardu oraz propagowanie miasta jako przyszłego centrum turystycznego nie tylko w skali regionalnej.

- **STRATEGIA ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO dla MIASTA STARGARD do roku 2020³⁸**

Misja Miasta Stargard Szczeciński

Teraźniejszością i przyszłością miasta Stargard Szczeciński jest jego zrównoważony rozwój w harmonii ze środowiskiem przyrodniczym, gospodarczym i społecznym,

³⁸ Strategia opracowana w sierpniu 2008 roku na zlecenie Gminy Miasto Stargard Szczeciński przez Business Mobility International s-ka z o.o. ze Słupska.

umożliwiający przekształcenie Stargardu w wyróżniające się w regionie zachodniopomorskim atrakcyjne miejsce zamieszkania, pracy i wypoczynku z dobrze wykształconymi i silnymi funkcjami ponadlokalnymi o znaczeniu regionalnym i międzynarodowym.

Dokument składa się z dwóch części: analitycznego bilansu otwarcia oraz części zawierającej cele strategiczne i powstał – w znacznej mierze – w oparciu o już istniejące i zatwierdzone dokumenty strategiczne miasta, uwarunkowania zewnętrzne (w tym Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego).

Nie wszystkie wskazane w Strategii cele leżą w kompetencji samorządu, stąd istnieje konieczność tworzenia partnerstw publiczno-publicznych na różnych szczeblach samorządu, w tym również z samorządami gmin ościennych, ale również partnerstw publiczno-prywatnych i publiczno-społecznych, w tym z licznymi organizacjami pozarządowymi działającymi na terenie Stargardu Szczecińskiego

Stargard Szczeciński jest miastem otwartym na kontakty narodowe; miasta partnerskie to: Wijchen (Holandia), Stralsund i Elmshorn (Niemcy), Saldus (Łotwa). Zakres współpracy dotyczy m.in. wymiany kulturalnej zakresu; problematyki samorządowej, rozwoju turystyki.

W **obszarze gospodarka** – w szansach podkreślono znaczenie szlaków turystycznych i historycznych (w tym Europejski Szlak Gotyku Ceglanego)..

Inwestycje w infrastrukturę turystyczną winny zostać ograniczone do wybranych zadań Lokalnego Programu Rewitalizacji w ramach Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego.

Należy skoncentrować się na budowie sieci ścieżek rowerowych łączących obszary rekreacji i wypoczynku w mieście i tereny turystyczne wokół Stargardu Szczecińskiego.

Produkt markowy „Stargard – Klejnot Pomorza” winien zostać wsparty aktywnymi formami turystyki kulturowej ściągającej do Stargardu wszystkich wypoczywających w jego okolicach takich jak:

- Gotyk Jazz Festiwal
- Jarmark Gotycki
- Gotyk Chór Festiwal

• **LOKALNY PROGRAM REWITALIZACJI / GMINNY PROGRAM REWITALIZACJI MIASTA STARGARD SZCZECIŃSKI na lata 2016-2026**
(Uchwała NR XV/175/2016 z dnia 26 stycznia 2016 r.)

W dniu 18 listopada 2015 roku weszła w życie Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 roku (Dz.U. 2015, poz.1777), która umożliwia kontynuację zadań zapisanych w Lokalnych Planach Rewitalizacji. Rada Miejska w Stargardzie podjęła 26 stycznia 2016 roku uchwałę Nr XV/175/2016 w sprawie wyznaczenia obszarów zdegradowanych i obszaru kryzysowego na podstawie diagnozy z LPR³⁹ oraz Uchwałę Nr XV/176/2016 w sprawie przystąpienia do sporządzenia **Gminnego Programu Rewitalizacji (GPR)** dla Gminy Miasto Stargard na lata 2016-2026.

³⁹ LPR został szczegółowo przybliżony w I. edycji GPOnZ dla Gminy Miasto Stargard Szczeciński na lata 2012-2016.

Z dokumentu „Lokalny Program Rewitalizacji Miasta Stargard na lata 2010-2020„ opracowanego na zlecenie Gminy Miasto Stargard przez Spółkę Business Mobility International Spółka z o.o. z siedzibą w Słupsku, została przeniesiona diagnoza. Przekształcenia dokumentu podjął się Zespół powołany w konkursie dotacji dla Gmin na opracowanie albo aktualizację programów rewitalizacji prowadzonego przez Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego. W jego skład weszli pracownicy Urzędu Miejskiego w Stargardzie z Biura Strategii Miasta, Wydziału Kultury, Sportu i Turystyki, Biura Funduszy Europejskich i Rozwoju Gospodarczego oraz Wydziału Gospodarki Przestrzennej.

Dzięki szerokiej partycypacji społecznej udało się stworzyć dokument, który jest odpowiedzią na potrzeby stargardzian z obszaru rewitalizacji.

Rewitalizacja – kompleksowy, skoordynowany, wieloletni, prowadzony na obszarze zdegradowanym proces przemian przestrzennych, technicznych, społecznych i ekonomicznych, inicjowany przez jednostkę samorządu terytorialnego w celu wyprowadzenia tego obszaru ze stanu kryzysowego, w szczególności przez nadanie mu nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do jego rozwoju, w oparciu o charakterystyczne uwarunkowania endogeniczne.

W skład rewitalizacji wchodzi zarówno działania mające na celu rewaloryzację (przywracanie wartości, remont, modernizacja obiektów o szczególnej wartości zabytkowej), renowację, konserwację (utrzymanie zabytku w dobrym stanie) jak i adaptację do nowych funkcji (z zachowaniem walorów historycznych i architektonicznych obiektu).

GPR zawiera m.in.; szczegółowo opisane strefy ochrony konserwatorskiej (A, B, K, E). Te podstawowe uwarunkowania zawierają także inne opracowania planistyczne i strategiczne (przywoływane już wcześniej).

Elementem obowiązkowym w tego typu opracowaniach jest zawsze analiza **SWOT**, przejrzyste podająca szanse, zagrożenia, słabe i mocne strony w różnych obszarach; określenie źródeł finansowania (m.in.: środki krajowe – budżet miasta, państwa, środki własne beneficjentów; fundusze europejskie).

Zadania ujęte w **Harmonogramie działań rewitalizacyjnych GPR** to m.in.:

- Trasa Muzealna – rewaloryzacja zabytkowego systemu umocnień miasta Stargard, stanowiących Pomnik Historii wraz z nadaniem im nowych funkcji;
- rewitalizacja zieleni nad Iną i Parku Zamkowego;
- Stargard Klejnot Pomorza – renowacja zabudowy miasta;
- remont podziemnej i naziemnej części starówki miasta Stargard.

W ramach realizacji założeń **GPR** powołany zostanie Komitet Rewitalizacji, który będzie stanowił forum współpracy i dialogu interesariuszy z organami gminy w sprawach dotyczących prowadzenia i oceny rewitalizacji oraz pełnił będzie funkcję opiniotwórczo-doradczą Prezydenta Miasta Stargard. Komitet Rewitalizacji współpracował będzie z Zespołem ds. Rewitalizacji oraz innymi Wydziałami Urzędu Miejskiego oraz instytucjami zaangażowanymi w procesy rewitalizacji w Stargardzie, m.in. spółkami miejskimi, Książnicą Stargardzką, Młodzieżowym Domem Kultury, Stargardzkim Centrum Kultury oraz organizacjami pozarządowymi skupionymi w Stargardzkim Centrum Organizacji Pozarządowych, Strażą Miejską, Policją, MOPS, PCK, „Caritas”. Będą to podmioty bezpośrednio lub pośrednio związane z samorządem miejskim.

Raz w roku będzie przedstawiana informacja na temat stopnia realizacji przedsięwzięć wpisanych do **GPR**.

- **MIEJSCOWE PLANY ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA STARGARD (wprowadzane w życie na podstawie Uchwał Rady Miejskiej)**

Miasto Stargard Szczeciński posiada (w części) m.p.z.p dla obszarów o szczególnych wartościach historyczno-konserwatorskich (wpisanych do rejestru zabytków, objętych strefami ochrony konserwatorskiej), co jest równoznaczne z uzyskaniem pozytywnej opinii Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, określającej m.in. zasady postępowania, procedury dotyczące prowadzenia inwestycji, nadzory archeologiczne.

Uchwały dotyczące m.p.z.p. lub ich zmian winny być zgodne ze Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju przestrzennego Miasta Stargardu Szczecińskiego (uchwała NR IX/107/2011 z dnia 30 sierpnia 2011 roku).

Na terenach objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego miasta zaleca się kształtowanie architektury współczesnej inspirowanej zabudową historyczną miasta lub odtworzenie form historycznych na podstawie przekazów archiwalnych.

Wszystkie obiekty budowlane oraz elementy zagospodarowania terenu, realizowane na terenie Starego Miasta, powinny charakteryzować się dużymi walorami architektonicznymi i estetycznymi, wysokim standardem wyposażenia i wykończenia oraz podkreślać walory historycznego, staromiejskiego krajobrazu miasta.

Stosowane materiały wykończenia fasad oraz nawierzchni ulic, chodników i placów należy dostosować do charakteru krajobrazu staromiejskiego. W tym celu zaleca się:

- 1) stosowanie nawierzchni brukowych z kostki kamiennej, (niedopuszczalne jest stosowanie gładkich nawierzchni asfaltowych lub betonowych),
- 2) stosowanie naturalnych materiałów elewacyjnych,
- 3) stosowanie w elewacjach kolorów nasyconych zgodnych z historycznie stosowanymi.

Dla wszystkich inwestorów na terenie objętym zmianą planu ustala się wymóg zapewnienia indywidualnego rozwiązania projektowego dla każdej z kamienic oraz koordynacji inwestycji od etapu projektowania do zakończenia jej realizacji z inwestorami sąsiednich obiektów.

Przed przystąpieniem do inwestycji ustala się wymóg:

- 1) przeprowadzenia badań architektoniczno - archeologicznych oraz koordynacji badań z pracami budowlanymi na terenach objętych zmianą planu,
- 2) uzyskania warunków ochrony konserwatorskiej.

Przed uzyskaniem pozwolenia na budowę na obszarze wpisanym do rejestru zabytków ustala się wymóg uzyskania zezwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Szczecinie.

• **GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW**

Gminna Ewidencja Zabytków (GEZ) prowadzona przez samorząd nie jest prawną formą ochrony zabytków. Jednak ze względu na wymóg uwzględnienia zabytków ujętych w GEZ w studiach i planach zagospodarowania, a także na fakt, że znajdują się w niej obiekty tworzące zasadniczy krajobraz kulturowy gminy, należy podkreślić jej znaczenie.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw⁴⁰ wzmacnia znaczenie gminnej ewidencji zabytków w art. 22 ust. 4 otrzymuje brzmienie: „Wójt (burmistrz, **prezydent miasta**) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy”.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków

W GEZ powinny być ujęte zabytki nieruchome istotne dla zachowania charakteru lokalnych krajobrazów. Jak wspomniano, zabytki te otrzymują formę ochrony prawnej także poprzez ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Zasób zabytków, które powinny być ujęte w GEZ wskazany został w Rejestrze Zabytków, Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków oraz wskazany przez Prezydenta Miasta Stargard, na podstawie uchwalonego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego – *obiekty typowane do ochrony poprzez wpis do rejestru zabytków oraz obiekty wskazane do ochrony poprzez miejscowe plany lub w decyzji o warunkach zabudowy.*

GEZ dla miasta Stargard został opracowany w latach 2010-11, uzupełniony w 2016 roku i zawiera:

- **zabytki architektury**, w tym: obiekty sakralne, mieszkalne, obronne, gospodarcze, użyteczności publicznej, zabytki techniki, mosty, mała architektura;
- **układy przestrzenne** (obszary);
- **cmentarze** – komunalne, wyznaniowe, wojenny;
- **zieleń komponowana** – parki, aleje, formy krajobrazowe;
- **archeologię** - stanowiska

Gminna Ewidencja Zabytków – zawiera łącznie 900 obiektów (obszarów)

7900 zabytków (obszarów) nieruchomości, w tym:

- **34** obiekty (obszary) wpisanych do rejestru zabytków
- **98** obiektów (obszarów) ujęte w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków⁴¹

⁴⁰ Niniejszą ustawą zmienia się następujące ustawy: ustawę z dnia 17 czerwca 1960 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji z późniejszymi zmianami, ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, ustawę z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

⁴¹ Wykaz obiektów w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków, opracowany przez WUOZ w Szczecinie liczy 112 pozycji, a w Gminnej Ewidencji Zabytków ujęto 103 obiekty (obszary) – po weryfikacji w terenie i ocenie wartości zabytkowych.

110 zabytki archeologiczne, w tym:

- **2** stanowiska wpisane do rejestru zabytków
- **108** stanowisk ujętych w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków

Gminna Ewidencja Zabytków została sporządzona w formie kart zawierających m.in. dane o obiekcie, datowanie, materiał i technologie wykonania, opis merytoryczny, lokalizacje w terenie, materiał fotograficzny itp. Zarówno Program Opieki nad Zabytkami jak i GEZ dla miasta Stargard Szczeciński powstały zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 3 lipca 2003 roku (z późn. zm.) po uzgodnieniach i zaopiniowaniu przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Gminna ewidencja zabytków dla Miasta Stargard Szczeciński ma charakter zbioru otwartego, została przyjęta Zarządzeniem Nr 371/2012 Prezydenta Miasta Stargard Szczeciński z dnia 19 września 2012 roku.

Na przełomie 2015/2016 r. przeprowadzono weryfikację terenową obiektów ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków. Ewidencja została zaktualizowana i uzgodniona przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Obecnie – równolegle z 2. edycją Gminnego Programu na Zabytkami dla Gminy Miasto Stargard wykonano uzupełnienie gminnej ewidencji zabytków. Zawiera ono karty indywidualne dla obiektów znajdujących się w trzech zespołach oraz obiektów pojedynczych na terenie miasta (łącznie 53 karty).

Planowane jest udostępnienie wykazów GEZ w wersji elektronicznej na stronie www.stargard.pl.

7. OCENA STANU ZACHOWANIA I FUNKCJONOWANIA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO MIASTA STARGARD

Analiza stanu zachowania i funkcjonowania w obiegu społecznym poszczególnych elementów dziedzictwa kulturowego Miasta Stargard (krajobrazu, zabytków nieruchomych, ruchomych i wartości niematerialnych) pozwala na wskazanie zagrożeń, zestawienie zjawisk pozytywnych i negatywnych oraz nakreślenie perspektyw.

7.1. ZAGROŻENIA KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

Historycznie ukształtowany średniowieczny układ urbanistyczny Stargardu pozostaje czytelny. Poważne straty poniosła natomiast zabytkowa zabudowa staromiejska (w 1945 roku w wyniku działań wojennych zniszczeniu uległo ok. 90% budynków). Całość dodatkowo zdewaloryzowały późniejsze nawarstwienia kubaturowe budownictwa wielkopłytowego. Wyznaczone strefy ochrony konserwatorskiej (a zwłaszcza wpisanie układu staromiejskiego do rejestru zabytków) stanowią swoistą barierę, ale istotne znaczenie ma także świadome działanie właścicieli obiektów.

Powstające plany i strategie zarówno na szczeblu powiatowym jak i miejskim zakładają rewitalizację historycznego założenia urbanistycznego Stargardu, co wymaga pozyskania funduszy zewnętrznych i zaangażowania środków z własnego budżetu. Samo ustanowienie Pomnika Historii (dla ściśle określonego fragmentu układu staromiejskiego i zabudowy) nie oznacza automatycznie wzrostu przyznawanych funduszy (choćby w MKiDN).

Pojęcie „zabytkowy” nie oznacza wyłącznie „wpisany do rejestru zabytków”; to również: ewidencyjne ciągi zabudowy ulic; kamienice XIX-wieczne i XX-wieczne jednorodne zespoły zabudowy mieszkalnej (np. ul. Józefa Piłsudskiego, Wojska Polskiego), zespoły zieleni komponowanej, historyczne nekropolie, upamiętnienia etc., zabytki techniki, obiekty użyteczności publicznej. Większość tych obiektów i zespołów znajduje się w Wojewódzkiej (WEZ) lub Gminnej Ewidencji Zabytków (GEZ), ale to na właścicielach spoczywa obowiązek ich utrzymania w należytym stanie. Stąd tak istotna jest rzeczowa współpraca między władzami samorządowymi a właścicielami i wspólnotami mieszkaniowymi.

Zrozumiała chęć poprawy warunków mieszkaniowych (termomodernizacje, wymiana stolarki na PCV, nowe pokrycia dachowe, dysharmonizująca kolorystyka elewacji) niesie ze sobą realną groźbę dewaloryzacji – istotnych w przestrzeni miejskiej – jednorodnych zespołów zabudowy. Niejednokrotnie takie zmiany skutkują całkowitym zniszczeniem elementów historycznego wystroju elewacji. Wspólnoty mieszkańców borykają się nierzadko z brakiem środków finansowych, niezbędnych do właściwego utrzymania budynków, a obiekty będące w jedynie w Gminnej Ewidencji Zabytków są wykluczone z możliwości uzyskania dotacji na prace konserwatorskie jak ma to miejsce w przypadku obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

W granicach historycznego centrum – zwłaszcza w obrębie obszaru ustanowionego Pomnikiem Historii – wszystkie inwestycje budowlane winny powstawać wyłącznie na zasadzie rewaloryzacji historycznej. Nie powinny być to też

obiekty o zbyt dominujących gabarytach i formach architektonicznych, niekorzystnie wpływających na panoramę miasta. Wskazane jest utrzymanie granic historycznych kwartałów, wielkości parceli, linii zabudowy. Oczywiście to na poziomie powstawania planów winny się odbywać szeroko zakrojone konsultacje społeczne, dyskusje nad projektami. Dla obszarów chronionych kluczowe znaczenie mają uzgodnienia i pozwolenia Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków.

Obszar chroniony jako Pomnik Historii ma swoje prawa („to kwintesencja polskiego dziedzictwa kulturowego, to najlepiej zachowane i najcenniejsze zabytki, które przetrwały do naszych czasów w formie możliwie niezmienionej”⁴²); stanowi w sylwecie miasta wartość szczególną. Średniowieczne obwarowania, wybitna gotycka architektura kościoła p.w. Najświętszej Marii Panny Królowej Świata to także istotny element Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego. Wymagający wysokich nakładów finansowych, odpowiedniej promocji i to w skali ponadregionalnej.

W kompetencji władz Stargardu jest rozpoczęcie prac nad złożeniem aplikacji – wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, powołanie stanowiska/zespołu zarządzającego Pomnikiem Historii i przygotowującego aplikację do UNESCO.

Współczesny Stargard to organizm miejski złożony ze zróżnicowanych elementów: układu średniowiecznego (częściowo zatartego), układu osiedli XX-wiecznych (odciętych od centrum linią kolejową, zakładami, koszarami), współczesnymi osiedlami mieszkalnymi oraz osiedlem powojkowym (z terenem dawnego lotniska).

Dla układu urbanistycznego Stargardu istotnym jest utrzymanie (tam gdzie jest to możliwe) fragmentów historycznej zabudowy, rodzajów nawierzchni, zieleni.

Tradycje Stargardu jako miasta garnizonowego sięgają XVII wieku i do dzisiaj w przestrzeni miasta zachowały się: Odwach przy Rynku Staromiejskim wybudowany na początku XVIII wieku, na ul. Śląskiej budynek magazynowy dla garnizonu, oraz tzw. Czerwone Koszary (kompleks w Wojewódzkiej Ewidencji Zabytków), które zostały wzniesione w latach 1881-1884 jako zespół monumentalnych budowli, usytuowanych na zachód od centrum miasta. Pracami budowlanymi kierował mistrz budowlany Emil Drews. Do końca II wojny światowej w koszarach stacjonował 9. Pułk Grenadierów Kołobrzeskich Hrabiego Gneisenau, a po 1945 r. – jednostki Wojska Polskiego. W latach 30. XX wieku wybudowano tzw. „Białe Koszary” usytuowane przy Alei Żołnierza, w miejscu dawnego placu ćwiczeń.

Oba te kompleksy koszarowe pozostają we władaniu wojska i to na nim spoczywa obowiązek należytego utrzymania ich zabytkowej substancji.

Na szczególną uwagę i staranną opiekę zasługują budowle rezydencjonalne i willowe. Ciekawym obiektem jest Pałac Giżynek, który powstał w poł. XIX wieku, w l. 20. XX wieku przebudowano go i nadano cechy neogotyckie. Po 1945 roku właścicielem było Państwowe Gospodarstwo Rolne, a od lat 90. XX wieku jest wielorodzinnym budynkiem mieszkalnym. Tego typu obiekt stanowi interesujący element w ramach układu miejskiego Stargardu (stan zachowania wymaga pilnych nakładów inwestorskich). Problem stanowi właściwe utrzymanie tego zabytku przy zróżnicowanym pojmowaniu zakresu jego ochrony przez właścicieli.

⁴² P. Florjanowicz „Pomniki Historii Najcenniejsze obiekty i zespoły zabytkowe w Polsce”, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2011

„Pałac Panorama” przy ul. Ochronnej 9, jest kompleksem trzech budowli z 1861 r., przed wojną należał do bractwa kurkowego, następnie mieściła się tam siedziba LOK – u, a także kino⁴³. Dodatkowy walor stanowi niemal czterohektarowy park „Panorama”. Pałac przy ul. Lotników, powstał w XIX w.. Wskazana jest harmonijna, kompleksowa opieka nad zespołem pałacowo-parkowym.

Cenny zasób historycznej zabudowy stanowią wille w tym: Willa Karowów, ob. Młodzieżowy Dom Kultury, zbudowana przy ul. Portowej 3 w 1926 roku, przez właścicieli pobliskiego Wielkiego Młyna. Kolejne przy ulicach: Bolesława Krzywoustego 1, Brzozowej 22, Wojska Polskiego 3 - willa Sonnabenda, ob. Gimnazjum Katolickie, przy ul. M. Skłodowskiej-Curie 1, S. Czarnieckiego 34, ul. Gdyńska 2, willa z założeniem ogrodowym przy ul. Szczecińskiej 17 (ob. Dom Kultury Kolejarza).

Obiekty użyteczności publicznej to m.in. dziewiętnastowieczne budynki szkolne. To, m.in.: I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza przy ul. Staszica, z czytelnymi nawiązaniem do antyku. Budynek powstał w latach 80. XIX wieku Projekt architektoniczny budynków szkolnych był prezentowany na wystawie światowej pod koniec XIX wieku jako przykład pruskiego budownictwa szkolnego. Trójkondygnacyjny budynek szkolny z czerwonej cegły przy ul. Kazimierza Wielkiego 17, wzniesiono w 1875 roku. W Parku 3 Maja w latach 1908-1911 wybudowano monumentalny gmach w kształcie litery L; dawniej mieściła się tam szkoła dla dziewcząt im. Królowej Luizy, a obecnie Zespół Szkół nr 1, do kompleksu szkolnego należał także internat dla dziewcząt (obecnie budynek Starostwa Powiatowego). Heinrich Deneke zaprojektował dwa kompleksy szkolne przy ul. Limanowskiego, dzisiaj mieszczą się tam Gimnazjum Nr 2 oraz Szkoła Podstawowa Nr 3. Niezwykle interesującym rozplanowaniem charakteryzuje się Szkoła Podstawowa Nr 7 na Placu Majdanek, z l. 20. XX wieku. Stanowiła ona część całego kompleksu osiedla mieszkalnego, zrealizowanego według idei „miasta-ogrodu”. Jak wcześniej wspomniano obiekty te pełnią w dalszym ciągu swoje funkcje pierwotne; zmieniły się standardy, w jakich nauka powinna się odbywać. Współczesne adaptacje odbywają się w uzgodnieniu z WUOZ są swoistym kompromisem.

Interesująco prezentują się zabytki secesyjne w Stargardzie. Wszystkie powstały na początku XX wieku, jest ich jednak niewiele, a elementy dekoracyjne opracowania elewacji zachowały się fragmentarycznie. Większość secesyjnych kamienic powstała w 1908 roku. To obiekty m.in.: przy ul. Czarnieckiego, Śląskiej, Bolesława Krzywoustego, Limanowskiego. Wszystkie znajdują się w GEZ. Wartość tych nielicznych obiektów z zachowanymi pierwotnymi elementami secesyjnego wystroju elewacji jest nie do przecenienia. Autentyk posiada ewidentną przewagę nad prymitywną kopią (detalem w metrach bieżących kupowanym w składach budowlanych), która staje się wszechobecna. Paradoksalnie – niejednokrotnie brak funduszy na modernizację sprzyja ocaleniu zabytku.

Na uwagę zasługuje założenie urbanistyczne powstałe w latach 20. XX wieku, związane z rozwojem przestrzennym miasta w kierunku terenów położonych na zachód od linii kolejowej i dworca. Ze względu na dotkliwy brak mieszkań po I wojnie światowej władze miasta podjęły decyzję o budowie nowego osiedla

⁴³ Obecnie w dzierzawie, własność ANR. Miasto Stargard przejęło park. Przypis dot. Kluczewa

mieszkalnego. W 1920 r. powstał projekt architektów Schröra i Brugmanna, który nieco zmodyfikowany został przez Neumana i Naxa. W efekcie powstało założenie, z centrum w postaci zachowanego do dzisiaj placu sportowego, oraz placem zabaw, który zamykają budynki szkolne. Plac łączył się z niemal wszystkimi ulicami. Oprócz budynków szkolnych powstały także obiekty użyteczności publicznej i budynki mieszkalne. Domy tworzyły ciągi ujednoczonej zabudowy na obrzeżach kwartałów, których wnętrza wypełniała zielen. Większość powstałych budynków jest prawie pozbawiona detalu, a oddziałuje jedynie bryłą oraz (pierwotnie) kolorystyką. Dlatego tak istotne jest zachowanie nienaruszonej kompozycji przestrzennej, skali i gabarytów obiektów mieszkalnych, kompozycji elewacji; niewielkich „przedogródków”.

Reasumując: Stargard jest miastem o ogromnym potencjale wynikającym zarówno z jego historii, jak współczesnych możliwości. Autorzy wszystkich opracowań strategicznych i planistycznych podkreślają konieczność wykorzystania dziedzictwa kulturowego miasta dla jego rozwoju gospodarczego i społecznego. Przeszłość staje się motorem napędowym wielu inwestycji generujących nowe miejsca pracy, motywującym do działania. Pogodzenie wymogów prawnych, koncepcji projektantów, wreszcie oczekiwań mieszkańców to zadanie władz miasta na drodze rewitalizacji Starego Miasta i Śródmieścia, zachowania obiektów i zespołów zabudowy, nekropolii, miejsc pamięci.

Pozyskiwanie funduszy zewnętrznych, współpraca z partnerami regionalnymi i zagranicznymi, to droga samorządu Miasta Stargard do skutecznego sprawowania opieki nad spuścizną kulturową (wraz z jego ochroną).

7.2. MOCNE STRONY

- Wyjątkowo cenne i różnorodne zasoby dziedzictwa kulturowego w tym o walorach europejskich - **Pomnik Historii** ustanowiony przez Prezydenta RP dla zespołu gotyckiego kościoła Najświętszej Marii Panny Królowej Świata i średniowiecznych murów obronnych, regionalnych i ponadlokalnych - zespoły historycznej zabudowy mieszkalnej XIX i XX-wiecznej, koszarowej, zabytki techniki, zielen komponowana, obiekty użyteczności publicznej etc.
- Dobre rozpoznanie i zewidencjonowanie dziedzictwa archeologicznego (AZP), zabytków nieruchomych i ruchomych (wiele obiektów posiada opracowania/ dokumentacje konserwatorskie, mogące stanowić podstawę merytoryczną do sporządzania programów prac przy zabytkach, badań historii osadnictwa, architektury i in.). Materialne efekty prac badawczych eksponowane są w Muzeum Archeologiczno-Historycznym.
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Stargardu Szczecińskiego (uchwalone w 2011 r. z późniejszymi zmianami) – zawierające wnikliwą analizę krajobrazu kulturowego wraz z zaleceniami do ochrony i kształtowania krajobrazu, obowiązujące przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.
- Około 40 % powierzchni miasta posiada miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego.
- Uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych uchwalonych przez Radę Miejską Stargardu (w tym: Gminny

Program Rewitalizacji na lata 2016-2026, Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Miasta Stargard Szczeciński do roku 2020, Strategia Rozwoju Turystyki dla Miasta Stargard do roku 2020 z perspektywą do 2023 roku).

- Opracowanie i weryfikacja Gminnej Ewidencji Zabytków (uzupełnienie z 2016 roku dla 53 obiektów).
- Działalność instytucji kultury, placówek oświatowych, dla których organizatorem jest Rada Miejska w Stargardzie: Muzeum Archeologiczno-Historyczne, Młodzieżowy Dom Kultury, Książnica Stargardzka, Stargardzkie Centrum Kultury.
- Realizacja oferty kulturalnej skierowanej do różnych grup wiekowych (np. lekcje muzealne, konkursy, współpraca zagraniczna – miasta partnerskie, rekonstrukcje wydarzeń historycznych).
- Popularyzacja historii i dziedzictwa kulturowego: imprezy o zasięgu lokalnym i ponadregionalnym (np. „Dni Stargardu”, Udział w Europejskich/Zachodniopomorskich Dniach Dziedzictwa); wystawy rękodzieła lokalnych artystów, plenery, zajęcia edukacyjne, wydawnictwa, informacja na stronie internetowej Urzędu o zabytkach miasta; tablice informacyjne przy najcenniejszych obiektach (np. Pomnik Historii).
- Bogata oferta wydawnicza promująca historię miasta i regionu przewodniki, informatory turystyczne, mapy.
- szlaki turystyczne o zasięgu ponadregionalnym (Europejski Szlak Gotyku Ceglanego), „Stargard – Klejnot Pomorza” opracowany przez Towarzystwo Przyjaciół Stargardu; Szlak Świętego Jakuba .
- Szlaki turystyczne, na trasie których znajduje się Stargard, w tym szczególnie priorytetowy dla regionu „Szlak Gryfitów”.
- Stowarzyszenia. Na terenie Stargardu działają stowarzyszenia i organizacje zarówno lokalne, jak i o zasięgu ponadregionalnym (oddziały) w tym: Towarzystwo Przyjaciół Stargardu, PTTK im E. Góreckiego(O/Stargard); PTTK O/Kolejowy; Stargardzkie Stowarzyszenie Miłośników Sztuk Plastycznych „BRAMA”, Stowarzyszenie Uniwersytet III Wieku w Stargardzie, Związek Ukraińców w Polsce Koło w Stargardzie; promujące wiedzę o dziejach regionu i wspólnym dziedzictwie kulturowym. W swoich działaniach – w sposób bezpośredni lub pośredni – mają wpływ na zachowanie dziedzictwa kulturowego (materialnego i niematerialnego) oraz budowanie tożsamości regionalnej.
- Przykłady inicjatyw i realizacji lokalnych podejmowanych przez władze miasta związanych z opieką nad zabytkami i krajobrazem kulturowym (rewitalizacja historycznego układu urbanistycznego, w tym obiektów w obrębie Pomnika Historii – Brama Młyńska, odcinki obwarowań, plac rynkowy z otoczeniem, modernizacja i rozbudowa Bastei), pozyskanie środków zewnętrznych.
- Przygotowywanie przez UM projektów prac porządkujących przy zabytkowej zabudowie Stargardu (np. kompleksowy projekt kolorystyki elewacji przy ul. Szczecińskiej i sąsiednich); opracowanie programu rewaloryzacji i remontu dla całego zespołu murów obronnych i ich otoczenia.
- Adaptacja obiektów zabytkowych do nowych funkcji (np. Młyny w tym jeden w rejestrze zabytków, spichlerz).

- Uchwała Rady Miejskiej NR XVI/159/07 z dnia 18 sierpnia 2007 r. w sprawie przyznania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub remonty (...) przy zabytkach wpisanych do rejestru. Takie działanie dowodzi długofalowej polityki doceniającej dziedzictwo kulturowe; potencjał tkwiący w zabytkach. Daje to także większe szanse beneficjentom aplikującym do innych funduszy zewnętrznych.
- Ustanowienie nagrody Prezydenta Miasta Stargard Szczeciński (Uchwała Nr XXXI/350/09 RM z dnia 26 maja 2009 r.) dla stargardzkich artystów, twórców i animatorów kultury. Kategoria: Działalność na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Przyznawany jest także tytuł Mecenasa Kultury
- Utworzenie w strukturach Urzędu Miejskiego stanowiska ds. ochrony zabytków.
- Dobra wiedza o zewnętrznych źródłach finansowania prac przy zabytkach i skuteczne korzystanie z tych możliwości.

7.3. SŁABE STRONY

- Zniszczona historyczna zabudowa średniowiecznego układu urbanistycznego Stargardu; ubytki wojenne sięgały 90% substancji; mimo nowych nawarstwień kubaturowych (bloki mieszkalne) możliwa jest częściowa rewitalizacja obszaru.
- Stan techniczny zabudowy mieszkalnej XIX i XX-wiecznej wymaga odpowiednich nakładów finansowych, szczególnie wzdłuż głównych osi kompozycyjnych (w tym: ul. J. Piłsudskiego, Wojska Polskiego).
- Niewystarczający poziom środków wewnętrznych Gminy Miasto Stargard na zadania w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, opieki nad nim (rewitalizacja Starówki, restauracja obwarowań etc.).
- Dewaloryzujące remonty i nieodpowiednie modernizacje historycznej substancji architektonicznej przy użyciu niewłaściwych materiałów (np. panele zewnętrzne lub styropian); niewłaściwe pokrycia dachowe, okna z PCV, zniszczenia elementów historycznego wystroju elewacji itp.).
- konieczność stałego monitoringu i weryfikacji (w tym poszerzania) informacji o zabytkach i dziedzictwie kulturowych umieszczanych na stronie internetowej.
- Niewystarczające zaplecze dla obsługi funkcji turystyczno-rekreacyjnej budowanej w oparciu o zabytkowe obiekty w mieście.
- niewystarczające zaangażowanie w rewitalizację zabytkowych założeń parkowych oraz doliny Iny (patrz Studium uwarunkowań (...), Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa – OKK „Dolina Iny”).
- Szpecenie przestrzeni historycznych reklamami wielkopowierzchniowymi; konieczność opracowania ujednoczonego systemu szyldów z nawiązaniem do historycznymi (wykorzystanie materiałów ikonograficznych).
- Brak monograficznego opracowania – katalogu – dotyczącego zabytków Miasta Stargardu, będącego uzupełnieniem Katalogu Zabytków Powiatu Stargardzkiego (wydanego przez Starostwo Powiatowe w 2010 r.).

- Brak korelacji (symbiozy) pomiędzy poszczególnymi przestrzeniami miejskimi jako elementami składowymi historycznego dziedzictwa materialnego Stargardu (jako cenny postrzegany jest jedynie obszar staromiejski).
- brak stanowiska miejskiego konserwatora zabytków / biura MKZ w Stargardzie
- brak stanowiska/zespołu w strukturach Urzędu Miasta ds. zarządzania Pomnikiem Historii (we współpracy ze stroną kościelną) i aplikacji na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO

7.4. PERSPEKTYWY

- Stargard będąc siedzibą władz miasta i powiatu - stanowi ważne w województwie centrum administracyjno-kulturalne. Charakteryzuje się czytelnym historycznym układem urbanistycznym (wpisanym do rejestru zabytków), stanowiącym jego niewątpliwy walor, eksponuje historyczne budowle i obwarowania – w obszarze uznanym za Pomnik Historii.
- Udział Miasta – poprzez instytucje własne - w realizacji przedsięwzięć w ramach projektów finansowanych ze środków zewnętrznych (np. remont bastei; współpraca z Neubrandenburgiem); budowanie relacji z partnerami zagranicznymi.
- Wymiana naukowa z uczelniami krajowymi i zagranicznymi, zwłaszcza budowanie pozycji w regionie poprzez m.in. współpracę z Archiwum w Greifswaldzie.
- Stała współpracy z instytucjami kultury jak np. Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie, Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Szczecinie, placówki muzealne w Szczecinie, itp.
- Rozpoczęcie (poprzez mpzp) rewitalizacji historycznego centrum (Starówki i Śródmieścia, w tym modernizacja zabudowy przy ul. Piłsudskiego, Wojska Polskiego i in.), zgodnie z założeniami Lokalnego Programu Rewitalizacji w sposób zapewniający właściwe eksponowanie historycznej zabudowy miejskiej; w porozumieniu ze służbami konserwatorskimi.
- Dobry stan techniczny i odpowiednie zagospodarowanie zabytkowych budynków w mieście (zwłaszcza obiekty użyteczności publicznej np. siedziba Urzędu Miejskiego, Muzeum, MDK).
- Rozwój już istniejących i budowa nowych tras turystycznych w oparciu o środowisko kulturowe i przyrodnicze. Wskazane nawiązanie do ujętych w aktualizacji „Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Zachodniopomorskiego - Obszaru Kulturowo-Krajobrazowego **„Dolina Iny”**.
- Kontynuacja prac nad stworzeniem produktu markowego **„Stargard – Klejnot Pomorza”**.
- Współdziałanie z organizacjami pozarządowymi (stowarzyszenia, fundacje) stanowi niewątpliwą szansę na promowanie walorów zabytkowych miasta. W tym urozmaiconego dziedzictwa niematerialnego, wielokulturowości. propozycje zawarte w Strategii Rozwoju Turystyki.
- Powstanie zintegrowanego systemu zarządzania i monitoringu zagospodarowania (m.in. na cele turystyczne) środowiska naturalnego i kulturowego.

- Poszerzenie oferty wydawniczej, stanowiącej materiał pomocniczy w nauce o regionalizmie w programach szkolnych (we współpracy z pedagogami) w tym opracowania monograficzne, katalogi zabytków miasta.
- Istnienie społeczeństwa świadomego historii Pomorza Zachodniego, ziemi stargardzkiej akceptującego i szanującego dziedzictwo kulturowe, aktywnie włączającego się w działania promujące ochronę dziedzictwa kulturowego o zasięgu ponadregionalnym np. obchodzone corocznie we wrześniu Europejskie/Zachodniopomorskie/Stargardzkie Dni Dziedzictwa.
- Zaangażowanie w ochronę i promocję dziedzictwa niematerialnego w oparciu o liczne w mieście i regionie stowarzyszenia; działania opierające się na budowaniu tożsamości z poszanowaniem wielokulturowości w dziejach Stargardu po 1945 roku.
- Znacząca rola instytucji kultury i oświaty, dla których organizatorem jest Rada Miejska: Muzeum **Archeologiczno-Historyczne**, Stargardzkie Centrum Kultury, Młodzieżowy Dom Kultury, Książnica Stargardzka, na kulturalnej mapie miasta.
- Utworzenie w strukturach UM stanowiska/biura Miejskiego Konserwatora Zabytków w Stargardzie.
- Utworzenie zespołu ds. zarządzania Pomnikiem Historii (we współpracy ze stroną kościelną) i aplikacji na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO

8. CELE I ZADANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA STARGARD

8.1. CELE PERSPEKTYWICZNE

Przeгляд zasobów dziedzictwa kulturowego oraz zdiagnozowanie stanu zachowania zabytków, przeprowadzone na wstępnym etapie prac nad Programem Opieki nad Zabytkami stanowią podstawę formułowania celów i zadań. Ich realizacja powinna doprowadzić do stworzenia wizerunku Stargardu atrakcyjnego dzięki walorom kulturowym na równi z walorami przyrodniczymi, z potencjałem obszarów do rewitalizacji i obiektów do zagospodarowania.

Niżej wskazano cele perspektywiczne, dalekosiężne, służące osiągnięciu finalnych efektów w trzech podstawowych dziedzinach:

- poprawie stanu dziedzictwa kulturowego (**cel 1**)
- funkcjonowaniu zabytków w procesach aktywizacji ekonomicznej i społecznej oraz budowie atrakcyjności i konkurencyjności (**cel 2**),
- społeczeństwa świadomego walorów historycznych krajobrazów i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego (**cel 3**).

Osiągnięcie tych celów wymaga wieloletnich, zintegrowanych działań skutkujących zmianami zarówno w sferze materialnej (dotyczącej stanu i zagospodarowania zabytków), jak i mentalnej (zmiany stosunku do zabytku, dobra uznawanego często za kłopotliwe i niezwykle kosztowne w utrzymaniu).

Określone niżej cele należy traktować jako równorzędne. Poprawa stanu dziedzictwa kulturowego nie będzie możliwa bez powstania świadomej potrzeby jego zachowania oraz działań związanych z użytkowaniem zabytków w sposób odpowiedni dla ich walorów. Suma działań powinna powodować aktywizację społeczną, ekonomiczną i podniesienie atrakcyjności regionu.

Cel perspektywiczny 1 – Utrzymanie i wyeksponowanie zachowanych zasobów i struktury krajobrazu kulturowego.

Osiągnięcie tego celu możliwe jest poprzez:

- uwzględnianie problemów ochrony zabytków i opieki nad zabytkami w dokumentach strategicznych gminy;
- zintegrowanie ochrony krajobrazu kulturowego z ochroną przyrody i równowagi ekologicznej;
- określenie obszarów wartościowych pod względem krajobrazowym (kulturowym i przyrodniczym) i określenie wytycznych do ich zabudowy i zagospodarowania oraz wskazanie najcenniejszych obszarów do zachowania poprzez wyłączenia z lokalizacji inwestycji o negatywnym wpływie na krajobraz (z uwzględnieniem wytycznych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa);
- poprawę stanu technicznego zachowania zabytków, poprzez budżet własny miasta oraz pozyskiwane środki zewnętrzne;

- rewitalizację obszarów niedoinwestowanych, wymagających szczególnej opieki (np. zabudowa średniowiecznego układu urbanistycznego, dziedzictwo archeologiczne, zieleń komponowana - parki);
- budowę zintegrowanego systemu informacji, monitoringu stanu i zarządzania zasobami dziedzictwa kulturowego;
- współpracę czynników społecznych (społeczni opiekunowie zabytków, organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje), samorządowych i rządowych w sprawach dotyczących ochrony krajobrazu kulturowego i naturalnego;

Cel perspektywiczny 2 Funkcjonowanie dziedzictwa kulturowego w procesach aktywizacji społecznej i ekonomicznej oraz budowie wizerunku gminy

Osiągnięcie tego celu wymaga:

- tworzenia warunków finansowych i organizacyjnych służących zaangażowaniu dziedzictwa kulturowego w aktywizację ekonomiczną i społeczną;
- stworzenia zintegrowanego systemu informacji o finansowaniu ochrony i opieki nad zabytkami, możliwościach pozyskania dotacji ze środków unijnych, państwowych, wojewódzkich, powiatowych, miejskich oraz prawidłowego przygotowania wniosków;
- racjonalnego wykorzystania środków z funduszy unijnych, rządowych, samorządowych, prywatnych na projekty mające za zadanie poprawę kondycji zabytków (konserwację) oraz rewitalizację, aktywizację społeczną i ekonomiczną w oparciu o obiekty i obszary zabytkowe;
- zagospodarowania zabytkowych (nie tylko wpisanych do rejestru zabytków) budowli na cele kulturalne, turystyczne i inne przy pomocy funduszy prywatnych, gminnych, państwowych i europejskich;
- budowy i promocji produktów turystycznych w oparciu o dziedzictwo kulturowe i zabytki;
- budowy profesjonalnego systemu informacji turystycznej, w tym ponadgminnej;
- propagowania dobrych przykładów zagospodarowania i użytkowania zabytkowego dziedzictwa kulturowego np. przyznawania nagród,

Cel perspektywiczny 3 - budowa świadomych więzi społecznych z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania

Osiągnięcie celu poprzez:

- organizację imprez kulturalnych, konferencji naukowych, popularno-naukowych pogłębiających wiedzę o dziedzictwie kulturowym, kierowanych do różnych środowisk;
- wykreowanie wiodącej imprezy kulturalnej związanej z dziedzictwem kulturowym integrującej różne środowiska (zapoczątkowane Dni Stargardu) Festyn Historyczny „W krainie Gryfa”;
- kształcenie profesjonalnych kadr;

- wspieranie inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych działających na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz opieki i ochrony nad zabytkami;
- włączenie problematyki dziedzictwa kulturowego do programów szkolnych, upowszechnianie edukacji nt. historii i dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie zabytków gminy w nauczaniu dziejów urbanistyki, architektury i budownictwa, archeologii (np. lekcje muzealne);
- rozbudowę sieci muzealnej, także o inicjatywy prywatne.

8.2. CELE PERSPEKTYWICZNE - CELE OPERACYJNE - ZADANIA

- **Programowe cele i zadania podlegają uchwaleniu przez Radę Miejską.**
- **Cele perspektywiczne i operacyjne sformułowane poniżej powinny pozostać jako zasady programowe. Zadania mogą być modyfikowane, zależnie od bieżących uwarunkowań.**
- **Z katalogu zadań przedstawionych, jako propozycja do realizacji w 4-leciu (2017-2021) Samorząd powinien wytypować te, które zamierza realizować.**
- **Należy pamiętać, że po dwóch latach od uchwalenia Programu Prezydent składa Radzie sprawozdanie z jego realizacji.**

**Propozycje zadań do realizacji w lata 2017-2021 na mocy uchwały
Rady Miejskiej**

W Y B Ó R

CEL PERSPEKTYWICZNY 1. UTRZYMANIE I WYEKSPONOWANIE ZACHOWANYCH ZASOBÓW I STRUKTURY KRAJOBRAZU KULTUROWEGO		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2017-2021 na mocy uchwały Rady Miejskiej
1. Budowa gminnego systemu ochrony i opieki nad zabytkami oraz kształtowania krajobrazu kulturowego	Prowadzenie i aktualizacja gminnej ewidencji zabytków (sporządzona 2010, aktualizowana w 2016)	1. Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków 2. Udostępnienie GEZ na stronie www. Urzędu Miasta
	sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego	1. Sporządzenie m.p.z.p. dla obszarów najcenniejszych kulturowo – wskazanych w Studium uwarunkowań (...) z 2011 r.
	Rozszerzenie chronionego wpisem do rejestru zabytków zasobu dziedzictwa kulturowego	1. W zależności od potrzeb wystąpienie do Zachodnio-pomorskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (o wpisanie z urzędu do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów wskazanych w Studium uwarunkowań (...) z 2011 r.
	Realizacja Gminnego Programu Rewitalizacji na lata 2016-2026 (na podstawie Lokalnego Planu Rewitalizacji Miasta Stargard	1. W związku z wejściem w życie Ustawy o rewitalizacji (z 15.10.2015 r.) możliwa jest kontynuacja założeń w Gminnym Programie Rewitalizacji. Kontynuacja prac - przewidziane na lata 2010-2020; w tym: obszar rewitalizacji historycznego układu urbanistycznego/ Starówka i Śródmieście, w ramach którego znajduje się „Pomnik Historii” (od 2010 r.)
	Powołanie Miejskiego Konserwatora Zabytków w Stargardzie	1. Powołanie Miejskiego Konserwatora Zabytków
	Podniesienie rangi dziedzictwa kulturowego Stargardu	1. Przygotowanie procedur, umożliwiających utworzenie stanowiska/zespołu ds. zarządzania pomnikiem historii i aplikowania na listę UNESCO

	Utrzymanie (doskonalenie) poziomu wiedzy o zasadach, formach, metodach opieki nad zabytkami i ochrony zabytków	1. Organizacja i udział w szkoleniach związanych z ochroną zabytków i opieka nad nimi (teoria i praktyka)
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	Monitoring stanu zachowania zabytków w zasobach komunalnych (w rejestrze i w ewidencji) z zastosowaniem komputerowej bazy danych	1. Monitoring stanu zabytków w zasobie (w rejestrze i ewidencji): 2. Budowa komputerowej bazy danych w oparciu o istniejący (i zaktualizowany w 2016 r.) GEZ
	Systematyczne remonty zabytkowych obiektów komunalnych (elewacje i konstrukcje)	1. Podjęcie starań nad ustaleniem w budżecie gminy środków finansowych na prace przy zabytkach komunalnych 2. Ustalenie priorytetów, ze szczególną rolą Pomnika Historii: doprowadzenie murów obronnych z czatowniami, basztami i bramami na całym obwodzie do dobrego stanu. wg programu prac oprac. przez UM
	Dofinansowywanie z budżetu Gminy Stargard prac remontowo - konserwatorskich przy zabytkach nie będących własnością gminy Miasto Stargard	1. Realizacja uchwały Rady Miasta Nr XVI/159/2007 Rady Miejskiej z dn. 18 grudnia 2007 r.
	Opracowanie systemu rekompensat i ulg dla posiadaczy zabytkowych obiektów podejmujących prace remontowo-konserwatorskie	1. Rozważenie możliwości podjęcia uchwały – w miarę możliwości budżetowych o wdrożeniu systemu ulg i rekompensat dla posiadaczy zabytkowych obiektów podejmujących prace remontowo-konserwatorskie
	Oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną Znak Konwencji Haskiej	1. Złożenie wniosku do Starosty Powiatu Stargardzkiego o oznakowanie zabytków na terenie gminy zgodnie z odpowiednimi przepisami
	Zabezpieczenie p.poż. i antywłamaniowe kościołów na terenie miasta	1. Dofinansowanie montażu instalacji p.poż. i antywłamaniowych kościołów
	Promocja dobrych realizacji prac przy zabytkach (kontynuacja)	1. Realizacja Uchwały Nr XXXI/350/09 RM z dnia 26 maja 2009 r. -Ustanowienie nagrody Prezydenta Miasta Stargard Szczeciński dla stargardzkich artystów, twórców i animatorów

		kultury. Kategoria: Działalność na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Przyznawany jest także tytuł Mecenasa Kultury
CEL PERSPEKTYWICZNY 2. FUNKCJONOWANIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO W PROCESACH AKTYWIZACJI SPOŁECZNEJ I EKONOMICZNEJ		
Cele operacyjne	Zadania	Propozycja zadań do realizacji w lata 2017 - 2021 na mocy uchwały Rady Miejskiej
1. Zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości	Realizacja zadań Wieloletniego Planu Finansowego Miasta Stargard Strategia Rozwoju Społeczno-gospodarczego dla miasta Stargard do roku 2020	1. Obszar rewitalizacji obejmujący teren Starego Miasta i Śródmieście W tym obiekty w ramach Pomnika Historii 2. Rozwój atrakcyjności turystycznej miasta poprzez zaktywizowanie współpracy z gminami sąsiednimi (Kobylanka, Stargard gm. wiejska)
	Rozbudowa kulturowych tras turystycznych	1. Przy współpracy z organizacjami turystycznym (PTTK), właścicielami zabytków, zabytkoznawcami, w sprawie budowy nowych szlaków tematycznych – kulturowych np.: - Szlak Gryfitów - Szlak spichlerzy pomorskich - Szlak Sydonii von Borck - Szlak hanzeatyckich kupców - Szlak Św. Jakuba - Szlak Dolina Iny” (wspólnie z jst leżącymi w OKK 6 Dolina Iny), zagospodarowanie brzegów Iny i Młynówki w granicach miasta na funkcje rekreacyjne wg opracowanego przez Miasto projektu etc
	Budowa produktu turystycznego.: „ Stargard -Klejnot Pomorza”;	1. Współpraca ze stowarzyszeniami na rzecz produktu turystycznego „Stargard – Klejnot Pomorza”, ustalenie form współpracy i zasad finansowania z budżetu miasta
	Wspieranie inicjatyw w dziedzinie budowy infrastruktury turystycznej, obsługi turystów w obiektach zabytkowych	1. Budowa i rozbudowa infrastruktury kajakowej, rowerowej i biegowej.
	Rozbudowa systemu informacji turystycznej (kontynuacja działań)	1. Uzupełnienie istniejącego systemu informacji wizualnej - tablice informacyjne dotyczące

	Planowane jest przeniesienie CIT do Bramy Pyrzyckiej	historii i walorów zabytków (nie tylko rejestrowych) 2. Przewodniki po zabytkach Stargardu (nie tylko rejestrowych), w tym w formie bezpłatnej
	Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki Miasta Stargard (kontynuacja działań)	1. Współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie aktywizacji turystycznej i gospodarczej w oparciu o zabytki Miasta Stargard
	Wspieranie rozwoju działalności gospodarczej w zabytkowych obiektach – doradztwo, promocja	1. Udostępnianie strony www.Urzędu do promocji inicjatywy organizacji, stowarzyszeń, osób prywatnych do promocji inicjatyw organizacji, stowarzyszeń, osób prywatnych
3. Stworzenie warunków finansowych i organizacyjnych do opieki nad dziedzictwem kulturowym	Podniesienie poziomu wiedzy społecznej o możliwościach pozyskania i efektywnego wykorzystaniu dotacji z różnych programów (kontynuacja działań)	1. Przygotowanie informatora dla właścicieli zabytków o możliwościach dofinansowania przy współpracy ze specjalistami zewnętrznymi (WKZ, BDZ)
	Dofinansowywanie prac przy zabytkach z budżetu Miasta Stargard	1. Ustalenie środków finansowych w budżecie na dotacje na prace przy zabytkach w związku z realizacją uchwały Nr XVI/159/2007 Rady Miejskiej z dn. 18.12.2007 r.
CEL PERSPEKTYWICZNY 3. POWSTANIE ŚWIADOMYCH WIĘZI LOKALNYCH SPOŁECZNOŚCI Z DZIEDZICTWEM KULTUROWYM I POTRZEBY JEGO ZACHOWANIA		
1. Budowa świadomych więzi lokalnych społeczności z dziedzictwem kulturowym i potrzeby jego zachowania	Systematyczna edukacja dzieci i młodzieży nt. walorów dziedzictwa Stargardu (Pomnik Historii aplikowanie na Listę Dziedzictwa Światowego UNESCO) kontynuacja działań	1. Organizacja konkursów na autorskie programy edukacyjne /podręczniki n.t. historii, dziedzictwa kulturowego miasta i regionu, odpowiadających kolejnym poziomom nauczania - kontynuacja działań 2. Opracowanie gier edukacyjnych i terenowych, których uczestnicy mają do wykonania konkretne zadania, co ułatwi zapoznanie się z historią i zasobami dziedzictwa dzięki zabawie, czyli w sposób najbardziej dla dzieci przystępny, podkreśli wyjątkowość zabytków Stargardu(kontynuacja działań przez miejskie instytucje kultury - zagwarantowanie przez samorząd środków finansowych w dotacji podmiotowej)

	<p>Popularyzatorskie działania wizualne: organizowanie (w siedzibie Muzeum, Książnicy, SCK, MDK, wystaw, pokazów n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków - kontynuacja działań</p>	<p>1. Opracowanie i realizacja programów wystaw n.t. historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków (Muzeum, SCK, MDK, Książnica)- zagwarantowanie budżetu j.w.</p>
	<p>Promocja znaczenia Ziemi Stargardzkiej dla nauki o Pomorzu (historii, architektury, sztuki i innych dziedzin) i istniejącego już dorobku naukowego – kontynuacja działań</p>	<p>1. Przygotowanie cyklu spotkań z przedstawicielami świata nauki i kultury we współpracy ze środowiskami naukowymi i twórczymi Miasta 2. Kontynuacja Rocznika „Stargardia”, konferencje naukowe (Muzeum)</p>
	<p>Bieżące uzupełnianie księgozbioru Książnicy Stargardzkiej i Muzeum o publikacje nt. historii i zabytków Pomorza Zachodniego</p>	<p>1. Zwiększenie środków z budżetu Miasta Stargard z przeznaczeniem na uzupełnianie księgozbioru biblioteki - wykorzystanie możliwości pozyskiwania wydawnictw przygotowanych <i>non profit</i></p>
<p>2. Promocja dziedzictwa kulturowego gminy</p>	<p>Zwiększenie wysokości środków z budżetu gminy przeznaczonych na promocję dziedzictwa kulturowego (Pomnik Historii, lista UNESCO)</p>	<p>1. Przez np. rozbudowę stron www., udział w Europejskich/ Zachodniopomorskich Dniach Dziedzictwa, organizowanie kulturalnych imprez promujących dziedzictwo w skali lokalnej i ponadlokalnej – kontynuacja działań</p>
	<p>Promocja dziedzictwa kulturowego poprzez wydawnictwa (kontynuacja)</p>	<p>1. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom: - Pomnik Historii - Katalog zabytków miasta Stargard - albumy, opracowania popularno-naukowe, monografie miejscowości/dzielnicy 2. Wydawanie serii regionalnych, pocztówek (zabudowa miejska, obiekty użyteczności publicznej)</p>
	<p>Ochrona i promocja niematerialnego dziedzictwa kulturowego – promowanie postaci historycznych</p>	<p>1. Podjęcie lub kontynuacja imprez tematycznych organizowanych przez instytucje kultury (Muzeum, Książnica, SCK) 2. Upamiętnienie postaci w formie np. konferencji międzynarodowej związanych z miastem i regionem (np. Henryka Brunsberga, dziejom Miasta po 1945 r – promowanie</p>

		wielokulturowość)
	Współpraca ze środowiskami naukowymi – inicjowanie i wspieranie budowy i realizacji programów badawczych nad dziedzictwem kulturowym (archeologicznych, architektonicznych, historycznych, sztuk pięknych)	3. Przygotowanie sesji naukowej promującej Pomnik Historii, rolę Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO dla Stargardu i regionu
	Rozbudowa sieci muzealnej – w tym popieranie inicjatyw prywatnych	1. Pomoc muzeum w tworzeniu niewielkich ekspozycji (np. w galeriach, historycznych wnętrzach) - wystawy fotograficzne w miejscach i przestrzeniach publicznych Jak np. UM (korytarze), parki (już istnieje)
	Organizacja wydarzeń o znaczeniu krajowym Organizacja dorocznych obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze miasta (kontynuacja)	1. Udział w obchodach Europejskich Dni Dziedzictwa na obszarze miasta (wrzesień - każdego roku) - nawiązanie współpracy z organizatorami EDD na terenie województwa: BDZ Szczecin, NID O/T Szczecin, Starostwo Powiatowe (kontynuacja współpracy)

Samorząd Miasta Stargard po przeanalizowaniu celów i zadań oraz ustaleniu katalogu zadań do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy – Miasta Stargard i na lata 2017-2021 i podjęciu uchwały o przyjęciu Programu, zobowiązuje się jednocześnie do przeznaczenia środków – w miarę możliwości budżetowej - na działania inwestycyjne, organizacyjne, promocyjne wskazywane w Programie.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja programu odbywać się będzie poprzez wskazane zadania na rzecz osiągnięcia priorytetów w nim przyjętych. Dostępne instrumentarium służące realizacji programu wynika z obowiązujących przepisów prawnych oraz opartych na nich działań umocowanych w realiach instrumentów prawno-ekonomicznych i finansów publicznych.

Instrumenty prawne - wynikające z przepisów dotyczących ochrony zabytków, w tym:

- wnioskowanie do wojewódzkiego konserwatora zabytków o wpis do rejestru zabytków obiektów/obszarów z gminnej ewidencji zabytków;
- sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ustanawiających ochronę i rewaloryzację historycznych obszarów;
- uwzględnianie gminnej ewidencji zabytków i programu opieki nad zabytkami Gminy – Miasta Stargard w zmianach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe, zbiórki społeczne, programy uwzględniające finansowanie z funduszy europejskich, państwowych, samorządu województwa, powiatu, gminy, miasta.

Instrumenty koordynacji - uwzględnianie dziedzictwa kulturowego w strategii rozwoju społeczno-gospodarczego miasta, w planie rozwoju lokalnego, programach rozwoju infrastruktury, programie ochrony środowiska przyrodniczego. Współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Instrumenty kontrolne - monitoring (we współpracy z wojewódzkim konserwatorem zabytków i powiatowym inspektorem nadzoru budowlanego) stanu zachowania zabytków wpisanych do rejestru i ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Instrumenty społeczne - edukacja w zakresie dziedzictwa kulturowego, profesjonalna informacja, współdziałanie z organizacjami społecznymi. Budowa produktu turystycznego w oparciu o zabytki. Finansowanie działań (np. remontowych, promocyjnych) przy zabytkach.

10. KRYTERIA OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków wójt/burmistrz/prezydent zobowiązany jest do sporządzania co dwa lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawienia go Radzie Miejskiej. Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena stopnia realizacji gminnego programu uwzględniająca:

- wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami,
- efektywność ich wykonania.

Za kryteria oceny realizacji programu opieki mogą służyć np.:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami;
- wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów;
- wartość finansowa zrealizowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom;
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy;
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, tras rowerowych etc.;
- liczba opracowanych/wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników etc.);
- liczba utworzonych, zmodernizowanych elementów infrastruktury służących funkcjonowaniu i rozwojowi turystyki kulturowej;
- ilość szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

11. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ochrona zabytków i opieka nad nimi jest ustawowym obowiązkiem państwa, samorządów i właścicieli zabytków. Tak więc do finansowania działań na rzecz utrzymania dziedzictwa kulturowego są zobowiązani wszyscy wymienieni.

Poniżej przedstawiono przykładowe źródła pozyskania środków zewnętrznych i możliwości finansowania ochrony i opieki nad zabytkami na terenie gminy z uwzględnieniem środków publicznych.

Finanse publiczne - budżet państwa i budżety samorządów terytorialnych

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane, oraz popularyzację zabytków przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych, mogą być udzielane przez:

- ❖ Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz innych ministrów
- ❖ Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)
- ❖ Sejmik Województwa Zachodniopomorskiego (UMWZ)
- ❖ Radę Powiatu
- ❖ Radę Gminy

Budżet Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy Ministra są podstawą ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane m.in. przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze i osoby fizyczne.

Rokrocznie MKiDN ogłasza programy, z których do zadań związanych z ochroną i opieką nad zabytkami na terenie Gminy Miasto Sławno można zaliczyć działania w ramach:

- Rozwój infrastruktury kultury
- Edukacja kulturalna i diagnoza kultury
- Dziedzictwo kulturowe - priorytety:
 - Priorytet "Ochrona zabytków"
 - Priorytet " Wspieranie działań muzealnych"
 - Priorytet „Kultura ludowa”
 - „Ochrona zabytków archeologicznych”
- Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Dotacje na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są na podstawie ustaw (o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...).

Zapisy aktów prawnych określają precyzyjnie katalog prac, które mogą być dofinansowane poprzez udzielenie dotacji celowej - są to prace zmierzające do zabezpieczenia, zachowania i utrwalania historycznej substancji zabytku. Ze środków budżetowych nie jest możliwe dofinansowanie prac nie dotyczących substancji zabytkowej i zabezpieczenia funkcjonowania obiektu

Dofinansowanie można uzyskać jedynie na zabytki wpisane do rejestru.

Zasadą ustawową udzielanych dotacji budżetowych jest współfinansowanie prac - dotacja z jednego źródła może być udzielana do wysokości 50% nakładów koniecznych na wykonanie prac.

Fundusz Kościelny

Na prace konserwatorskie i budowlane przy budowach sakralnych dodatkowym wsparciem finansowym mogą być środki pochodzące z budżetu państwa zgromadzone w Funduszu Kościelnym, usytuowanym w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji. Katalog prac objętych dofinansowaniem ograniczony jest do podstawowych prac budowlanych zabezpieczających, nie uwzględnia otoczenia, wystroju wnętrz, zabytków ruchomych będących wyposażeniem świątyni, jednak nie zawiera ograniczenia przedmiotowego: dotyczy wszystkich obiektów sakralnych, także tych, znajdujących się w ewidencji konserwatorskiej. www.mswia.gov.pl

Budżet Województwa Zachodniopomorskiego

Samorząd Województwa Zachodniopomorskiego od 2007 roku wspiera właścicieli obiektów wpisanych do rejestru zabytków ustalając zasady realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami pn. „Dotacje celowe na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze województwa zachodniopomorskiego”.

Na podstawie uchwały NR III/39/15 z dnia 27 stycznia 2015 roku wprowadzono zmiany w dotychczasowym regulaminie. W latach 2015, 2016 roku Urząd Marszałkowski przeznaczył na remonty zabytków po 1 mln złotych.

Uchwała określiła, iż z budżetu Województwa Zachodniopomorskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace przy zabytku posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe oraz znajdującym się w złym stanie technicznym, znaczenie posiada także kontynuacja prac. Dotacje udzielane są m.in.: na prace remontowo- konserwatorsko-budowlane, zakup materiałów, dokumentacje. Zasady udzielania dotacji, zawarte w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, terminy składania wniosków oraz warunki ubiegania się o środki, określone są w ogłoszeniach o konkursach i przyjętym regulaminie (ogłaszane na stronie internetowej Urzędu Marszałkowskiego: www.bip.wzp.pl).

Regionalny Program Operacyjny Województwa Zachodniopomorskiego

Szczegółowy opis priorytetowych na lata 2014 - 2020 www.bip.wzp.pl dostarcza informacji dotyczących planowanych źródeł finansowania na zabytki i dziedzictwo kulturowe.

IV Priorytet: Naturalne otoczenie człowieka

Działanie: Dziedzictwo kulturowe

Realizacja prac konserwatorskich i restauratorskich, które przez zachowanie historycznej substancji zabytkowej przyczynia się do dostosowania obiektów do celów użytkowych oraz do ich udostępnienia mieszkańcom regionu i turystom. Działanie nakierowane jest na ochronę rodzimego dziedzictwa Pomorza Zachodniego, mającego wysoką wartość historyczną i kulturową, służyć ma

zwiększeniu potencjału turystycznego regionu, zwiększeniu miejsc pracy. Wspierane projekty z zakresu prac konserwatorskich i restauratorskich muszą stanowić element szerszej grupy – zespołu, w których poszczególne elementy łączy idea ochrony i popularyzacji rodzimego dziedzictwa kulturowego Pomorza Zachodniego.

Uprawnienie beneficjenci:

- jednostki samorządu terytorialnego, ich związki i stowarzyszenia oraz podmioty podległe jst;
- instytucje kultury
- organizacje pozarządowe
- kościoły i inne związki wyznaniowe
- przedsiębiorcy
- jednostki sektora finansów publicznych

Punkty informacyjne Funduszy Europejskich

Główny Punkt Informacyjny Funduszy Europejskich w Szczecinie

UMWZ ul. Kuśnierska 12 B, 70-536 Szczecin; gpi@wzp.pl

Budżet Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (w części budżetu państwa w dyspozycji wojewody)

Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, realizowane są – podobnie jak dotacje Ministra Kultury - na podstawie ustaw (*o ochronie zabytków.., o finansach publicznych..*) i aktów wykonawczych do nich (rozporządzeń – np. *dotacje na prace konserwatorskie i roboty budowlane...*).

Katalog prac, na jakie można otrzymać dotację, obejmuje nakłady konieczne m.in. na sporządzanie ekspertyz, badań, programu konserwatorskiego, projektów budowlanych, zabezpieczanie obiektu, odnowienie i odtworzenie okładzin, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych, wykonanie izolacji przeciwwilgociowej, zakup materiałów budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej.

Zadania publiczne

Popularyzacja i edukacja w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami i upowszechnienie wiedzy o zabytkach województwa zachodniopomorskiego realizowane jest przez WKZ, zgodnie z ustawą *o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* oraz na podst. *ustawy o ochronie zabytków*. Corocznie ogłaszany jest otwarty konkurs ofert na realizację zadań publicznych przez organizacje pozarządowe i inne podmioty wymienione w ustawie. Zadania publiczne mogą być realizowane w różnych formach, w szczególności poprzez:

- organizowanie festiwali, przeglądów, konkursów, konferencji, seminariów, szkoleń, spotkań, plenerów, warsztatów, kursów, wystaw i innych imprez;
- wydanie niskonakładowych, niekomercyjnych publikacji, periodyków, książek - także z wykorzystaniem innych technik zapisu niż druk, katalogów, druków ulotnych;
- prowadzenie badań naukowych, prac studialnych, opracowanie ekspertyz technicznych;
- innych działań związanych z popularyzacją dziedzictwa kulturowego, jak np. oznakowanie szlaków turystycznych.

Dotacje z budżetu ZWKZ realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. ZWKZ corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do końca lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej (do 3 lat przed złożeniem wniosku) nakładów www.wkz.szczecin.pl

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

W szczególnych projektach, możliwie jest pozyskanie środków z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, na prace związane z ochroną krajobrazu, utrzymaniem i rewaloryzacją zabytkowych założeń zieleni (np. parków, cmentarzy), a także zabytkowych obiektów budowlanych powiązanych z zielenią. Dotyczy to inwestycji powiązanych np. z edukacją ekologiczną (ścieżki edukacyjno-przyrodnicze) czy ośrodkami dydaktyczno-naukowymi. Wśród kryteriów przyznawania środków nie ma ograniczenia dotyczącego wpisu obiektu czy zespołu do rejestru zabytków.

Budżety samorządów lokalnych – Miasto Stargard

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawie o samorządzie gminnym, organy stanowiące samorządów lokalnych mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na swoim terenie. Zasady udzielania w/w dotacji, są określane w podjętych przez rady uchwałach, tworzących prawo lokalne.

Miasto Stargard wspiera finansowo remonty i prace (określone Ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami) obiektów zabytkowych (wpisanych do rejestru zabytków) na swoim terenie.

Załącznik nr 1**Obiekty wpisane do rejestru zabytków woj. zachodniopomorskiego:**

LP	ULICA	OBIEKT	NUMER REJ.	DATA	UWAGI
1		teren Starego Miasta	40	1955-04-22	
2		obwałowania obronne, mury miejskie, Brama Młyńska, Brama Wałowa, Brama Pырzycka, Baszta Białogłówwka, Baszta Jeńców, Baszta Lodowa, Baszta Morze Czerwone, basteje	A-1594	1957-04-06	Pomnik Historii
3	Basztowa 2	arsenał ob. archiwum	A-1478	1958-09-12	
4	Brzozowa 1a-1b	stacja kolejowa wąsk. Linia wąsk. Stargard-Ińsko	111	2002-12-21	
5	Chrobrego Bolesława 8, 8a, 8b, 8c	relikty średniowiecznych, nowożytnych piwnic kamienic (pod CH Starówwka)	A-1406	2015-05-15	
6	Czarnieckiego	wodociągowa wieża ciśnień (komunalna) /z otoczeniem/	A-198	2005-01-18	
7	Czarnieckiego 34	willa ob. Sanepid /z otoczeniem/	A-10	2002-08-26	
8	Św. Ducha pl.	kościół Ducha Św. /z otoczeniem/	A-347	2008-04-22	
9	Gdańska 5	młyn, ob. hotel-restauracja,	A-180	2004-10-12	
10	Gdańska/Morska	teren ekspozycji krzyża pokutnego	A-1490	1993-06-21	Krzyż pokutny – nr rej. B-190
11	Giżynek 6	pałac, ob. bud. mieszkalny	A-1482	1984-09-25	
12	Główna 1	willa (dyrektora cukrowni) z ogrodem	A-1418	2015-08-06	
13	Główna	Młyn „Kluczewo” / z elewatorem/	A-1425	2015-09-30	
14	Jana Chrzciciela św.	kościół św. Jana Chrzciciela	A-1466	1953-11-07	
15	Jana Chrzciciela św. 2	cerkiew Św. Ap. Piotra i Pawła	A-1465	1987-07-07	
16	Kazimierza Wielkiego 13	kamienica gotycka ob. PSM	A-1474	1959-11-18	
17	Kazimierza Wielkiego 17	szkoła, ob. Stargardinum	A-1472	1996-09-12	
18	Krzywoustego Bolesława	kolegiata NMP Królowej Świata	A-1467	1958-02-22	Pomnik Historii
19	Krzywoustego Bolesława 12	organistówwka gotycka	A-1525	1966-01-17	Pomnik Historii
20	Krzywoustego Bolesława 12	organistówwka renesansowa	A-1526	1966-01-17	Pomnik Historii
21	Kuśnierzy 5	kamienica ob. hotel PTTK	A-5	1999-05-19	
22	Limanowskiego 26	kamienica	A-592	2010-05-05	
23	Lotników	kościół Św. Krzyża	A-1458	1958-07-05	
24	Mieszka I 1	kamienica renesansowa, ob. Książnica Stargardzka	A-1477	1990-11-10	
25	Nadbrzeżna	kościół polskokatolicki	A-1468	1996-12-12	

26	Ochronna 9	dom bractwa strzeleckiego ob. „Pałac Panorama” /z otoczeniem/	A-1492	1990-11-06	
27	Portowa 3	pałac /wraz z wyposażeniem wnętrz/ ob. MDK	A-8	1999-06-19	
28	Rynek Staromiejski 1	ratusz	A-1475	1965-12-22	
29	Rynek Staromiejski 2	odwach ob. MAH.	A-1469	1990-10-10	
30	Rynek Staromiejski 3	kamienica ob. MAH	A-1469	1990-10-08	
31	Rynek Staromiejski 4	kamienica ob. MAH	A-1470	1990-11-08	
32	Skarbowa 1	budynek Starostwa Powiatowego	A-39	2000-05-22	
33	Spichrzowa 1	spichlerz	A-1476	1959-11-18	
34	Śląska 1	d. drukarnia	A-1473	1977-03-30	

Załącznik nr 2**Gminna Ewidencja Zabytków – całość (zabytki nieruchome i obszary)**

l.p.	nr karty GEZ	adres – nr posesji	obiekt	funkcja	uwagi⁴⁴
3 Maja Park					
1	A.465	2	budynek szkolny	Zespół Szkół nr 1 im. Mieszka I	WEZ
2	DC.927		park 3 Maja		WEZ
ul. 11 Listopada					
3	A.031	3	Żandarmeria Wojskowa	WKU	
4	A.032	8-9	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
5	A.033	10-11	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
6	A.034	12-13	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
7	A.035	14-14a-15	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
8	A.036	16-17	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
9	A.037	18-19	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
10	A.038	20-21	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
11	A.039	22	Klub Garnizonowy		
12	A.040	37	szpital	budynek biurowy	
13	B.904	1	Czerwone Koszary - zespół	11 Listopada - Zwycięzców	WEZ
14	aneks 2016	1	Czerwone Koszary	budynek koszarowy (2)	WEZ
15	aneks 2016	1	Czerwone Koszary	budynek koszarowy (6)	WEZ
16	aneks 2016	1	Czerwone Koszary	budynek koszarowy (10)	WEZ
17	aneks 2016	1	Czerwone Koszary	ujeżdźalnia - sztab (4)	WEZ
18	aneks 2016	1	Czerwone Koszary	zbrojownia - magazyn (9)	WEZ
ul. Generała Władysława Andersa					
19	A.041	14	willa		
20	A.042	20	willa		
21	A.043	22	dom mieszkalny		
22	A.044	23-25-27	dom mieszkalny		
23	A.045	24	willa		
24	A.046	26	willa		
25	A.047	38	dom mieszkalny		
26	A.048	56	willa		
27	A.049	60	willa		
28	A.050	61	dom mieszkalny		
29	A.051	62	willa		
30	Am.814		bunkier (k. budynku nr 3)		
31	Am.815		trafostacja (k. budynku nr 14)		
ul. Basztowa					
32	A.006	2	Arsenał	Archiwum Państwowe – Oddział	REJ
33	A.003		mury obronne		REJ, PH

⁴⁴ UWAGI: WEZ = Wojewódzka Ewidencja Zabytków, REJ = Rejestr Zabytków, PH – Pomnik Historii

34	Am.806		most nad Kanalem Młyńskim	w ciągu ul. Basztowej	
ul. Generała Józefa Bema					
35	A.052	1-1a	kamienica		
36	A.053	15	dom mieszkalny (kolejowy)		
ul. Bogusława IV					
37	A.054	22	kamienica		
38	A.055	25	kamienica		
39	A.055.1		nastawnia kolejowa przy wiadukcie		
ul. Władysława Broniewskiego					
40	A.056	16	dom mieszkalny		
41	A.057	18	willa		
42	A.058	23	Cukrownia Kluczewo – zespół		WEZ
43	aneks 2016	23	Cukrownia Kluczewo	budynek administracji (11)	WEZ
44	aneks 2016	23	Cukrownia Kluczewo	budynek socjalny (7)	WEZ
45	aneks 2016	23	Cukrownia Kluczewo	magazyn - kotłownia (21)	WEZ
46	aneks 2016	23	Cukrownia Kluczewo	magazyn cukru (18)	WEZ
47	aneks 2016	23	Cukrownia Kluczewo	surownia (13)	WEZ
48	A.058.1		nastawnia na terenie kolejowym		
ul. Brzozowa					
49	AB.027	1a-1b	dworzec kolei wąskotorowej		REJ
50	A.059.1	4	willa		
51	A.059.2	5	willa		
52	A.059.5	22	willa		
53	A.059	26	willa	Środowiskowy Dom Pomocy	
54	Am.816		trafostacja (k. ul. Sportowej)		
ul. Bułgarska					
55	A.060	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
56	A.061	2	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
57	A.062	3	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
58	A.063	4-5-6	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
59	A.064	7	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
60	A.065	8	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
ul. Bydgoska					
61	A.066	3	kamienica		WEZ
62	A.067	5	kamienica		WEZ
63	A.068	6	kamienica		WEZ
64	A.069	10	kamienica		
65	A.070	11	dom mieszkalny		
66	A.071	14	kamienica		
67	A.072	16	kamienica		
68	A.073	17	kamienica		
69	A.074	18	kamienica		
70	A.075	20	kamienica		
71	A.076	21	kamienica		

72	A.077	22-22a	kamienica		
73	A.077.1	23	chałupa		
74	A.078	24	kamienica		
75	A.079	26	kamienica		
76	A.080	28-28a-30	kamienica		
77	A.081	29	kamienica		
78	A.082	31	kamienica		
79	A.083	32	kamienica		
80	A.084	32a-34	kamienica		
81	A.085	34a	kamienica		
82	A.086	36	kamienica		
83	A.087	41	dom mieszkalny		
84	A.088	42	kamienica		
85	A.089	44-44a	kamienica		
86	A.090	46	kamienica		
87	A.091	48	kamienica		
88	A.092	49	kamienica		
89	A.093	50	kamienica		
90	A.094	91	dom mieszkalny		
91	A.095	93	dom mieszkalny		
92	A.096	95	dom mieszkalny		
93	A.097	107	willa		
ul. Fryderyka Chopina					
94	A.098	11	willa		
ul. Bolesława Chrobrego					
95		8	relikty piwnic kamienic	Centrum Handlowe Starówka	REJ
96	A.101	12	kamienica		WEZ
97	A.102	14	kamienica		WEZ
98	A.103	16	kamienica		WEZ
99	A.104	21-21a	budynek biurowo-mieszkalny		WEZ
100	A.003d	24	Brama Wałowa		REJ, PH
101	Am.808		most nad Kanalem Młyńskim	w ciągu ul. Chrobrego	
102	Am.804		most nad rzeka Iną	w ciągu ul. Chrobrego	
ul. Hetmana Stefana Czarnieckiego					
103	A.029		wieża wodociągowa (miejska)		REJ
104	A.105	10	spichlerz	Hotel - Restauracja „Spichlerz”	WEZ
105	A.106	11	kamienica		
106	A.107	12	kamienica		
107	A.108	14	kamienica		
108	A.109	15	kamienica		WEZ
109	A.110	16	kamienica	ob. bank PKO SA	
110	A.111	17	urząd powiatowy	ob. budynek Urzędu Miejskiego	WEZ
111	A.112	19	kamienica		
112	A.113	26	kamienica		
113	A.114	28	willa		
114	A.115	29	willa		

115	A.116	32	willa	ob. Prokuratura Rejonowa	
116	A.117	33	bank	ob. Bank BGŻ Paribas	
117	A.026	34	willa	ob. Sanepid	REJ
ul. Czeska					
118	A.118	2-2a	dom mieszkalny		
ul. Generała Henryka Dąbrowskiego					
119	A.119	4-5	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
120	A.120	6-7	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
121	A.121	8-9	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
122	A.122	31-32	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
123	A.124	35-36	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
124	A.125	39	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
125	A.126	40-41	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
126	A.127	47-48	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
Pl. Świętego Ducha					
127	A.030	2	kościół pw. Świętego Ducha		REJ
ul. Dworcowa					
128	A.128	2	dworzec dworca kolejowego	dworzec PKP	WEZ
129	A.129	2a	budynek d. poczty kolejowej		
130	A.130	3	budynek d. magazynu kolejowego		
131	A.131	4	posterunek kolejowy	ob. SOK	
132	A.131.b		magazyny kolejowe		
133	A.131.a		rozzrządowia kolejowa		
134	A.132	9-9a	kamienica z bud. gospodarczym		
135	A.133	11	kamienica		
136	A.134	12	kamienica		
137	A.135	13	kamienica		
138	A.136	14	kamienica		
139	A.137	15	kamienica		
140	A.138	18-19	kamienica		
141	A.139	20-20a	kamienica		
142	A.140	21	kamienica		
143	A.141	22	kamienica		
144	A.142	27	kamienica		
145	A.143	28	kamienica		
146	A.144	29	kamienica		
147	A.145	30	kamienica		
148	A.146	31-31a	kamienica		
149	A.147	32-33	kamienica		
ul. Gdańska					
150	A.028	5	młyn	ob. hotel „mały Młyn”	REJ
151	B.020		teren ekspozycji krzyża pokutnego		REJ
ul. Gdyńska					
152	A.148	2	willa z założeniem ogrodowym	ob. przedszkole	WEZ
153	A.149	3	dom	ob. budynek ZSB	
154	A.150	4	willa		
155	A.151	6	dom mieszkalny		

156	A.152	12	willa		WEZ
ul. Giżynek					
157	A.014	6	pałac		REJ
158	aneks 2016		zespół folwarczny	(przekształcony)	WEZ
ul. Główna					
159	A.154	1	willa dyrektora cukrowni		REJ
160	A.155	3	dom mieszkalny		
161	A.156	4	dom mieszkalny		
162	A.157	5	dom mieszkalny		
163	A.158	7	dom mieszkalny		
164	A.159	9	dom mieszkalny		
165	A.160	10	willa dyrektora młyna		
166	A.161	11	dom mieszkalny, bud. produkc.	(zespół cukrowni)	
167	A.162	12	budynek administracyjny	(zespół młyna)	
168	A.163	13	budynek mieszkalny	(zespół młyna)	
169	A.164	15	budynek mieszkalny	(zespół młyna)	
170	A.165	16	młyn z elewatozem		REJ
171	A.166	17	budynek mieszkalny	(zespół młyna)	
172	A.167	19	budynek mieszkalny	(zespół młyna)	
173	Am.818		altana parkowa	(zespół młyna)	
174	Am.819		schron	(zespół młyna)	
ul. Graniczna					
175	A.168	1	dom mieszkalny		
ul. Grunwaldzka					
176	A.169	15	willa		
Al. Gryfa					
177	A.170	2-4-6	dom mieszkalny		
178	A.171	8-10-12	dom mieszkalny		
179	A.172	9-11-13	dom mieszkalny		
180	A.173	14-16-18- 20-22-24	dom mieszkalny		
181	A.174	17	dom mieszkalny		
ul. Jagiellońska					
182	A.179	22	dom mieszkalny		
183	A.180	29	kamienica		
184	A.181	51	dom mieszkalny		
185	Am.820		bunkier przy ul. Królowej Jadwigi		
ul. Świętego Jana Chrzyciela					
186	A.001		kościół pw. Św. Jana Chrzyciela		REJ
187	A.182		tunel neogotycki	przed Bramy Świętojańskiej	
188	A.183	1	plebania przy kościele pw. Św. Jana		WEZ
189	A.013	2	kościół ewangelicki	cerkiew prawosławna pw. ŚŚ Piotra i Pawła	REJ
ul. Jugosłowiańska					
190	A.184	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
191	A.185	2	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
192	A.186	4	budynek mieszkalny z bud. gosp.		

193	A.187	6	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
194	A.188	8	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
195	A.189	9	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
196	A.190	10-12	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
197	A.191	11	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
198	A.192	13	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
199	A.193	14	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
200	A.194	15	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
201	A.195	16	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
202	A.196	17	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
203	A.197	18-20	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
204	A.198	19a-19b	budynek mieszkalny		
205	A.199	21	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
206	A.200	22	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
207	A.201	23-25-27-29-31	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
208	A.202	24	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
209	A.203	26-28-30-32-34	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
210	A.204	33	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
211	A.205	36	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
ul. Kasztelańska					
212	A.003		mury obronne		REJ, PH
213	A.003.g		Baszta Białogłówka		REJ, PH
ul. Kazimierza Wielkiego					
214	A.007	13	kamienica gotycka	ob. Państwowa Szkoła Muzyczna	REJ
215	A.021	17	szkoła	ob. Stargardinum	REJ
ul. Jana Kilińskiego					
216		17	kamienica		
ul. Klasztorna					
217	A.003		mury obronne		REJ, PH
Kluczewo					
218	D.955		K.16, K.7, K.18 – zespoły ukryć na samoloty wojskowe		WEZ
219	C.923.3		cmentarz poewangelicki w Burzykowie		WEZ
220	aneks 2016		cmentarz poewangelicki w Słotnicy	(przekształcony)	WEZ
221	D.933		park podworski w Burzykowie		
222	aneks 2016		zespół folwarczny w Słotnicy	(nie istnieje)	WEZ
223	aneks 2016		magazyn folwarczny w Słotnicy	(nie istnieje)	WEZ
ul. Jana Kochanowskiego					
224	A.214	3-4	dom mieszkalny		
225	A.215	5-6	dom mieszkalny		
226	A.216	7	dom mieszkalny		
227	A.217	8	willa		
228	A.219	24	willa		
229	A.220	25	willa		
230	A.221	29	willa		

231	A.222	30	willa		
232	A.223	32	willa		
233	A.224	33	willa		
ul. Jana Koliątaja					
234	A.225	3-5-7	dom mieszkalny		
235	A.226	4-6-8	dom mieszkalny		
236	A.227	9-11-13	dom mieszkalny		
237	A.228	10-12-14	dom mieszkalny		
238	A.229	15-17	dom mieszkalny		
239	A.230	16-18	dom mieszkalny		
240	A.231	19-20	dom mieszkalny		
ul. Szymona Konarskiego					
241	A.232	1	dom mieszkalny		
242	A.233	2	dom mieszkalny		
243	A.234	3	dom mieszkalny		
244	A.235	4	dom mieszkalny		
245	A.236	5	dom mieszkalny		
246	A.237	6	dom mieszkalny		
247	A.238	7	dom mieszkalny		
248	A.239	8	dom mieszkalny		
249	A.240	9	dom mieszkalny		
250	A.241	10	dom mieszkalny		
251	A.242	11	dom mieszkalny		
252	A.243	12	dom mieszkalny		
253	A.244	13	dom mieszkalny		
255	A.245	14	dom mieszkalny		
255	A.246	15	dom mieszkalny		
256	A.247	16	dom mieszkalny		
257	A.248	17	dom mieszkalny		
258	A.249	18	dom mieszkalny		
259	A.250	19	dom mieszkalny		
260	A.251	20	dom mieszkalny		
261	A.252	21	dom mieszkalny		
262	A.253	22	dom mieszkalny		
263	A.254	23	dom mieszkalny		
ul. Marii Konopnickiej					
264	A.255	2	kamienica		
265	A.256	3	kamienica		
266	A.257	8	kamienica		
267	A.258	10a-10b	kamienica		
268	A.259	11-11a	kamienica		
269	A.260	13	kamienica		
270	A.261	14	kamienica		
271	A.262	15	kamienica		
272	A.263	17	kamienica		
273	A.264	20	kamienica		
274	A.265	21	kamienica		

275	A.266	23	kamienica		
276	A.267	24	kamienica		
277	A.268	24a	kamienica		
278	A.269	25	kamienica		
279	A.270	26-26a	kamienica		
280	A.271	27	kamienica		
281	A.272	28	kamienica		
ul. Tadeusza Kościuszki					
282	A.273	8	willa		
283	A.274	10	willa		
284	A.275	16	willa		
285	A.276	26-26a-26b	dom mieszkalny		
286	A.277	28-30	dom mieszkalny		
287	A.278	31-33-35-37	budynek mieszkalny		WEZ
288	A.279	36-38-40-42	budynek mieszkalny		WEZ
289	A.280	39-41-43-45	budynek mieszkalny		WEZ
290	A.281	44-46-48	budynek mieszkalny		WEZ
291	A.282	47-49-51-53	budynek mieszkalny		WEZ
292	A.283	50-52-54	budynek mieszkalny z trafostacją		WEZ
293	A.284	55-57-59-61	budynek mieszkalny		WEZ
294	A.285	56-58-60-62-64	budynek mieszkalny		WEZ
295	A.286	63-65-67-69	budynek mieszkalny		WEZ
296	A.287	66	budynek mieszkalny		WEZ
297	A.288	68-70	budynek mieszkalny		
298	A.289	71	budynek mieszkalny		WEZ
299	A.290	74-76	budynek mieszkalny		
300	A.291	78-80-82-84-86	budynek mieszkalny		
ul. Krakowska					
301	A.292	5-7	dom mieszkalny		
302	A.293	6-8	dom mieszkalny		
303	A.294	9-11	dom mieszkalny		
304	A.295	10-12	dom mieszkalny		
305	A.296	20	dom mieszkalny		
306	A.297	25	dom mieszkalny		
ul. Zygmunta Krasińskiego					
307	A.298	2	willa		
308	A.299	4	willa		
309	A.300	5	willa	ob. żłobek	
310	A.301	9-9a-9b	dom mieszkalny		
311	A.302	10	willa		
312	A.303	11	kamienica		
313	A.304	12-12a	kamienica		
314	A.305	13	kamienica		

315	A.306	14	kamienica		
316	A.307	15	willa		
317	A.308	16	willa		
318	A.309	19	dom mieszkalny		
319	A.310	21-22-23-24	dom mieszkalny		
320	A.311	25	willa		
321	A.312	26	willa		
322	A.313	27	willa		
ul. Ignacego Kraszewskiego					
323	A.314	1a	dom mieszkalny		
324	A.315	2	dom mieszkalny		
325	A.316	3-5-7	dom mieszkalny		
326	A.317	4-6-8-10-12-14	dom mieszkalny		
327	A.318	9-11-13-15	dom mieszkalny		
328	A.319	16	dom mieszkalny		
329	A.320	17-19-21-23-25	dom mieszkalny		
330	A.321	18	dom mieszkalny		
331	A.322	20	dom mieszkalny		
332	A.323	27-29	dom mieszkalny		
ul. Bolesława Krzywoustego					
333	A.004		kościół pw. NMP Królowej Świata		REJ, PH
334	A.324	1	willa		WEZ
335	A.010	12	organistówka gotycka		REJ, PH
336	A.011	12	organistówka renesansowa		REJ, PH
337	A.325	12	czwarta organistówka		
338	A.003.f		baszta Tkaczy (Lodowa)		REJ, PH
ul. Kuśnierzy					
339	A.023	5	kamienica	ob. Dom Wycieczkowy PTTK	REJ
ul. Lechicka					
340	A.326	1-3-5-7-9	dom mieszkalny		
ul. Letnia					
341	A.329	1-3-5-7-9-11-13-15	dom mieszkalny		
ul. Bolesława Limanowskiego					
342	A.330	7	szkoła	ob. Szkoła Podstawowa nr 3	
343	A.331	8	kamienica		
344	A.332	9	szkoła z salą gimnastyczną	ob. Gimnazjum nr 2	
345	A.333	14	kamienica		
346	A.334	15	willa		WEZ
347	A.335	16	kamienica		
348	A.336	17	willa		WEZ
349	A.337	19	willa		WEZ
350	A.338	20	kamienica		
351	A.339	21	willa		WEZ
352	A.340	22	kamienica		

353	A.341	24	kamienica		WEZ
354	A.342	26	kamienica		REJ
355	A.343	30	kamienica		
356	A.344	34	willa		WEZ
357	A.345	36	willa		WEZ
358	A.346	38	willa		WEZ
359	A.347	40	willa		WEZ
360	A.348	42	willa		WEZ
ul. Lotników					
361	A.005		kościół pw. Św. Krzyża		REJ
362	BC.907		cmentarz przykościelny		WEZ
363	Am.821		kaplica cmentarna		
364	A.349	3	dom mieszkalny		
365	A.352	12	dom mieszkalny (d. szkoła)		
366	A.353	14	dom mieszkalny		
367	A.354	21	dom mieszkalny, poczta		
368	A.355	26	dom mieszkalny		
369	aneks 2016	28	zespół folwarczny		WEZ
370	A.356	28	dom mieszkalny (d. ogrodnika)		
371	A.357	28	dom mieszkalny (d. owczarza i stróża z chlewikami)		
372	A.358	28	magazyn zbożowy		
373	A.359	28	stodoła, magazyn paszowy		
374	A.360	28	chlewnia		
375	A.361	28	owczarnia		
376	A.362	28	magazyn zbożowy		
377	A.363	28	stajnia		
378	A.364	28	obora		
379	A.365	30-30a	pałac		
380	D.931		park dworski		
381	Am.822		altana w parku dworskim		
382	C.931.2		cmentarz rodowy w parku		WEZ
383	aneks 2016		cmentarz komunalny		WEZ
pl. Lubelski					
384	A.366	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
385	A.367	2	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
386	A.368	3	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
387	A.369	4	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
388	A.370	5	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
ul. Łabędzia					
389	A.371	9	dom mieszkalny		
390	A.372	10	dom mieszkalny		
391	A.373	17	dom mieszkalny		
392	A.374	21	dom mieszkalny		
393	A.375	22	dom mieszkalny		
ul. Łąkowa					
394	A.376	1	dom mieszkalny (d. bud. gosp.)		

395	A.377	2	dom mieszkalny		
396	A.378	4	dom mieszkalny, stodoła, obora		
ul. Władysława Łokietka					
397	A.379	6	kamienica	ob. budynek pocztowy	
ul. Łużycka					
398	A.380	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
399	A.381	2	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
400	A.382	3	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
401	A.383	6	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
pl. Majdanek					
402	A.384	3-4	dom mieszkalny		
403	A.385	5	dom mieszkalny		
404	A.387	8-9-10	dom mieszkalny		
405	A.388	11-12	dom mieszkalny		WEZ
406	A.389	13	Szkoła Podstawowa nr 7		WEZ
407	A.390	b.nr	zabudowa gospodarcza (komórki), po obu stronach placu, przed szkołą	zaplecze budynków przy ul. Kościuszki 44-46-48 i 50-52-54	
ul. Mariacka					
408	A.391	1	willa		WEZ
ul. Mazurska					
409	A.392	4	willa		
ul. Adama Mickiewicza					
410	A.393	3	dom mieszkalny		
411	A.394	4	kamienica		
412	A.395	5-5a	dom mieszkalny		
413	A.396	6	dom mieszkalny		
414	A.397	7-7a	dom mieszkalny		
415	A.398	8	dom mieszkalny		
416	A.399	12-14	kamienica		
417	A.400	16	dom mieszkalny		
418	A.401	18	urząd pracy	ob. przychodnia	
419	A.402	20-20a	dom mieszkalny		
420	A.403	22	kamienica		
421	A.404	26	dom mieszkalny		
422	A.405	27-29-31	dom mieszkalny		
ul. Mieszczńska					
423	A.406	3	willa		
ul. Mieszka I					
424	A.019	1	kamienica renesansowa	ob. Książnica Stargardzka	REJ
425	A.003.b	1a	Brama Pyrzycka		REJ, PH
ul. Młyńska					
426	A.407	9a	kamienica		
427	A.408	10	kamienica		
428	Am.805		most nad rzeką Iną	most drogowy ul. Młyńska - Światopelka	
ul. Nadbrzeźna					
429	A.022	6	kościół polskokatolicki pw. Przemienienia Pańskiego		REJ

ul. Nowowiejska					
430	A.420	17	dom mieszkalny		
431	A.421	21	dom mieszkalny		
432	A.422	22-24	dom mieszkalny		
433	A.423	26	dom mieszkalny		
ul. Feliksa Nowowiejskiego					
434	A.424	1b	dom mieszkalny		
435	A.425	3	dom mieszkalny		
436	A.426	5	dom mieszkalny		
437	A.427	8	dom mieszkalny		
438	A.429	13	dom mieszkalny		
ul. Obrońców Westerplatte					
439	A.433	2-4	dom mieszkalny		
440	A.434	6	dom mieszkalny		
ul. Ochronna					
441	A.017	9	budynek Bractwa Strzeleckiego	ob. Pałac Panorama	REJ
ul. Okrzei					
442	A.435	3	kamienica		
443	A.436	4a	kamienica		
444	A.437	6	zespół budynków d. gazowni		WEZ
445	A.438	12	budynek d. kaszarni		
446	A.439	16	zespół budynków pocztowych		
447	A.440	17	zespół młyna z budynkiem przy ul. Struga 8		WEZ
448	A.441	17	budynek elewatora (w zespole młyna)		
ul. Generała Leopolda Okulickiego					
449	A.442	1a	budynki dworca kolejowego		
450	A.443	6	dom mieszkalny, kolejowy		
ul. Oświaty					
451	A.445	1-2	dom mieszkalny		
452	A.446	4-6	dom mieszkalny		
453	A.448	8	dom mieszkalny		
454	A.449	11	dom mieszkalny		
455	A.450	12	dom mieszkalny		
456	A.451	13	dom mieszkalny		
457	A.452	14	dom mieszkalny		
458	A.453	15	dom mieszkalny		
459	A.454	16	dom mieszkalny		
460	A.455	17	dom mieszkalny		
461	A.456	18	dom mieszkalny		
462	A.457	19	dom mieszkalny		
463	A.458	20	dom mieszkalny		
464	A.459	21	dom mieszkalny		
465	A.460	22	dom mieszkalny		
466	A.461	23	dom mieszkalny		
467	A.462	24	dom mieszkalny		
468	A.463	25	dom mieszkalny		

469	A.464	26	dom mieszkalny		
Park Piastowski					
470	A.003.i	1	Basteja		REJ, PH
Park Popiela					
471	Am.801		most nad rzeką Iną, pieszy	w ciągu ul. Parkowej, tzw. Most Panieński	
ul. Pierwszej Brygady					
472	A.467	4-6-8	budynek mieszkalny z bud. gospodar. wzdłuż ulicy		
473	A.469	15a-15b	dom mieszkalny	ob. szkoła	
474	A.470	35	warsztaty kolejowe - zespół		WEZ
475	aneks 2016	35 (ob. 7)	warsztaty kolejowe	bud. magazyn-składowy (20)	WEZ
476	aneks 2016	35 (ob. 21)	warsztaty kolejowe	bud. magazyn-administr., ob. szkoła (2)	WEZ
477	aneks 2016	35 (ob. 21)	warsztaty kolejowe	bud. magazyn części, ob. sala gimnast.(3-4)	WEZ
478	aneks 2016	35 (ob. 7)	warsztaty kolejowe	hala napraw kotłów i lokomotyw, ob. bud. produkcyjny (16)	WEZ
479	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	hala napraw tenderów (5) (nie istnieje)	WEZ
480	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	hala napraw wagonów motorowych, ob. magazyn (6)	WEZ
481	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	hala napraw wagonów towarowych, ob. hala cystern (8)	WEZ
482	aneks 2016	35 (ob. 9)	warsztaty kolejowe	kuźnia ob. bud. warsztatowy (21)	WEZ
483	aneks 2016	35 (ob. 13)	warsztaty kolejowe	magazyn stali (22)	WEZ
484	aneks 2016	35 (ob. 21)	warsztaty kolejowe	portiernia (1)	WEZ
485	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	umywalnia i pralnia ob. garaż (9)	WEZ
486	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	warsztat produkcyjny - narzędziowy, ob. bud. oświatowy - warsztat (12)	WEZ
487	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	warsztat ślusarski, ob. warszt. szkolne (11)	WEZ
488	aneks 2016	35 (ob. 15)	warsztaty kolejowe	warsztat elektryczny ob. warsztaty (10)	WEZ
ul. Marszałka Józefa Piłsudskiego					
489	A.471	2	kamienica		
490	A.472	3	kamienica		
491	A.473	6	kamienica		
492	A.474	7	kamienica		
493	A.475	8	kamienica		
494	A.476	10	kamienica		
495	A.477	11	kamienica		
496	A.478	12	kamienica		
497	A.479	14	kamienica		
498	A.480	15	kamienica		
499	A.481	16	kamienica		
500	A.483	26	kamienica		

501	A.484	27	kamienica		
502	A.485	28	kamienica		
503	A.486	29	kamienica		
504	A.487	31	kamienica		
505	A.488	32	kamienica		
506	A.489	33	kamienica		
507	A.490	34	kamienica		
508	A.491	40	kamienica		
509	A.492	41	kamienica		
510	A.493	42	kamienica		
511	A.494	43	kamienica		
512	A.495	44	kamienica		
513	A.496	49-49a-50-50a-51-51a	kamienica		
514	A.497	72b	kamienica		
515	A.498	73a	kamienica		
516	A.499	73b	kamienica		
517	A.500	73c	kamienica		
518	A.501	74a	kamienica		
519	A.502	74b	kamienica		
520	A.503	74c	kamienica		
521	A.504	81	kamienica		
522	A.505	88	kamienica		
523	A.506	99	kamienica		
524	A.507	100	kamienica		
525	A.511	170	kolejowa wieża wodna (k/lokomotywni)		
526	A.512 A.513	170	lokomotywnia i budynek biurowy (na terenie kolejowym)		
ul. Pocztowa					
527	A.514	1	budynek poczty		WEZ
ul. Podchorążych					
528	A.515	3-5	dom mieszkalny		
529	A.516	6	dom mieszkalny		
ul. Podmiejska					
530	A.517	1	spichlerz		
ul. Polna					
531	A.518	4	dom mieszkalny		
532	A.519	18	dom mieszkalny		
ul. Popieła					
533	A.525	2	szkoła	Gimnazjum nr 1	
534	Am.800		most nad rzeką Iną	w ciągu ul. Popieła	
ul. Księdza Jerzego Popiełuszki					
535	A.526	2	willa		
536	A.527	3	willa		
537	A.528	5	willa		
ul. Portowa					
538	A.024	3	pałac	ob. Młodzieżowy Dom Kultury	REJ

539	A.003.c	6	Brama Młyńska (portowa)		REJ, PH
ul. Raclawicka					
540	A.529	11	dom mieszkalny		
ul. Mikołaja Reja					
541	A.530	8-8a	kamienica		
542	A.531	9	kamienica		
543	A.532	10	kamienica		
544	A.533	12	kamienica		
ul. Władysława Reymonta					
545	A.536	7	dom mieszkalny		
546	A.537	8	kamienica		
547	A.538	19	dom mieszkalny		
548	A.539	21	dom mieszkalny		
549	A.540	24	dom mieszkalny		
550	A.541	36	dom mieszkalny		
551	A.542	44	dom mieszkalny		
552	C.923		cmentarz międzynarodowy jeńców wojennych		WEZ
ul. Robotnicza					
553	A.543	1	kamienica		
554	A.544	1a	dom mieszkalny		
555	A.545	2	kamienica		
556	A.546	3	kamienica		
557	A.547	4	willa		
558	A.548	5	willa		
559	A.549	6	dom mieszkalny		
560	A.550	10a	kamienica		
561	A.551	11	kamienica	ob. kościół zielonoświątkowców	
ul. Różana					
562	A.552	2a	dwa budynki magazynowe		
563	A.553		dom dróżnika na terenie kolejowym		
Rynek Staromiejski					
564	A.009	1	ratusz		REJ
565	A.015	2	odwach	ob. Muzeum Archeologiczno-Histor.	REJ
566	A.016	3	kamienica	ob. Muzeum Archeologiczno-Histor.	REJ
567	A.018	4	kamienica	ob. Muzeum Archeologiczno-Histor.	REJ
ul. Rzeźnicza					
568	A.555	1	kamienica		
569	A.556	4a	kamienica		
570	A.557	4b	kamienica		
571	A.558	5	kamienica		
572	A.559	6	rzeźnia - zespół		WEZ
573	aneks 2016	6	rzeźnia	bud. administracyjno-mieszkalny (11)	WEZ
574	aneks 2016	6	rzeźnia	bud. rozbioru mięsa z wieżą ciśnień (12)	WEZ
575	aneks 2016	6	rzeźnia	hala uboju bydła (15)	WEZ

576	aneks 2016	6	rzeźnia	hala uboju trzody chlewnej (14)	WEZ
577	aneks 2016	6	rzeźnia	hala uboju i jeliciarnia (3)	WEZ
578	aneks 2016	6	rzeźnia	hala wyrobów wędlin (2)	WEZ
579	aneks 2016	6	rzeźnia	kotłownia z maszynownią (13)	WEZ
580	aneks 2016	6	rzeźnia	magazyn żywca (16)	WEZ
581	aneks 2016	6	rzeźnia	pekłownia (5)	WEZ
582	aneks 2016	6	rzeźnia	rzeźnia sanitarna (17)	WEZ
583	aneks 2016	6	rzeźnia	wartownia (10)	WEZ
584	aneks 2016	6	rzeźnia	wędzarnia (4)	WEZ
585	aneks 2016	8	rzeźnia	bud. administracyjno-mieszkalny (9)	WEZ
ul. Serbska					
586	A.560	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
587	A.561	2	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
588	A.562	3	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
589	A.563	5	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
590	A.564	6	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
591	A.565	8	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
ul. Henryka Sienkiewicza					
592	A.566	1	kamienica		
593	A.567	2-4	kamienica		
594	A.568	3-5	kamienica		
ul. Generała Władysława Sikorskiego					
595	A.569	2	willa (d. dom dziecka)		
596	A.570	4	dom mieszkalny		
597	A.571	5	willa		
598	A.572	7	willa		
599	A.573	9	dom mieszkalny		
600	A.574	10-10a	dom mieszkalny		
601	A.576	12	willa		
602	A.577	14	dom mieszkalny		
603	A.578	18	dom mieszkalny		
604	A.579	22	dom mieszkalny		
605	A.580	31	willa		
ul. Skarbowa					
606	A.025	1	budynek Starostwa Powiatowego		REJ
607	A.581		budynek dawnej elektrowni		
608	Am.824		trafostacja k/nr 1		
ul. Marii Skłodowskiej-Curie					
609	A.582	1	willa		WEZ
610	A.583	2	kamienica		
611	A.584	8	kamienica		
612	A.585	15	kamienica		
613	A.586	19	kamienica		

614	A.587	21	kamienica		
615	A.588	22	kamienica		
pl. Słoneczny					
616	A.589	1-1a-1b	dom mieszkalny		
ul. Juliusza Słowackiego					
617	A.590	2	dom mieszkalny		
618	A.591	4-6	dom mieszkalny		
619	A.592	19	dom mieszkalny		
620	A.593	34a-34b	dom mieszkalny		
ul. Spichrzowa					
621	A.008	1	spichlerz, ob. nieużytkowany		REJ
622	A.003		mury obronne		REJ, PH
ul. Spokojna					
623	A.594	1	willa z założeniem ogrodowym		WEZ
624	A.595	3	kamienica		
625	A.596	5	kamienica		
626	A.597	7	budynek mieszkalny		WEZ
627	C.922		cmentarz komunalny		
ul. Stanisława Staszica					
628	A.599	2	I Liceum Ogólnokształcącego im. Adma Mickiewicza - zespół		WEZ
629	A.600	27	budynek (d. dom dziecka)		
ul. Strażnicza					
630	A.003 A.003.h A.003.j		mury obronne, baszta Jeńców, basteje		REJ, PH
ul. Wita Stwosza					
631	A.601	1a i 1b	budynki Zespołu Szkół im. Juliana Tuwima		
ul. Sukiennicza					
632	A.003		mury obronne		REJ, PH
ul. Szczecińska					
633	A.634		kolejowa wieża ciśnień		
634	A.602	17	willa z założeniem ogrodowym	ob. Dom Kultury Kolejarza	WEZ
635	A.603	25	willa		
636	A.604	26	budynek mieszkalny		
637	A.605	32-34	budynek mieszkalny		
638	A.606	35	zespół budynków pływalni (OSiR)		
639	A.607	36	budynek mieszkalny		
640	A.608	40	budynek mieszkalny		
641	A.609	42	budynek mieszkalny		
642	A.610	44	budynek mieszkalny		
643	A.611	52	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
644	A.612	54	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
645	A.613	55	willa		
66	A.614	56	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
647	A.616	58	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
648	A.618	60	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
649	A.619	61	budynek mieszkalny		

650	A.620	64-66	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
651	A.621	67	willa		
652	A.623	69	budynek mieszkalny		
653	A.624	70	willa		
654	A.625	72	budynek mieszkalny		
655	A.626	74	budynek mieszkalny		
656	A.627	76	budynek mieszkalny		
657	A.628	84	willa		
658	A.629	86	willa		
659	A.630	88	willa		
660	A.631	94	willa		
661	A.632	100	willa		
662	A.633	108	willa		
663	Am.826		trafostacja przy budynku nr 114		
664	Am.825		głaz zaznaczający przebieg 15 południka		
ul. Szkolna					
665	A.635	4	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
666	A.636	6	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
667	A.638	9	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
668	A.639	11	budynek mieszkalny z bud. gosp.		WEZ
669	A.640	13	budynek gospodarczy		
ul. Karola Szymanowskiego					
670	A.643	41	dom mieszkalny		
671	A.644	54	willa		
ul. Śląska					
672	A.012	1	d. drukarnia		REJ
673	A.645	2	kamienica		
674	A.646	3	kamienica		WEZ
675	A.647	4	dom mieszkalny		
676	A.648	5	dom mieszkalny		
677	A.649	6	dom mieszkalny		
678	A.650	7	dom mieszkalny		
ul. Śródkowa					
679	A.651	2	kamienica		
680	A.652	5	kamienica		
ul. Światopełka					
681	A.653	3	kamienica		
682	A.654	5b	dom mieszkalny		
683	A.655	8	kamienica		
ul. Towarowa					
684	A.657	5	willa		
685	A.658	13	kamienica		
ul. Warowna					
686	A.003.e		baszta Morze Czerwone		REJ, PH
687	A.003		mury obronne		REJ, PH
ul. Warszawska					
688	A.659	2	kamienica		

689	A.660	3	kamienica		
690	A.661	6	dom mieszkalny		
691	A.662	7	dom mieszkalny		
692	A.663	8	dom mieszkalny		
693	A.664	9	kamienica		
694	A.665	15	chałupa		
695	A.666	18	dom mieszkalny		
696	aneks 2016	24	wieża ciśnień	(nowy obiekt)	WEZ
697	A.668	33	kamienica		
ul. Wiejska					
698	A.669	4	dom mieszkalny		
699	A.670	7	dom mieszkalny		
700	A.671	8	dom mieszkalny		
701	A.672	13	dom mieszkalny		
702	A.673	14	dom mieszkalny		
703	A.676	18	dom mieszkalny		
704	A.677	22	dom mieszkalny		
705	A.678	29	dom mieszkalny		
706	A.679	30	dom mieszkalny		
707	A.680	32	dom mieszkalny		
708	A.681	34-35	dom mieszkalny		
709	A.684	58	dom mieszkalny		
710	A.685	64	dom mieszkalny		
711	A.687	73	kamienica		
712	Am.828		bunkier przy budynku nr 75		
713	Am.827		słup energetyczny przy skrzyż. z ul. Jagiellońską		
ul. Wielkopolska					
714	A.688	18	dom mieszkalny		
715	A.689	29	dom mieszkalny		
716	A.691	31	dom mieszkalny		
717	A.692	39	dom mieszkalny		
718	A.693	41	dom mieszkalny		
ul. Henryka Wieniawskiego					
719	A.694	10	dom mieszkalny		
720	A.695	12	dom mieszkalny		
ul. Wileńska					
721	A.696	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
722	A.697	2	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
723	A.698	3	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
724	A.699	4	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
725	A.700	5	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
726	A.701	6	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
727	A.702	7	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
728	A.703	9	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
ul. Wiosenna					
729	A.704	1-19	domy mieszkalne - szeregowce		

730	A.705	2-20	domy mieszkalne - szeregowce		
731	A.706	21-22	domy mieszkalne - szeregowce		
ul. Włosiennicza					
732	Am.803		most nad rzeką Iną – pieszy, z jazem piętrzącym		
ul. Wojska Polskiego					
733	A.708	3	willa	ob. Gimnazjum Katolickie im. ks. kardynała Augusta Hlonda	
734	A.711	7	dom mieszkalny		
735	A.713	9	kamienica		
736	A.714	13-13a	kamienica		
737	A.715	15	kamienica		
738	A.716	17-19	sąd		
739	A.717	21	kamienica		
740	A.718	22	kamienica		
741	A.719	23	kamienica		
742	A.720	24	kamienica		
743	A.721. a-d	27	zespół budynków szpitala		
744	A.722	28	kamienica		
745	A.723	30	kamienica		
746	A.724	35	kamienica		
747	A.726	51	kamienica		
748	A.727	52	kamienica		
749	A.728	53	kamienica		
750	A.729	54	kamienica		
751	A.730	54a	kamienica		
752	A.731	56	kamienica		
753	A.732	62	kamienica		
754	A.733	64	kamienica		
755	A.734	66	kamienica		
756	A.735	68-68a	kamienica		
757	A.736	71	kamienica		
758	A.737	71a	kamienica		
759	A.739	77	kamienica		
760	A.740	78	kamienica		
761	A.741	80	kamienica		
762	A.742	82	kamienica		
763	A.743	84	kamienica		
764	A.744	85	kamienica		
765	A.745	96	kamienica		
766	A.746	98	kamienica		
767	A.747	100	kamienica		
768	A.748	106	kamienica		
769	A.749	108	kamienica		
770	A.750	108a	kamienica		
771	A.751	108b-108c	kamienica		
772	A.753	111	d. warsztaty kolejowe		

773	C.921		d. cmentarz żydowski		WEZ
pl. Zgody					
774	A.754	1	budynek mieszkalny z bud. gosp.		
775	A.755	2	budynek mieszkalny		
ul. Zwycięzców					
776	A.757	2	kamienica		
777	A.758	4	dom mieszkalny		
778	A.759	5	dom mieszkalny		
ul. Żeglarska					
779	A.760	1	zespół budynków d. pralni wojskowej		WEZ
al. Żołnierza					
780	A.761	2	dom mieszkalny		
781	A.762	3	dom mieszkalny		
782	A.763	5-7	dom mieszkalny		
783	A.764	9-11	dom mieszkalny		
784	A.765	12	dom mieszkalny	ob. przychodnia	
785	A.766	14-16	dom mieszkalny		
786	A.767	18	willa		
787	A.768	20	willa		
78	A.769	22	dom mieszkalny		
789	A.770	24	willa		
790	A.771	28	willa		

Załącznik nr 3

Wykaz stanowisk archeologicznych, wpisanych do rejestru zabytków i ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków:

Miasto STARGARD								
NR	Nazwa	nr miejsc.	arkusz AZP	nr arkusz	funkcja	datowanie	strefa W	Uwagi
1	Burzykowo	3	34-09	9	O	WS (IX-XII)	3	
2	Burzykowo	4	34-09	10	O	R(?)	3	
3	Grzędzice	4	32-09	201	lx	SR	3	
4	Kluczewo	1	33-10	19	C	Star-EB	2	
5	Kluczewo	3	33-10	20	C	EB-H	2	
6	Kluczewo	4	33-10	21	x,x	Star,EB	3	
7	Kluczewo	5	33-10	108	lc	Star	3	
8	Kluczewo	6	33-10	22	O	EK(KCWR)	3	
9	Kluczewo	7	33-10	8	lx	N	3	
10	Kluczewo	8	33-10	9	lx	SR	3	
11	Kluczewo	11	33-10	7	lx	Sr	3	
12	Kunowo	37	32-09	155	x	SR	3	
13	Kunowo	38	32-09	156	lx,lx	EB, SR	3	
14	Kunowo	39	32-09	157	lx	Sr	3	
15	Kunowo	40	32-09	158	lx	N	3	
16	Kunowo	49	32-09	169	lx	Star	3	
17	Kunowo	50	32-09	170	lx	Sr	3	
18	Stargard	11	32-10	167	miasto lokacyjne	SR	2	11a
19	Stargard	11	32-10	166	Gród z podgrodzem	WS,SR	2	nr rej. 594, dec.: K.I. 6801/36/68 z dn.: 16.12.1968 r.
20	Stargard	12	32-10	129	x,x,x	Star,WS,SR	3	
21	Stargard	15	32-10	145	O,O,O	KŁŻ,WS,SR	3	
22	Stargard	17	32-10	132	O,O	Star,Sr	3	
23	Stargard	24	33-10	86	O,O	Star,WS	3	
24	Stargard	25	32-10	1	lx	SR	3	
25	Stargard	26	32-10	2	x,x	WS,SR	3	
26	Stargard	27	32-10	3	x,x	Star,SR	3	
27	Stargard	28	32-10	4	x,x	WS,SR	3	
28	Stargard	29	32-10	5	O,O	Star,SR	3	
29	Stargard	30	32-10	6	O,x	Star,SR	3	
30	Stargard	31	32-10	7	x,x	WS,SR	3	
31	Stargard	32	32-10	8	lx,O,x	Star,WS,SR	3	
32	Stargard	33	32-10	9	x	KŁŻ	3	
33	Stargard	34	32-10	10	O	WS	3	
34	Stargard	35	32-10	11	O,O	Stare,SR	3	
35	Stargard	36	32-10	12	x,x	Star.SR	3	
36	Stargard	37	32-10	13	x,x	WS,SR	3	
37	Stargard	38	32-10	14	x	SR	3	
38	Stargard	39	32-10	15	x	SR	3	
39	Stargard	40	32-10	16	lx	SR	3	
40	Stargard	48	32-10	24	x	SR	3	
41	Stargard	63	32-10	39	x	SR	3	

Miasto STARGARD

NR	Nazwa	nr miejsc.	arkusz AZP	nr arkusz	funkcja	datowanie	strefa W	Uwagi
42	Stargard	65	32-10	41	x	SR	3	
43	Stargard	67	32-10	43	x,x	WS,SR	3	
44	Stargard	68	32-10	44	x	SR	3	
45	Stargard	70	32-10	46	lx	WS	3	
46	Stargard	71	32-10	47	x	SR	3	
47	Stargard	72	32-10	48	x	SR	3	
48	Stargard	75	32-10	51	x	SR	3	
49	Stargard	85	32-10	65	lx,lx	WS,SR	3	
50	Stargard	93	32-10	83	x	SR	3	
51	Stargard	94	32-10	84	O,x	KŁŻ,SR	3	
52	Stargard	95	32-10	85	lx,x	WS,SR	3	
53	Stargard	96	32-10	86	x	SR	3	
54	Stargard	97	32-10	87	x,x	WS,SR	3	
55	Stargard	98	32-10	88	x,x	WS,SR	3	
56	Stargard	99	32-10	89	O,O,x	R,WS,SR	3	
57	Stargard	100	32-10	90	x,x,x	KŁŻ,WS,SR	3	
58	Stargard	102	32-10	102	x,x	WS,SR	3	
59	Stargard	103	32-10	103	O	SR	3	
60	Stargard	104	32-10	104	x	SR	3	
61	Stargard	105	32-10	105	x	SR	3	
62	Stargard	106	32-10	106	x	SR	3	
63	Stargard	107	32-10	107	x	SR	3	
64	Stargard	108	32-10	108	x	SR	3	
65	Stargard	109	32-10	109	x	SR	3	
66	Stargard	112	32-10	112	x	SR	3	
67	Stargard	113	32-10	113	x	SR	3	
68	Stargard	115	32-10	115	lx,lx	WS,SR	3	
69	Stargard	116	32-10	116	x	SR	3	
70	Stargard	117	32-10	117	O,O,lx	KŁŻ,WS,SR	3	
71	Stargard	122	32-10	123	x	SR	3	
72	Stargard	123	32-10	124	x	SR	3	
73	Stargard	124	32-10	125	x,x	Star,SR	3	
74	Stargard	125	32-10	126	x	SR	3	
75	Stargard	126	32-10	127	x	SR	3	
76	Stargard	127	32-10	128	O	SR	3	
77	Stargard	128	32-10	130	O,O	Star,SR	3	
78	Stargard	129	32-10	131	x,x	KŁŻ,SR	3	
79	Stargard	130	32-10	133	O,O,O	KŁŻ,WS,SR	3	
80	Stargard	131	32-10	134	O,O	WS,SR	3	
81	Stargard	132	32-10	135	O,O,O	Star,WS,SR	3	
82	Stargard	133	32-10	136	O,O	WS,SR	3	
83	Stargard	134	32-10	137	O,O	Stare,SR	3	
84	Stargard	135	32-10	138	O,O	N(KPL),SR	3	
85	Stargard	136	32-10	139	x	WS	3	
86	Stargard	137	32-10	142	x	KŁŻ	3	
87	Stargard	139	32-10	169	O	SR(XV-XVI)	3	
88	Stargard	139	33-10	2	O	SR	3	
89	Stargard	140	33-10	3	lx	SR	3	
90	Stargard	141	33-10	4	x	SR	3	

Miasto STARGARD

NR	Nazwa	nr miejsc.	arkusz AZP	nr arkusz	funkcja	datowanie	strefa W	Uwagi
91	Stargard	142	33-10	5	O	SR	3	
92	Stargard	144	33-10	23	lx, lx	Star, SR	3	
93	Stargard	146	33-10	26	lx, lx	Star, SR	3	
94	Stargard	147	33-10	27	lx, O	WS, SR	3	
95	Stargard	148	33-10	28	lx, lx	M/N, SR	3	
96	Stargard	148	33-10	29	x	SR	3	
97	Stargard	150	33-10	30	O	SR	3	
98	Stargard	151	33-10	31	lx, lx	M/N, SR	3	
99	Stargard	152	33-10	32	lx, lx	Stare, SR	3	
100	Stargard	153	33-10	33	lx	SR	3	
101	Stargard	154	33-10	34	x, x	R, SR	3	
102	Stargard	155	33-10	35	lx, lx, lx	Star, N, SR	3	
103	Stargard	156	33-10	36	x	SR	3	
104	Stargard	161	33-10	85	x, x	WS, SR	3	
105	Stargard	163	33-09	76	x	Star	3	
106	Stargard Osetno	1	32-10	165	O	WS	2	nr rej. 585, dec.: Kl.I. 6801/37/68 z dnia: 16.12.1968 r.
107	Stargard-Giżynek	118	32-10	119	x	SR	3	
108	Stargard-Giżynek	119	32-10	120	x	SR	3	
109	Stargard-Giżynek	120	32-10	121	x	SR	3	
110	Stargard-Giżynek	121	32-10	122	x, x	WS, SR	3	